

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย : ศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ทามลุ่มน้ำมูล
ตอนกลาง อำเภอนพทราย จังหวัดร้อยเอ็ด

โดย

นายพุม บุญเต็ม และคณะ

มิถุนายน 2549

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย : ศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ตามลุ่มน้ำมูล
ตอนกลาง อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด

คณะผู้วิจัย

1. นายพุ่ม บุญเต็ม	หัวหน้าโครงการ
2. นางสาวไพรินทร์ เสาะสาย	ผู้ช่วยวิจัย
3. นายคำพันธ์ มากยิ่ง	ทีมวิจัย
4. นายพัฒนา แหวนหล่อ	ทีมวิจัย
5. นายโสภา หล้าบรรเทา	ทีมวิจัย
6. นายสมเกียรติ เจือจาน	ทีมวิจัย
7. นายไพฑูรย์ โถทอง	ทีมวิจัย
8. นายเบา ศรีสาวแห	ทีมวิจัย
9. นายปกป้อง ปุโรทกานนท์	ที่ปรึกษาโครงการ
10. นายสังเวียน จำเนตร	ที่ปรึกษาโครงการ
11. นายชนานุวัฒน์ กมล	ที่ปรึกษาโครงการ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค

คำนำ

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์โดยการศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลางที่มีพื้นที่มากกว่า 50,000 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ ๓ จังหวัด คือจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นโครงการศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ ๔ ป่า ที่อยู่บริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง คือ ป่าทามชุมชน กุดเป่ง ป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง ป่าชุมชนดงภูดิน ป่าชุมชนโนนยาง เพื่อค้นหาบทเรียน / ความรู้ในการจัดการป่าทั้ง 4 พื้นที่ เพื่อนำไปขยายผล ฯลฯ

ป่าในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ส่วนมากจะเป็นป่าyoungป่าทามเสียเป็นส่วนใหญ่และจะเป็นโคกนั้นกระจายเป็นหย่อมๆ ในอดีตคนในชุมชนบริเวณลุ่มน้ำมูลได้อาศัยพึ่งพาทรัพยากรจากป่าyoungป่าทามพื้นที่ใหญ่แห่งนี้มาหลายชั่วอายุคน เช่น การทำทาม ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ของป่า ฯลฯ

จากการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ในการจัดการป่าทั้ง ๔ แห่ง ได้ค้นพบองค์ความรู้ที่หลากหลายในการจัดการป่าชุมชน มีทั้งความรู้เรื่องสภาพพื้นที่เรื่องผู้ทำที่มีจิตสำนึกในการให้ทรัพยากรป่าในการดูแลรักษา มีการสร้างความผูกพันที่ต้องพึ่งพาพึ่งพาทั้งเรื่องความเชื่อผีเจ้าพ่อเข้ามาเป็นส่วนใหญ่ในการดูแลรักษาป่า สร้างจิตสำนึกให้ผู้คนและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนและนักวิจัยกับคณะกรรมการป่า ได้ร่วมมีการกำหนดพื้นที่ในการขยายป่าชุมชนร่วมกัน

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ทีมวิจัยได้รับความร่วมมือจากกรรมการป่าชุมชนผู้ใช้ประโยชน์ผู้ทำและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโครงการตามมูลด้านข้อมูลมือสองและข้อมูลชุมชนอีกทั้งมีข้อเสนอแนะที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ จนเสร็จโครงการและได้รับตามวัตถุประสงค์

คณะวิจัยหวังว่า รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์ฉบับนี้คงจะมีประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาองค์ความรู้ในการจัดการป่าและผู้ที่มีแนวคิดจะดูแลจัดการกับทรัพยากรป่าในรูปแบบป่าชุมชนที่ยังไม่มีรูปแบบและวิธีการขยายป่าชุมชนให้เพิ่มมากยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้คณะวิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว ภาค) สำนักงานภาคที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยครั้งนี้โดยประสานงานจากศูนย์ประสานงานเพื่อท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้

คณะวิจัย

มิถุนายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

- คำนำ

- บทคัดย่อ

(ก)

บทที่ ๑ สรุปย่อโครงการฯ

๑. หลักการเหตุผล	๑-๓
๒. วัตถุประสงค์	๔
๓. วัตถุประสงค์การศึกษา	๔
๔. ขอบเขตการศึกษา	๔
๕. กลุ่มเป้าหมาย/พื้นที่ศึกษา	๕
๖. ขั้นตอนวิธีการศึกษา	๖
๗. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	๗

บทที่ ๒ กระบวนการและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

๑. ช่วงพัฒนาโครงการ	๘-๙
๒. ช่วงดำเนินการวิจัย	๙
๒.๑ การประชุมทีมวิจัย	๑๐
๒.๒ การทำความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของชุมชน	๑๐
๒.๓ การเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลแต่ละพื้นที่	๑๐-๑๑
๓. ช่วงวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงเขียนรายงาน	๑๒

บทที่ ๓ สภาพพื้นที่ศึกษาวิจัย

- ลักษณะทางกายภาพลุ่มน้ำมูลตอนกลาง	๑๓-๑๗
- พัฒนาการการใช้ประโยชน์พื้นที่ตาม	๑๘-๒๑
- ข้อมูลป่าตามกฎเป่ง ต.ยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด	
- ข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าตามกฎเป่ง	๒๒-๓๐
- ข้อมูลป่าตามชุมชนโนนน้ำแก้ง ต.ท่าหาดยาว อ.โพธาราย	๓๑-๓๓
- ข้อมูลป่าชุมชนคงภูดิน ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ	๓๔-๔๓
- ข้อมูลป่าชุมชนโนนยาง ต.คอนแอม อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์	๔๔-๕๐

บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย

๑. ข้อมูลพื้นฐานการจัดการป่าทามกุดเป่ง	๕๑-๕๕
๒. ข้อมูลพื้นฐานป่าชุมชนโนนน้ำเกี๋ย	๕๐-๑๐๕
๓. ข้อมูลการจัดการป่าชุมชนดงภูดิน	๑๑๐-๑๑๘
๔. ข้อมูลพื้นฐานป่าชุมชนโนนยาง	๑๑๕-๑๒๕
- ความเข้าใจพื้นฐานเพื่อการจัดการป่าทามชุมชน	๑๓๐-๑๓๕

บทที่ ๕ ผลสรุปและข้อเสนอแนะ

- สรุปผลการศึกษา	
๑. ในการจัดการป่าชุมชนนั้นชุมชนมีความรู้/ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานฯ	๑๓๖
๒. จุดเปลี่ยนจากวิธีการจัดการพื้นที่ทามของชุมชนมาสู่การจัดการป่าทาม	๑๓๖
๓. ชุดความรู้ในการจัดการป่าทามชุมชน	๑๓๗
๔. การเปลี่ยนแปลง/ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย	๑๓๘
๕. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน	๑๓๙
๖. ข้อเสนอแนะ	๑๔๐
๗. แนวทางการขยายผลการจัดการป่าทาม	๑๔๐-๑๔๑

ภาคผนวก

- แผนที่ป่าชุมชนกุดเป่ง	๑๔๒
- แผนที่ป่าโนนน้ำเกี๋ย	๑๔๓
- แผนที่ป่าดงภูดิน	๑๔๔
- แผนที่ป่าชุมชนโนนยาง	๑๔๕
- รูปภาพที่ ๑	๑๔๖
- รูปภาพที่ ๒	๑๔๗
- รูปภาพที่ ๓	๑๔๘

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาวิจัยเรื่ององค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำตอนกลางเป็นโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นมีประเด็นการศึกษาในเรื่องภูมิปัญญา ในเรื่องการจัดการป่าตามของคนในชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง ที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่าบุงป่าทามและแม่น้ำมูลที่เป็นมรดกใหญ่ของคนลุ่มน้ำที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์นานาชนิด มีทั้งพืชสมุนไพรในการรักษาโรคและเป็นผักที่ปลอดสารพิษและสัตว์เล็กสัตว์น้อย รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารที่หล่อเลี้ยงผู้คนในแถบลุ่มน้ำ

ป่าบุงป่าทามเป็นพื้นที่น้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก จากการที่น้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลากจึงมีการสะสม ของดินตะกอนของแม่น้ำที่ไหลมาทับจึงเกิดความอุดมสมบูรณ์คนในสองฝากฝั่งแม่น้ำมูลจึงได้ใช้ประโยชน์จากป่าทามผืนใหญ่ทั้งทำนาเลี้ยงสัตว์เก็บของป่าอยู่กันแบบตามวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำที่มีความเอื้ออาทรต่อญาติมิตรที่ไปมาหาสู่กันมาหลายชั่วอายุคน

และการขยายตัวของชุมชนเพิ่มมากขึ้นประกอบกับโครงการพัฒนาของรัฐเข้ามาและก็มีความต้องการใช้พื้นที่ป่าชุมชนป่าทามเป็นอ่างเก็บน้ำจึงทำให้ผู้คนลุ่มน้ำมูลมีความรักและหวงแหนทรัพยากรป่าที่ลดน้อยลงจึงมีแนวคิดที่จะจัดการกับทรัพยากรป่าในรูปแบบป่าชุมชนไว้ใช้สอนร่วมกันอย่างยั่งยืนใช้ได้ชั่วลูกชั่วหลานในรูปแบบป่าชุมชนมีการรวมตัวกันเช่นเครือข่ายในการอนุรักษ์ป่าทาม ทั้งเครือข่ายใหญ่และเครือข่ายเล็กร่วมกันจัดการป่าที่อยู่ใกล้กับชุมชนและก็มี ความพยายามที่จะขยายไปสู่พื้นที่อื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง การดำเนินกิจกรรมดังกล่าว พวกเขาเหล่านั้น ได้ใช้ทั้งภูมิปัญญาองค์ความรู้ที่มีอยู่ทั้งด้านสภาพพื้นที่และด้านความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีมาเป็นนโยบายในการจัดการป่าในแต่ละพื้นที่ที่มีความเฉพาะที่และสิ่งที่ปรากฏขึ้นนี้คือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติของคนที่อยู่และใช้ทรัพยากรป่าบุงป่าทามและเป็นความตระหนักและจิตสำนึกว่าป่าทามจะหมดไปต้องช่วยกันรักษาไว้ใช้ร่วมกันอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงเป็นการศึกษาบทเรียนในการจัดการพื้นที่ป่าทามในเขตลุ่มน้ำมูลตอนกลางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและเมื่อศึกษาองค์ความรู้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมของผู้ใช้ประโยชน์จากป่าทามและค้นหาแนวทางและวิธีการในการทำ เอาบทเรียนการจัดการป่าทามแม่น้ำมูลไปขยายผลต่อไปจากอดีตถึงปัจจุบันกระบวนการถ่ายทอดความรู้ของกรรมการป่าชุมชนแต่ละ

พื้นที่ส่งให้กรรมการหลายชุดจนถึงกรรมการดูแลป่าชุดปัจจุบันก็จะเป็นการพัฒนาการที่มีทั้งผู้ทำธรรมชาติเป็นเครือข่ายๆ และมีการผสมผสานกับชุมชนผู้นำท้องถิ่นร่วมมือกันในการดูแล

กระบวนการวิธีการศึกษาของโครงการวิจัยนี้ได้ใช้กระบวนการสืบค้นหาวิธีการใช้ประโยชน์ในอดีตถึงปัจจุบัน ความเป็นมาก่อนที่จะมาเป็นป่าชุมชน โดยใช้วิธีการชุมชนชี้แจงร่วมกันทั้ง ๔ พื้นที่ลงไปสำรวจสภาพพื้นที่แต่ละป่าใช้กระบวนการการกินข้าวปร่วมกับกรรมการและชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์ และมีการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่มีองค์ความรู้และชาวบ้านที่ให้ความเคารพนับถือทั้งด้านพิธีกรรมและความเชื่อตลอดจนอดีตคณะกรรมการป่ารุ่นแรกๆ ว่ามีเทคนิคอะไรที่ใช้ในการทำ ความเข้าใจกับชุมชน จึงยอมมอบพื้นที่ใช้ทำเป็นป่าชุมชนในแต่ละพื้นที่และกระบวนการจัดการกัน อย่างไรก็ตามความร่วมมือจึงเกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ที่มีบทเรียนประสบการณ์แตกต่างกันออกไป เช่น ป่าชุมชนกุดเป่งมีการแบ่งพื้นที่ชัดเจน คือพื้นที่ใช้สอยและพื้นที่ใช้อนุรักษ์มีการจัดการโดยเครือข่ายชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน และมีการพัฒนาการมี อบต. มามีส่วนร่วมด้วย

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีชุดความรู้พื้นฐานในการจัดการป่าตามชุมชน คือ ความรู้เกี่ยวกับบริบททาง บริบทของวิถีชีวิตชุมชนลุ่มน้ำมูลตอนกลาง และระบบการจัดการพื้นที่ตามในอดีต โดยนำชุดความรู้ดังกล่าวมาจัดปรับกับสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป พร้อมกับการในศึกษาแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นๆ จนสามารถบอกได้ว่า ขั้นตอนการจัดตั้งป่าตามชุมชนนั้นทำอย่างไร การจัดการความสัมพันธ์กับองค์กร/หน่วยงานท้องถิ่นหรือหาความร่วมมือนั้นจัดทำอย่างไร รวมทั้งการกำหนดแนวทางการขยายผลทั้งในระดับพื้นที่ ๔ ป่า ระดับเครือข่ายลุ่มน้ำมูลตอนกลางโดยมีชุมชนเป็นฐาน มีองค์กรท้องถิ่นเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนหนุนช่วย พร้อมกับพัฒนาระดับระบบข้อมูลสู่สาธารณะและนโยบายต่อไป

บทที่ ๑

สรุปย่อโครงการ

หลักการเหตุผล

พื้นที่ลุ่มน้ำมนตอนกลาง ครอบคลุมพื้นที่ ๑ จังหวัด ๘ อำเภอ ได้แก่ อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอสวรรคภูมิ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอบึงบูรพ์ อำเภอรามไสล จังหวัดยโสธร และอำเภอศีลขาม จังหวัดศรีสะเกษ มีจำนวนพื้นที่มากกว่า ๕๐,๐๐๐ ไร่ (ป่าทามป่าไทย ๒๕๔๕)

ตลอดสองฝั่งแม่น้ำมูน มีทรัพยากรธรรมชาติอย่างอุดมสมบูรณ์ แม่น้ำ ป่าไม้ พรรณพืช พันธุ์สัตว์ อาศัยอยู่อย่างมากมาย ด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ แม่น้ำ ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร และแหล่งเพาะขยายพันธุ์ของบรรดาสัตว์ป่า ทำให้ชุมชนที่อยู่รายรอบแม่น้ำมูน ในพื้นที่ลุ่มน้ำมูนตอนกลาง ได้อาศัยทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่าในการดำรงวิถีชีวิตสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน

การขยายตัวของชุมชนที่เพิ่มปริมาณขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการทรัพยากรในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวบ้านเพิ่มมากขึ้น จนทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง เพื่อตอบสนองความต้องการ จนทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับโครงการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดำเนินการโดยรัฐ ได้ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่เคยมีอยู่อย่างสมบูรณ์ ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชน ที่เคยใช้ชีวิตด้วยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต เกิดการอพยพไปขายแรงงานในต่างถิ่น ครอบครัวล่มสลาย ชุมชนแตกแยก เกิดเป็นปัญหาสังคมตามมา

การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ทำให้หลายฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญต่อการมีอยู่ของป่าไม้และพื้นที่ป่าไม้ หลายฝ่ายได้ใช้ความพยายามที่จะปกป้อง ป้องกันและขยายพื้นที่ป่าไม้ เพื่อให้คงความอุดมสมบูรณ์สืบต่อไป

ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ ได้ใช้ความพยายามและประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรในรูปแบบของการอนุรักษ์และการรักษาป่าไม้ เช่น หน่วยงานราชการ โดยสำนักงานป่าไม้เขต พระภิกษุสงฆ์ อบต. และชาวบ้าน ซึ่งแต่ละส่วนล้วนดำเนินกิจกรรมเฉพาะของตนเองตามถนัด

ขณะเดียวกันในพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง มีเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ คือ คณะกรรมการร่วมอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูล ๓ จังหวัด(คอปม.) เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนรอบป่าทุ่งป่าทามแม่น้ำมูล ในพื้นที่ ๓ จังหวัด ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญในการรักษาทรัพยากรให้คงความสมบูรณ์เพื่อเป็นฐานทรัพยากร ในการรองรับความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน ได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรส่วนท้องถิ่น จึงได้ร่วมกันหาทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยได้ร่วมกันจัดทำแผนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนเป็นแผนพัฒนาในระยะ ๕ ปี โดยเฉพาะการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยมุ่งหวังร่วมกันที่จะผลักดันให้เกิดพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในรูปแบบป่าทามชุมชนจำนวน ๒๕ ป่า

โครงสร้างการทำงานของคณะกรรมการมีการคัดเลือกตัวแทนจาก ๓๖ หมู่บ้านเข้ามาเป็นคณะกรรมการเครือข่าย จำนวน ๓๖ คนและจากนั้นคณะกรรมการเครือข่ายจะทำการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารงานขึ้นมาจำนวน ๕ คน เพื่อกำหนดแนวทางและนโยบายการดำเนินงานของเครือข่าย โดยมีแผนงานในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง และมีแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าทามเป็นแผนงานหลัก

ที่ผ่านมาได้ดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่ป่าทาม ๓ พื้นที่คือ ป่ากุดเป่ง ป่าโนนยาง และป่าโนนน้ำเกลี้ยง นอกจากนั้นยังได้มีคณะกรรมการคอปม.ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าโคกที่อยู่ริมแม่น้ำมูลร่วมกับทางกรมป่าไม้อีก ๑ แห่งคือป่าดงภูดิน ซึ่งแต่ในป่าแต่ละพื้นที่จะมีคณะกรรมการที่รับผิดชอบดูแลการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนอย่างชัดเจน ซึ่งมีบทเรียนการดำเนินงานของแต่ละพื้นที่โดยสรุปดังนี้

๑. ป่าชุมชนกุดเป่ง เดิมเป็นพื้นที่ป่าทามที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการหาอาหารตามธรรมชาติ เก็บเห็ด กล้วย กล้วย กล้วย รวบรวมของ ๔ หมู่บ้านในพื้นที่เขตตำบลยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์สูง ต่อมาชาวบ้านเริ่มบุกรุกพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและตัดต้นไม้ไปเผาถ่านขายทำให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมลง ทางผู้นำชุมชนของ ๔ หมู่บ้านร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนจึงได้ชักชวนชาวบ้านทำการอนุรักษ์พื้นที่ป่ากุดเป่งไว้เพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยได้ออกกฎระเบียบในการเข้าไปใช้ประโยชน์และกำหนดขอบเขตของพื้นที่ใช้ประโยชน์และพื้นที่อนุรักษ์ออกจกกันอย่างชัดเจน มีพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์จำนวน ๑,๑๐๐ ไร่ พื้นที่อนุรักษ์ ๑,๕๐๐ ไร่

๒. ป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง เป็นพื้นที่ป่าทาม ที่ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลท่าหาดยาว อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ดและตำบลทับใหญ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ต่อมาเกิดความขัดแย้งของชาวบ้าน ๒ ฝ่ายแม่น้ำมูลที่ต่างฝ่ายต่างคิดว่าเป็นพื้นที่ป่าในเขตการปกครองของตนเอง

ทางผู้ใหญ่บ้านและผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้านที่ใช้ประโยชน์ ทางตำบลท่าหาดยาวจึงชักชวนชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ป่าทำให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ตั้งคณะกรรมการดูแลป่าขึ้นจาก ๘ หมู่บ้าน ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่า ต่อมาปี ๒๕๓๒ ทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหาดยาว และองค์กรพัฒนาเอกชนจึงได้เข้ามาสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟู เพื่อให้เป็นป่าชุมชน เมื่อมีการจัดให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งของชุมชน ๒ ฝั่งแม่น้ำมูลลดลง เพราะชุมชนได้มีการเฝ้าระวังการตัดไม้ทำลายป่าร่วมกันที่ชัดเจน

๓. ป่าโนนยาง ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตำบลคอนแวนต์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ป่าโคก หรือเรียกตามลักษณะของพื้นที่ว่า โนนทาม เดิมเป็นพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมาชาวบ้านได้แผ้วถางเป็นหัวไร่ปลายนาน บุกรุกพื้นที่ป่าเข้าไปเรื่อยๆ ทางผู้นำชาวบ้าน และ อบต.จึงได้ปรึกษากันที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่าที่เหลือเอาไว้ จึงได้ชักชวนชาวบ้านจัดตั้งเป็นป่าชุมชน ในการดูแลรักษาได้มีมติพระสงฆ์มาตั้งสำนักสงฆ์ในพื้นที่ป่าโนนยาง เป็นผลทำให้ชาวบ้านไม่มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น และได้ร่วมกันดูแลฟื้นฟูสภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์และใช้ประโยชน์ร่วมกันต่อไป

๔. ป่าดงภูดิน พื้นที่ป่าดงภูดินเป็นป่าโคก ที่อยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำมูลที่มีขนาดใหญ่ มีไม้ยืนต้นที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้ยาง ไม้แดง ไม้ประดู่ และพะยอม ทำให้มีการสัมปทานตัดไม้จากทางเอกชน โดยตัดต้นไม้ใหญ่ออกไปและปลูกทดแทน แต่การปลูกไม้ทดแทนนั้นชาวบ้านที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดงภูดิน เห็นว่าทางสัมปทานได้ปลูกไม้โตเร็ว เช่น กระถินณรงค์ ทดแทน ซึ่งในอนาคตจะส่งผลทำให้ไม้เนื้อแข็งในป่าหมดไป จึงได้เข้าร้องเรียนต่อป่าไม้จังหวัด เพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหา ทำให้มีการยกเลิกการให้สัมปทาน

หลังการยกเลิกการให้สัมปทาน ชาวบ้านฝั่ง ตำบลหนองแคว อำเภอรายไสล จังหวัดศรีสะเกษ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าขึ้น เรียกว่า ป่าอนุรักษ์ชุมชนบ้านฝั่ง แต่เนื่องจากพื้นที่ป่าดงภูดินมี ๓ แปลง จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการร่วมกันจาก ๓ หมู่บ้านๆละ ๔ คน คือ บ้านฝั่งหมู่ ๔, ๑๔ บ้านเพี้ยมาตร หมู่ ๑๓ บ้านเหล่าโคน หมู่ ๑๐ และได้รับการสนับสนุนจากป่าไม้เขตจังหวัดอุบลราชธานี ให้เพาะพันธุ์กล้าไม้ประเภทไม้เนื้อแข็ง เพื่อปลูกเสริมในปี ๒๕๔๒ จึงได้ประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าชุมชน เมื่อมีกฎกติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ทำให้มีการลักลอบตัดไม้ลดลง และเกิดความหวงแหนพื้นที่ป่าและช่วยกันดูแลมากขึ้น

ความแตกต่างในรูปแบบการจัดการป่าเหล่านี้ หากมีการนำมาวิเคราะห์สรุปเป็นบทเรียน ประสพการณ์ในการจัดการป่าชุมชนจะทำให้เกิดรูปแบบการจัดการป่าที่เกิดจากประสพการณ์ที่หลากหลายรูปแบบ อันจะเป็นชุดเครื่องมือใหม่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชน และจะส่งผลให้ทรัพยากรป่าไม้มีความสมบูรณ์ที่เกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่าย ประกอบกับการค้นหาแนวทาง

ในการดำเนินการเพื่อจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน ในพื้นที่อื่นอันจะนำไปสู่การจัดการองค์ความรู้ชุมชนตามเป้าหมายที่วางไว้ได้เป็นรูปธรรมและดำเนินการได้จริง

จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาวิจัยและรวบรวมรูปแบบ ประสบการณ์ในการดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งเคยได้ดำเนินการมาแล้วอย่างครอบคลุมทุกรูปแบบ และสร้างความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการร่วมมือกันจัดการ อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าอนุรักษ์ป่าชุมชนต่อไป

โจทย์วิจัย

๑. ป่าทามแม่น้ำมูลตอนกลางมีองค์ความรู้การจัดการพื้นที่ป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างไร
๒. จะมีแนวทางการนำองค์ความรู้การจัดการพื้นที่ป่าทามแม่น้ำมูลตอนกลางไปขยายผลได้อย่างไร

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาบทเรียนการจัดการพื้นที่ป่าทามแม่น้ำมูลตอนกลางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
๒. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าทามแม่น้ำมูลตอนกลาง
๓. เพื่อศึกษาและค้นหาแนวทางการนำบทเรียนการจัดการพื้นที่ป่าทามแม่น้ำมูลไปขยายผล

ขอบเขตการศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษา มีการพิจารณาจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่และการจัดการ ที่มีรูปแบบการจัดการดูแลรักษาที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑. ป่าชุมชนกุดเป่ง เนื้อที่ ๓,๐๐๐ ไร่ เขตพื้นที่ บ้านท่างาม บ้านเหล่าข้าว บ้านดอนจิก บ้านดอนสำราญ ตำบลยางคำ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีสภาพพื้นที่เป็นที่ลุ่มสลับดอน ประกอบด้วย กุด หนอง หาด โนน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล มีร่องน้ำเป็นขอบเขต พรรณพืชเป็นไม้พุ่มสลับกับไม้ยืนต้น เช่น ต้นเสี้ยว ต้นहुลิง ต้นหว้า ต้นมัง ต้นดุมวัว เป็นต้น

๒. ป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง เนื้อที่ ๑๑๕ ไร่ เขตพื้นที่บ้านโนนสูง บ้านม่วงน้อย บ้านปลาชุม บ้านโพธิ์ทอง บ้านดอนโง บ้านดอนสัมพันธ์ บ้านหนองพลับ ต.ท่าหาดยาว อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด สภาพพื้นที่เป็นป่าทามที่มีพื้นที่เป็นโนนกลาง เป็นเกาะแม่น้ำมูลล้อมรอบ พรรณพืชที่ขึ้นในป่าส่วนใหญ่เป็นไม้พุ่ม เช่น ต้นดุมวัว ต้นहुลิง ต้นเสี้ยว ฝ้ายน้ำ และพรรณพืชที่มีความเหมาะสมในการใช้เป็น

เชื้อเพลิง การจัดการโดยชุมชนบ้านม่วงน้อยและมีเครือข่าย ๘ หมู่บ้านร่วมกันดูแลรักษาโดยตัวแทนจากผู้นำชุมชน และ อบต.

๓. ป่าชุมชนดงภูดิน เนื้อที่ ๒,๑๘๑ ไร่ เขตพื้นที่ บ้านฝิ่งหมู่ ๔,๑๔ บ้านมะยาง บ้านเพี้ยมาตร บ้านเหล่าโคน ต.หนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ สภาพพื้นที่เป็นป่าโคกอยู่ระหว่างแม่น้ำเสียวไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูล มีความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ประเภทไม้เนื้อแข็ง มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้ประดู่ ไม้ยาง ไม้แดง ที่สามารถนำมาใช้ก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

๔. ป่าชุมชนโนนยาง เนื้อที่ ๓๖๐ ไร่ เขตพื้นที่ บ้านบึง หมู่ ๑,๕ บ้านหาญฮี หมู่ ๓,๑๒,๑๖ สภาพพื้นที่เป็นป่าโคกที่อยู่ในพื้นที่ทาม เป็นป่าหัวไร่ปลายนา มีสภาพเป็นป่าที่กำลังฟื้นตัว ไม้ที่พบเป็นไม้ทามสลับกับไม้ยืนต้น เช่น พะยอม ชาด เหมืองใหญ่ ยาง และไม้พุ่ม เช่น ต้องแล้ง น้ำเกลี้ยง มีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่า เช่น ผัก มันแขง เก็บฟืน การจัดการ มีการดูแลรักษาป่าโดยพระสงฆ์และสภากาชาดบรรณการดับลดอนแรด ผู้นำชุมชน อบต.และคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมช่วยกันดูแลรักษา

กลุ่มเป้าหมายการศึกษา

๑. คณะกรรมการป่า ๔ ป่า
๒. อบต.ในพื้นที่ ๔ ป่า
๓. กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ / ผู้นำชุมชน ในเขตพื้นที่ทั้ง ๔ ป่า

เนื้อหาการศึกษา

๑. สภาพพื้นที่ทั่วไปและระบบนิเวศของป่าทามแม่น้ำมูลตอนกลาง
 - ด้านกายภาพ
 - ด้านชีวภาพ
 - การใช้ประโยชน์
๒. สภาพความเป็นอยู่และการจัดการพื้นที่ป่าทามทั้ง ๔ พื้นที่
 - กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในการจัดการและความสัมพันธ์ของคนกับพื้นที่ป่า
 - โครงสร้างการทำงานและการจัดการพื้นที่ป่า
 - บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการป่า
 - กิจกรรมต่างๆที่ดำเนินการในพื้นที่ป่า
๓. การมีส่วนร่วมและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่ป่า

๔. ความเชื่อ วิธีการจัดการป่าในแต่ละพื้นที่

๕. การนำบทเรียนการจัดการพื้นที่ป่าตามลุ่มน้ำมูลตอนกลางไปขยายผล

ขั้นตอน – วิธีการ

๑. จัดประชุมทีมวิจัย เพื่อทำความเข้าใจประเด็นและเนื้อหา วางแผนการดำเนินงาน โครงการ และกำหนดบทบาทการทำงานภายในทีมร่วมกัน

๒. ประชุมทำความเข้าใจการศึกษาลอบทเรียนกับผู้เกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์และการจัดการในพื้นที่ศึกษาทั้ง ๔ พื้นที่

๓. ศึกษาข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา โดยการศึกษาเอกสารมือสองและสำรวจสภาพจริงในพื้นที่ศึกษา

๔. จัดเวทีนำเสนอและตรวจสอบข้อมูลสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

๕. จัดประชุมทีมสรุปการทำงานและวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทั่วไปพื้นที่ป่าตามแม่น้ำมูล และวางแผนการศึกษาข้อมูลเชิงลึกพื้นที่ป่า ๔ พื้นที่

๖. ศึกษาข้อมูลเชิงลึก พื้นที่ป่า ๔ พื้นที่ โดยวิธีการไปถามให้รู้(สัมภาษณ์เจาะลึก) กับคณะกรรมการป่า และผู้มีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า เพื่อลอบทเรียนและข้อมูลองค์ความรู้ในการจัดการพื้นที่ป่าตามชุมชน

๗. ประชุมทีมสรุปการดำเนินงานและวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการพื้นที่ป่า ๔ พื้นที่เบื้องต้นร่วมกับที่ปรึกษาโครงการ

๘. จัดประชุมกลุ่มระดมข้อมูลการจัดการและการใช้ประโยชน์ในแต่ละพื้นที่ป่า เพื่อลอบทเรียนและองค์ความรู้การจัดการพื้นที่ป่าทั้ง ๔ พื้นที่เพิ่มเติม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพื้นที่ละ ๑ วัน

๙. ประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ข้อมูลบทเรียน องค์ความรู้การจัดการพื้นที่ป่าชุมชนแต่ละพื้นที่

๑๐. จัดทำรายงานความก้าวหน้าโครงการระยะที่ ๑

๑๑. จัดประชุมทีมวางแผนการจัดเวทีเสนอข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลในพื้นที่

๑๒. เวทีนำเสนอข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลบทเรียน องค์ความรู้ในการจัดการพื้นที่ป่าแต่ละพื้นที่

๑๓. จัดประชุมทีมสรุปข้อมูลและวางแผนการจัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้การจัดการพื้นที่ป่าตามชุมชนแม่น้ำมูลตอนกลางโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

๑๔. จัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูลองค์ความรู้การจัดการพื้นที่ป่าตามชุมชนแม่น้ำมูลตอนกลางและกำหนดแนวทางการนำองค์ความรู้ในการจัดการพื้นที่ป่าตามชุมชนไปขยายผล

๑๕. จัดประชุมทีมสรุปข้อมูลองค์ความรู้และแนวทางการนำองค์ความรู้ไปขยายผล
๑๖. ประชุมทีมสรุปวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเตรียมจัดทำรายงานผลการศึกษา
๑๗. จัดทำรายงานผลการศึกษา

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. มีข้อมูลการจัดการป่าของชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ที่เป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำงานของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูลตอนกลาง
๒. มีบทเรียนในการจัดการป่าทามโดยชุมชนสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานได้
๓. มีรูปแบบในการจัดการป่าทามโดยองค์กรชุมชนที่สามารถนำไปปรับใช้ในการจัดการป่าอื่นได้
๔. เกิดความร่วมมือในการทำงานการจัดการป่าทามร่วมกันของชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

บทที่ ๒

กระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย

โครงการศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง อดีตในป่าบุ่ง-ป่าทามที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของภาคอีสาน จากสถานการณ์ที่มีการขยายตัวของชุมชนและการพัฒนาของรัฐที่ต้องการใช้พื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทามเป็นอ่างเก็บน้ำรายีไซล และก่อนหน้านั้นชุมชนเองก็ได้บุกรุกแผ้วถางเพื่อทำการเกษตร โดยใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ลงบุกเบิก จึงทำให้พื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มที่จะลดลง

ในขณะเดียวกันในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลางก็ได้มีการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง อยู่ ๔ พื้นที่ ใน ๓ จังหวัด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จากสถานการณ์พื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทาม ที่ถูกบุกรุกทำลายและเหลือน้อยลงไปทุกทีนั้นก็ให้มีแนวความคิดจากเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน คือ คณะกรรมการร่วมอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูล ๓ จังหวัด (คอปม.) ที่มีบทบาทหน้าที่เฝ้าระวังติดตามสถานการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และโครงการพัฒนาของรัฐที่มีผลกระทบต่อชุมชน “เขื่อนรายีไซล” ที่ใช้พื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทามในพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลางเป็นอ่างเก็บน้ำ ทางคณะกรรมการ คอปม. จึงได้ร่วมกันจัดทำแผนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติขึ้นมา โดยเฉพาะเรื่องป่าไม่มีแผนในการขยายพื้นที่ป่าในรูปแบบป่าชุมชนให้ได้ ๒๕ ป่า ภายใน ๕ ปี แต่ก็ยังไม่มีรูปแบบและวิธีการในการขยาย จึงมีแนวคิดที่จะทำโครงการวิจัยเรื่ององค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง เพื่อศึกษาองค์ความรู้บทเรียนการจัดการป่าใน ๔ ป่าขึ้นมา และมีเป้าหมายเพื่อนำเอาองค์ความรู้และบทเรียนในการจัดการพื้นที่ และหาแนวทางที่จะนำเอาองค์ความรู้เหล่านั้นไปขยายผลต่อพื้นที่อื่นต่อไป

ดังนั้นโครงการศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนฯ จึงเกิดขึ้นและมีกระบวนการและการดำเนินการศึกษาวิจัย โดยแบ่งเป็น ๓ ช่วงคือ

๑. ช่วงพัฒนาโครงการ

จากสถานการณ์ที่คณะกรรมการ คอปม. ได้มีแผนงานที่จะขยายพื้นที่ป่าชุมชนให้ได้ ๒๕ ป่า ภายใน ๕ ปี และตัวนักวิจัยเองก็เป็นหนึ่งในกรรมการ คอปม. และเป็นกรรมการป่าชุมชนถูกดงเป้งด้วย การเป็นกรรมการ คอปม. และกรรมการป่าชุมชนถูกดงเป้งก็เลยรู้จักกับมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (มูลนิธิกริด) โดยเฉพาะ คุณบุญเสริมฐ์ เสียงสนั่น และคุณนพรัตน์ ยิ่งเจริญ ในการฝึกอบรมและก็มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนแนวความคิดกัน และได้ทราบข้อมูลว่ามี

ศูนย์ประสานงานสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่นทุ่งกุลาร้องไห้ ดังนั้นทาง คอปม.ก็ได้ประสานงานกับ คุณบุญเสริม เสียงสนั่น และได้ข้อตกลงร่วมมือกับ Node ทุ่งกุลาร้องไห้ ในการทำงานวิจัย และได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมอบรมในการทำโครงการวิจัยเพื่อนำเสนอ จากการที่ได้ทราบข้อมูลแล้วในฐานะที่ทำงานใน คอปม. และเป็นกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่งอยู่ ก็มีความสนใจในเรื่องการจัดการป่า จึงได้จัดทำโครงการเป็นเอกสารนำเสนอ ชื่อ โครงการศึกษาองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำมูลตอนกลาง แล้วก็ได้นำเสนอให้คณะกรรมการของ Node ทุ่งกุลาร้องไห้ ได้พิจารณาแต่โครงการก็ยังไม่ผ่าน

เมื่อโครงการไม่ผ่าน ทาง Node ก็ได้แนะนำวิธีและให้ไปจัดหาทีมวิจัยและที่ปรึกษาในการทำงานมาให้ครบ และในวันนั้นก็ได้มีการตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามแต่ละโครงการในพื้นที่ เมื่อกลับมาในพื้นที่ก็ได้ไปหากรรมการป่าทั้ง ๔ ป่า เมื่อมาเป็นนักวิจัยร่วม การประสานงานกับกรรมการป่านั้นบางครั้งก็ไปไม่เจอ แต่พอเจอแล้วก็ปฏิเสธบอกว่าเขียนหนังสือไม่ได้ และไม่รู้จักรว่าการวิจัยคืออะไร? ในช่วงที่พัฒนาโครงการอยู่นั้นทาง Node และคณะกรรมการติดตามก็ได้เชิญนักวิจัยที่เสนอโครงการนั้นไปอบรม เรื่อง การเขียนร่างโครงการ พอกลับมาถึงพื้นที่อีกครั้งหนึ่ง และได้อธิบายวัตถุประสงค์ให้ทราบ จึงมีกรรมการป่ามาร่วมทีมด้วย เมื่อได้ทีมครบ ๗ คน แล้ว ก็นำเสนอโครงการอีกครั้งหนึ่ง โดยพาทีมทั้งหมดเข้าไปร่วมนำเสนอโครงการด้วย แต่ก็ถูกคณะกรรมการนั้นตำหนิว่าทีมนั้นมีแต่ชาวบ้านล้วนๆ และโครงการนี้ก็เป็นโครงการที่ทำงานหลายพื้นที่กลัวว่าจะมีปัญหาในการเขียนและจัดบันทึกรายงาน น่าจะมีบุคคลภายนอกทีมได้ ๑ คน ทางทีมได้ประสานทางโทรศัพท์ กับนางสาวไพรินทร์ เสาะสาย ซึ่งเป็นนักศึกษาที่ทำงานที่โครงการทามมูล และได้ตอบรับตกลงกับทางทีมวิจัยไว้จนครบทีม จำนวน ๘ คน แล้วก็นำเอกสารมาปรับแผนงานใหม่อีกครั้งหนึ่ง และก็จะมีการปรับแก้หลายครั้งจนกระทั่งใช้เวลานานอยู่เป็นปี

บางครั้งก็มีความท้อแท้ แต่ด้วยใจรักที่ทำงานก็มีความอดทนและก็ได้กำลังใจจากนักวิจัยรุ่นพี่ๆหลายคนให้กำลังใจและทีมเองก็ตั้งใจกันดีทุกคน ในที่สุดก็สามารถผ่านไปได้ด้วยดี ๑ ปี ผ่านไปก็มีหนังสือแจ้งจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.สำนักงานภาค) ได้อนุมัติโครงการแล้ว ทีมก็ตั้งใจกันและหลายคนนั้นก็ลืมไปแล้วก็มี

๒. ช่วงดำเนินการวิจัย

หลังจากได้รับหนังสือแจ้งจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.สำนักงานภาค) ทางทีมวิจัยก็ได้ประสานกับในทีมเพื่อที่จะดำเนินการทำงานวิจัยตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ และใช้วิธีการดังต่อไปนี้คือ

๒.๑ การประชุมทีมวิจัย ได้ติดต่อประสานงานกันทางโทรศัพท์ ให้มาประชุมกันเพื่อ
แบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในทีมที่จะต้องรับผิดชอบงานกันในแต่ละด้าน ดังนี้คือ

- ฝ่ายบัญชี ๓ คน คือ นายพุด บัญเต็ม นายพัฒนา แหวนหล่อ และนายคำ พันธุ์ มากยิ่ง
- ฝ่ายประสานงาน มี ๔ คน รับผิดชอบกันคนละ 1 พื้นที่ คือ นายสมเกียรติ เจือจาน นายเบส ศรีสาวแห นายโสภะ หล้าบรรเทา และ นายพุด บัญเต็ม
- ฝ่ายบันทึกรายงานกิจกรรม ๒ คน คือ นายไพฑูรย์ โถทอง และ นางสาว ไพรินทร์ เสาะสาย
- ฝ่ายจัดเตรียมสถานที่ในการประชุมจะไม่ได้ยึดติดตายตัว และบางครั้งก็ให้มีการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่วางไว้
- เมื่อแบ่งทีมเสร็จแล้วก็ได้ร่วมกันวางแผนงานในการลงทำความเข้าใจกับชุมชนในพื้นที่ทำการศึกษาทั้ง ๔ พื้นที่ โดยใช้กลไกที่ได้วางแผนไว้

๒.๒ การทำความเข้าใจและการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทีม

ก็ได้ประสานงานสถานที่และผู้เข้าร่วมประชุม โดยการทำหนังสือเชิญและบอกกล่าวตัวต่อตัวในบางครั้ง พอถึงวันนัดหมายทีมวิจัยก็จะชี้แจงความเป็นมาของโครงการ โดยใช้นักวิจัยในพื้นที่นั้นๆ เป็นคนอธิบายและชี้หัวหน้าทีมนั้นจะเป็นคนเสริมข้อมูล และบางครั้งทาง Node ก็ได้ช่วยชี้แจง จากการที่ตัวนักวิจัยนั้นเป็นแกนนำที่ต่อสู้เรื่องสิทธิ กรณีรายปีสไลและการเป็น อบต. ด้วย ในการไปชี้แจงในแต่ละพื้นที่ก็จะถูกตั้งคำถามว่า “จะทำวิจัยไปสู้กับรัฐบาลหรือเปล่า” บางพื้นที่ก็บอกว่า “จะมาเอาป่าไปขายกันหรือเปล่า” จากการอธิบายและลงพื้นที่บ่อยๆ ก็สามารถทำความเข้าใจได้และชาวบ้านก็ให้การยอมรับและเริ่มให้ความร่วมมือกับทีมวิจัย

ในบางพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนและให้ข้อมูลความเป็นมาในการจัดการป่าในเบื้องต้นให้เราทราบ คือ ป่าดงภูดิน โดยในอดีตก่อนนั้น คือ พ่อประดิษฐ์ นรสาร ที่เคยเป็นคนเลขต่อสู้อกับราชการเรื่องป่าดงภูดินในยุคแรกๆ

๒.๓ การเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลแต่ละพื้นที่ ทางทีมวิจัยก็จะใช้วิธีการเก็บดังต่อไปนี้ คือ

๒.๓.๑ การประสานกับกรรมการป่า ผู้นำ และผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่

ป่านั้นๆ แล้วก็มีกรรมการนัดหมายห่อข้าวไปกินในป่าในช่วงเวลาตอนเที่ยง เมื่อเดินไปถึงป่าก็จะมีการทำความเข้าใจแบ่งประเด็นกัน และแบ่งกลุ่มเป็น ๒ กลุ่ม ทั้งทีมวิจัยและชาวบ้าน โดยแจกสมุด ปากกา ให้แต่ละพื้นที่กลุ่มไปด้วย แต่ละทีมไปเจออะไรมาาก็ให้จดบันทึกมา ชาวบ้านบางคนก็ถือมีดไป

ด้วย หลังจากแยกกันแล้วตอนเที่ยงก็กลับมาพบกันยังจุดนัดหมาย หลังจากกินอาหารเที่ยงเสร็จแล้วก็จะมาร่วมกันทำแผนที่ป่านั้นๆ แล้วก็สรุปและวางแผนไปลงพื้นที่ป่าอื่นๆ

๒.๓.๒ ศึกษาเอกสารมือสอง ทางทีมวิจัยก็ได้แบ่งบทบาทกันไปประสาน เอาข้อมูลกับหน่วยงานราชการ หรือ อบต.และโครงการตามมูล การประสานเพื่อขอข้อมูลเอกสารมือสอง ในบางครั้งก็จะต้องทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ แต่ถ้าเป็น อบต.ก็จะขอกันด้วยวาจา และคัดลอกเอกสาร การที่ต้องใช้เอกสารมือสองก็เพื่อที่จะได้รู้ข้อมูลชุมชนหรือข้อมูลเรื่องการจัดการป่าเบื้องต้น เพื่อนำมาวิเคราะห์และเรียบเรียงให้เห็นประเด็นในการที่จะลงไปเก็บข้อมูล แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเบื้องต้นแล้วก็นำประเด็นที่จะต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลให้ลึกลงไปอีกต่อไป

๒.๓.๓ การประชุมกลุ่มย่อย เมื่อประเด็นในการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่กับชุมชน ทีมวิจัยก็ได้ให้ทีมประสานงานในแต่ละพื้นที่ประสานกับกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้หนังสือเชิญกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วม เมื่อถึงเวลานัดหมายก็จะดำเนินการประชุมโดยมีการตั้งประเด็นคำถามหรือประเด็นแลกเปลี่ยน โดยการใช้กระดาษชาร์ตขึ้นบนกระดาน แล้วก็มีคนจับบันทึกข้อมูลของทุนที่ได้ให้ข้อมูลแล้วนำไปคัดลอกใส่กระดาษเอ ๔

๒.๓.๔ การสัมภาษณ์ผู้นำและผู้รู้ในชุมชน เมื่อมีข้อมูลทั้งเอกสารมือสองและการระดมกลุ่มย่อยแล้วทีมวิจัยก็มาวางแผนในการลงพื้นที่สัมภาษณ์ในแต่ละพื้นที่ โดยใช้วิธีการอยู่ ๒ วิธี คือ

๒.๓.๔.๑ ตัวนักวิจัยของแต่ละพื้นที่ก็ลงไปสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านๆละ ๒ คน ที่มีประสบการณ์ บางครั้งก็ไปนั่งไต่หลักในวงเหล้าก็แล้วแต่ละบุคคลที่ถนัดหรืออาจจะไปกินข้าวป่า เช่น ป่ากุดเป่ง หรือดงภูดิน และบางครั้งก็จะเชิญไปนั่งพูดคุยของผู้ใหญ่บ้าน

๒.๓.๔.๒ บางพื้นที่ก็จะรวมตัวนักวิจัยไปตามกับชาวบ้านในพื้นที่เลย และก็มีอาหารหรือหมากพลูไปด้วย มีการกินอาหารร่วมกับชาวบ้านด้วย เช่น ที่บ้านแม่เฒ่าจำบ้านบ้านผึ้ง หมู่ ๔ ตำบลหนองแค อำเภอรามัญ จ.สิงห์บุรี เพื่อที่จะถามเรื่องความเชื่อของเจ้าพ่อดงภูดินกับการจัดการป่า และพ่อใหญ่พอง แหวนหล่อ บ้านเหล่าข้าว ตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อที่จะทราบข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ๔ หมู่บ้าน ก่อนที่จะเป็นป่าชุมชนกุดเป่ง แล้วนำมาสรุปเรียบเรียงเป็นเอกสารฉบับร่าง

๒.๓.๕ การประชุมกลุ่มใหญ่ เมื่อมีเอกสารฉบับร่างของรายงานแล้วก็นำมาวิเคราะห์กันในหมู่ทีมวิจัยร่วมกับที่ปรึกษา ก็ได้เตรียมจัดเวทีตรวจสอบข้อมูลที่ศึกษามาได้ โดยส่ง

หนังสือเชิญเข้าร่วมเวทีเพื่อตรวจสอบและกึ่งเอกสารไปให้ผู้ประกอบการป่าในพื้นที่การศึกษาไปให้ด้วย เพื่อที่ได้อ่านก่อนวันประชุมใหญ่ 3 วัน

เมื่อถึงวันประชุม หัวหน้าทีมวิจัยก็จะอ่านให้ฟังอีกครั้งหนึ่งจนจบแล้ว ถ้าในที่ประชุมต้องการแก้ไขเพิ่มเติมก็จะยกมือขอแก้ไขหรือเพิ่มเติมในส่วนที่ผิด เมื่อข้อมูลป่าไหนที่ต้องการแก้ไข ทีมวิจัยในแต่ละป่านั้นก็จะรับไปแก้ไข แล้วก็นำมาสรุปร่วมกันเตรียมที่จะจัดงานสังเคราะห์ผลการศึกษา

๓. ช่วงวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงเขียนรายงาน

เมื่อได้ข้อมูลจากการทำกิจกรรมในพื้นที่และก็นำมาสรุปร่วมกันในทีมร่วมกับ Node และที่ปรึกษา โดยมีการสรุปผลการศึกษาที่ผ่านมา และเรียบเรียงข้อมูลแต่ละป่า โดยแบ่งบทบาทกันเรียบเรียงเอกสารตามความถนัดของนักวิจัย คือ นายพัฒนา แหวนหล่อ เรียบเรียงและเขียนรายงานของป่าชุมชนกูดเป่ง นายไพฑูรย์ โถทอง เรียบเรียงข้อมูลของป่าดงภูดิน นายพุด บุญเต็ม เรียบเรียงข้อมูลป่าโนนน้ำเกี๊ยะ และป่าโนนยาง ส่วนคนอื่นๆ นั้นก็ทำหน้าที่ประสานงานสถานที่ อบต. เป็นที่จัดงานสังเคราะห์ข้อมูล และประสานนักวิชาการราชการ ที่ปรึกษา และกรรมการผู้นำ ทั้ง ๔ พื้นที่ ทำให้คณะกรรมการของแต่ละพื้นที่ได้รู้จักกัน มีการแนะนำตัวและข้อเสนอแนะกับการขยายพื้นที่

หลังจากได้มีการแลกเปลี่ยนของแต่ละพื้นที่ ทางอาจารย์ นักวิชาการ ผู้ที่เข้าร่วมเวทีสังเคราะห์ก็ได้วิเคราะห์ข้อมูลและข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัย กับการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นจะต้องได้พึ่งพาทรัพยากรในพื้นที่ การทำงานของกรรมการป่าก็ควรที่จะดำเนินการต่อไป และมีการผานกันเป็นเครือข่ายและให้เห็นการปฏิบัติการจริงในพื้นที่ต่างๆ

จากการจัดเวทีเสร็จแล้ว ก็มีการถอดเทปเขียนรายงานกิจกรรมในการจัดเวทีแล้วนำมาสรุปร่วมกันและมีการมอบหมายให้หัวหน้าทีมกับผู้ช่วยไปเรียบเรียงเขียนรายงาน และก็มีเมื่อนำเด็กนักเรียนมาช่วยเขียน ชื่อ ค.ณ.เดือนเพ็ญ บุญเต็ม มาช่วยงานเขียน เนื่องจากทีมวิจัยนั้นเขียนหนังสือไม่สวย บางครั้งเขียนผิดก็ให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ช่วยคัดลอกอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะนำไปพิมพ์ แล้วก็ส่งให้ Node ได้ตรวจสอบข้อมูลต่อไป แล้วมีการจัดพิมพ์และเรียบเรียงเป็นร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไปเพื่อส่ง สกว.สำนักงานภาคต่อไป

บทที่ ๓

สภาพพื้นที่ศึกษาวิจัย

● สภาพทั่วไปพื้นที่ตามลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

แม่น้ำมูลมีต้นกำเนิดจากเขาตะกองละมั่งเขตจังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านอำเภอพิมาย อำเภอชุมพวง อำเภอพุทไธสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราษีไศล อำเภอเมือง อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ผ่านจังหวัดอุบลราชธานีไหลไปบรรจบแม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม มีความยาวของลำน้ำ ๖๔๑ กิโลเมตร

● ลักษณะทางกายภาพลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

สภาพลำน้ำมูลตลอดสายจะมีลักษณะคดเคี้ยว โดยในช่วงต้นของลำน้ำจะมีลักษณะแคบเล็ก ทำให้การไหลของน้ำแรงและเร็ว ในช่วงตอนกลางของลำน้ำมีลักษณะกว้างเป็นพื้นที่ราบ ส่วนทางตอนล่างของลำน้ำจะมีสภาพเป็นตลิ่งสูงและมีแก่งหินกระจายอยู่ทั่วไป

ลักษณะพื้นที่ของลุ่มน้ำมูล เป็นพื้นที่ราบ มีระดับความสูงของพื้นที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลางมีลักษณะของพื้นที่เป็นลอนคลื่น สูงต่ำสลับกันไป อยู่ทางตอนใต้ของทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งลำน้ำมูลเป็นเขตแดนของพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้

ลำน้ำมูลตอนกลาง ครอบคลุมพื้นที่คาบเกี่ยวของอำเภอพุทไธสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และ อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

จากการไหลของน้ำ ที่ลำน้ำมีลักษณะคดเคี้ยวและสภาพของพื้นที่บริเวณรอบๆลำน้ำที่เป็นที่สูงต่ำ ก่อให้เกิดลักษณะของพื้นที่ที่มีภูมิฐานแตกต่างกันไป ลำน้ำไหลและเปลี่ยนทางอยู่ตลอดเวลา สภาพเช่นนี้ทำให้แม่น้ำมูลตอนกลาง เกิดระบบนิเวศย่อยที่มีความสลับซับซ้อน มีชื่อเรียกตามภาษาถิ่นดังนี้

- **บู่และทาม** เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ในช่วงฤดูน้ำหลากน้ำไหลล้นท่วมตลิ่ง ไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ลุ่มริมฝั่งเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมดังกล่าว เรียกว่า ทาม ภายในพื้นที่ทามจะเป็นที่สูงต่ำไม่ราบเรียบเสมอกัน มีลักษณะเป็นที่เนินที่ลุ่มมีน้ำแช่ขังตลอดปี พื้นที่ส่วนที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแอ่ง เรียกว่า บู่

- **กุดหรือหล่ง** เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของร่องลำนํ้าตามวัฏจักรการไหลของนํ้าระยะต่างๆทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเดินนํ้า ทางนํ้าเก่าเรียกว่า กุด
- **เลิง** คือ ลักษณะที่ลาดลุ่มโล่งๆ ลาดต่ำลงสู่ผิวนํ้าของแม่นํ้าหรือของกุด ดังนั้นในฤดูนํ้าขึ้นนํ้าจะท่วมก่อนเกิดเป็นเว้ากว้างต่อกับกุดหรือหนอง
- **เวิง** มีลักษณะที่เว้าเข้าไปของเลิง ดังนั้นในเลิงหนึ่งๆอาจมีหลายเว้าที่เว้าเข้าไปในพื้นดินที่ลาดลงมา
- **คูน** ปรากฏอยู่ตามกุด เกิดจากการสะสมตัวของตะกอนดินเป็นโคลนตมลึกและเหนียวส่วนมากมักอยู่ใกล้กับแหล่งกลางกุด บริเวณนี้นํ้าจะแห้งช้าที่สุดมีลักษณะอ่อนและยุบตัวง่าย
- **คํา** คือ บริเวณนํ้าซับไหลซึมจากบริเวณเนินหรือโนนลงสู่สอม ส่อง หรือแหล่งนํ้าต่างๆ เช่น หนอง บึง กุด
- **คุยและคู** มีลักษณะที่เป็นสันคันดินหรือแนวเนินดินบนที่ราบบึงทามที่ทอดยาวไปตามสายนํ้า ทั้งร่องนํ้าในปัจจุบันและร่องนํ้าในอดีต ระหว่าง คุย ทั้งสองข้างจะเป็นที่ลาดลุ่มของกุดหรือสอม เป็นสันดินกว้างยาวขนานกับสายนํ้า ถ้าสันดินมีลักษณะเล็กแคบอยู่ระหว่างร่องนํ้าที่ไหลเชื่อมระหว่างกุดกับแม่นํ้าปัจจุบันเรียกว่า คู เกิดจากการเคลื่อนตัวของสันดิน ตามธรรมชาติในลักษณะต่างๆทำให้เกิดเป็นคันดินริมฝั่ง
- **สอม** มีลักษณะเป็นที่ลาดลุ่มอยู่ระหว่างคุยหรือดอนที่เนิน บางแห่งกุดเก่าจะกลายเป็นสภาพเป็นสอม
- **มาบ** เป็นพื้นที่ระหว่างคุยกับคุยขนาดเล็ก เป็นที่ลุ่มแนวยาวขนานกับคูหรือบริเวณกลางของสอม
- **ส่อง** มีลักษณะคล้ายมาบแต่เล็กและแคบกว่า มีคูขนานทั้งสองข้างและมีนํ้าไหล เรียกว่า ส่องหรือ ร่อง
- **ปาก** เป็นลักษณะของกุดหล่งหรือส่องร่องนํ้าไหลตกบรรจบกับอีกแหล่งนํ้าหนึ่ง เช่น ปากมูล ปากกุด ปากเสียว
- **โนนทาม ดอนทาม** เป็นพื้นที่สูงของทามนํ้ามักท่วมไม่ถึงหรือนานๆครั้งจึงจะเกิดนํ้าท่วม เป็นที่อาศัยของสัตว์ในฤดูนํ้าหลาก
- **กึ่งกุด** มีลักษณะเป็นคอคอดของกุดหนึ่งต่อกับอีกกุดหนึ่งด้วยส่องหรือร่องนํ้า ทำให้เกิดกุดกว้างและแคบเข้าไปต่อเชื่อมกับกุดที่กว้างอีกบริเวณหนึ่ง บริเวณที่แคบๆเรียกว่า กึ่งกุด
- **ร่องลำนํ้า** เป็นทางนํ้าเก่าและทางนํ้าปัจจุบัน มีภูมิฐานต่างๆที่ปรากฏตามลำนํ้าประกอบด้วย ลักษณะแม่นํ้าคดโค้ง กึ่งนํ้า คอคอดกึ่งนํ้า คอคอดไหลตัด คอคอดเกี่ยวลำนํ้า สันทรายกึ่งนํ้า สันทรายคูกึ่งนํ้า สันทรายใต้ท้องธาร แอ่งลึกร่องนํ้าหรือวังนํ้า

จากระดับความสูงของพื้นที่ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่เป็นบริเวณกว้างในฤดูน้ำหลาก น้ำจะแช่อยู่ประมาณ ๒-๓ เดือน ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาตินี้ทำให้เกิดพื้นที่น้ำแช่ และพืชพรรณธรรมชาติที่สามารถเกิดและทนต่อสภาพดังกล่าวได้ดี และมีความอุดมสมบูรณ์สูงเนื่องจากมีดินตะกอนที่พัดพามากับน้ำทุกปี ที่ชาวบ้านชุมชนรอบบริเวณฝั่งแม่น้ำมูลเรียกว่า ป่าบุ่ง-ป่าทาม หรือในทางวิชาการเรียกว่าพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands)

จากสภาพพื้นที่ที่เป็นไปตามโครงสร้างทางธรณีวิทยาและลักษณะภูมิฐานต่างๆ ทำให้ลำน้ำมูลมีลักษณะของพื้นที่ป่าทามกว้างใหญ่ โดยเฉพาะบริเวณที่ไหลบรรจบกันกับลำน้ำสาขา จากการศึกษาของ รศ.ประสิทธิ์ คุญรัตน์ ในลุ่มน้ำมูลพบแหล่งป่าบุ่งป่าทามที่สำคัญ เช่น

- . ป่าทามลุ่มลำปลายมาศตอนกลางและตอนล่าง
 - . ป่าทามชุมพวง-พุทไธสง-ชุมพลบุรี เป็นแหล่งบุ่งทามสำคัญ ของลำน้ำมูล ตั้งแต่ตอนล่างของปากลำปลายมาศ ปากลำสะเทต จนถึงปากลำชี
 - . ป่าทามรัตนบุรี-ราษีไศล นับเป็นบุ่งทามที่กว้างใหญ่ตั้งแต่ตอนล่างของปากลำชี ปากลำพลับพลา ปากลำเสียว และปากห้วยทับทัน นับเป็นแหล่งป่าทามที่สำคัญของแม่น้ำมูล
 - . ป่าทามน้ำมูลตอนล่างตั้งแต่ปากปากห้วยสำราญ-ปากแม่น้ำชี ปากห้วยยูงจนถึงปากเขบาย เขบก และลำโคมใหญ่
๕. ป่าทามลำเขบายเป็นแหล่งป่าทามที่สมบูรณ์และดั้งเดิมเอาลำเขบาย
 ๖. ป่าทามลำเขบก พบหนาแน่นตั้งแต่ปากห้วยเวียงหลวงลงไปสู่ปากน้ำบรรจบแม่น้ำมูล
 ๗. ป่าทามลำโคมใหญ่ปรากฏตลอดแนวลำน้ำตั้งแต่ปากน้ำขึ้นไป

● ลักษณะทางชีวภาพของลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

จากลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ที่มีความสลับซับซ้อนของพื้นที่ตามธรรมชาติและวัฏจักรการไหลของน้ำที่พัดพาตะกอนจากที่ราบสูงต้นน้ำมาทุกปี ก่อให้เกิดความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศย่อยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น กูด หนอง สอง เวิง โนน ในพื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทาม

สิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นในป่าบุ่ง-ป่าทาม แยกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

๑. **พืชพรรณธรรมชาติ** ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พุ่ม ไม้ผลัดใบที่มีลักษณะเป็นป่าดิบ ที่เรียกว่า ป่าบึงน้ำจืด (Freshwater Swamp Forest) แต่จากวัฏจักรการไหลของน้ำที่ต่อเนื่องตลอด ทำให้พื้นที่บางส่วนที่เป็นโนนทามหรือที่สูง เช่น คุย คุดินตามธรรมชาติ เปลี่ยนให้พืชพรรณที่เกิดขึ้น มีสภาพเป็นป่าดิบแล้ง และป่าเต็งรัง ประเภทต้นขาด สะแบง กระจายเป็นหย่อมๆตามเนินหรือโนนทามดังกล่าว ชนิดของป่าไม้ 3 ประเภท คือ

ก) ป่าไม้ผลัดใบ ประกอบด้วยไม้ขนาดเล็กและไม้พุ่ม ไม้หนาม ทนต่อการแช่ของน้ำได้ดี พบตลอดพื้นที่ตามระบบนิเวศย่อยๆของทาม ได้แก่

- พันธุ์พืชละอิมหาด.ริมฝั่งแม่น้ำมูล เช่น ต้นนมวัว ฝ้ายน้ำ ชะเล้า เป็น หนามัน ตะแบงน้ำ หญ้าห้วยเน่าน้ำ เป็นต้น

- พันธุ์พืชที่เกิดบริเวณบึง ประกอบด้วย พืชน้ำและพืชบก เช่น ฝ้ายน้ำ ต้นเสี้ยว ผักเฟื่อน หนามแดง มะดัน หวาย นูลิง กระโดน กก กำพี หำอี่ปู้ ตานกกด

- พันธุ์พืชที่เกิดบริเวณทาม จะเป็นพันธุ์พืชลักษณะคล้ายที่เกิดบริเวณบึง เช่น ต้นเสี้ยว ต้นสะแกกระเบา เม่า ไผ่ป่า นมวัว เครือไม้ต่างๆ

ข) ป่าดิบแล้ง ดิบชื้น จะพบเป็นหย่อมๆ บริเวณริมฝั่งกุด หรือโนนทามปัจจุบันถูกทำลายมาก พันธุ์พืชที่พบ ได้แก่ ต้นยาง ตะเคียน พะยอม ตะแบก สะแบง

ค) ป่าโคก พบอยู่บริเวณลานพักลุ่มน้ำหรือที่โนน พันธุ์ไม้ที่พบ เช่น ไม้ชาด ไม้สะแบง เป็นส่วนใหญ่

นอกจากจะพบพันธุ์พืชที่เป็นไม้พุ่ม ไม้พัดใบในพื้นที่บึง-ทามแล้ว ยังมีพืชที่เกิดจากการทับถมของซากพืช เช่น เห็ด ฝ้างทาม เห็ดปลวก เห็ดกระโงก ที่จะเกิดในช่วงต้นฤดูฝนและมีสภาพภูมิอากาศอบอุ่น และพืชที่สามารถเกิดขึ้นในน้ำไว้ เช่น ผักบ่อ

๒. สัตว์ในป่าบึง-ป่าทาม จากสภาพภูมิประเทศและพืชพรรณที่หลากหลาย ป่าบึง-ป่าทามจึงเป็นระบบธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด ทั้งสัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและสัตว์น้ำ ในอดีตเมื่อ ๔๐-๖๐ ปีที่ผ่านมาในป่าบึง-ป่าทามมีสัตว์จำพวก หมูป่า หมาใน หมาจิ้งจอก อยู่อาศัยอย่างชุกชุมเช่นเดียวกับป่าอื่นๆ แต่ปัจจุบันสัตว์ป่าที่ยังคงมีอยู่ ได้แก่ กระต่าย เต่า ไก่ป่า กระรอก กระแต งู หนู แล่น กิ้งก่า

ป่าบึง-ป่าทาม ยังเป็นแหล่งชุมนุมของนกหลายชนิด เช่นเดียวกับพื้นที่ชุ่มน้ำอื่นๆทั่วโลก ที่จะอพยพมาตามฤดูกาลในช่วงเดือนสิงหาคม นกที่พบในปัจจุบัน เช่น นกเป็ดน้ำ นกขอด นกกด นกกากว่า นกเขา นกคุ้ม นกไถ่นา นกแซก นกกระสา นกเค้าแมว ทั้งนี้เหตุผลที่มียกอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เพราะในป่าบึงป่าทามมีอาหารจำพวกผลไม้และแมลงต่างๆ อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

ในช่วงฤดูน้ำหลาก สภาพพื้นที่ของป่าบึง-ป่าทาม มีความเหมาะสมต่อการแพร่ขยายพันธุ์ของปลา และสัตว์น้ำชนิดอื่นๆอย่างยิ่ง โดยเฉพาะตามพุ่มไม้ รากไม้ที่แช่อยู่ในน้ำ เป็นแหล่งหลบซ่อนและวางไข่ เช่น ปลาค้าว ปลานาง และปลาอีกหลายชนิดที่อพยพว่ายทวนน้ำขึ้นมาวางไข่จากลำน้ำโขง อาศัยป่าบึง-ป่าทาม เป็นแหล่งวางไข่ เพาะฟักตัวอ่อน ก่อนอพยพกลับคืนไปในฤดูน้ำลด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าป่าบึง-ป่าทามเปรียบเสมือนเป็น “ มดลูก “ ของแม่น้ำมูล

นอกจากสัตว์น้ำประเภทปลาแล้ว ยังมีสัตว์น้ำอื่นๆ ที่อาศัยป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งที่อยู่ เช่น หอยโข่ง หอยสบนก หอยข้าวต้ม หอยจิบจี หอยกาบ หอยทราย กุ้งสามกรม กุ้งฝอย แมงกระงา แมงคันโซ่ แมงตับเต่า

● ความอุดมสมบูรณ์และคุณค่าของป่าบุง-ป่าทาม

การก่อเกิดของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายในป่าบุง-ป่าทาม จึงทำให้ป่าบุง-ป่าทามมีคุณค่ามากมายต่อระบบนิเวศและต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบริมฝั่งแม่น้ำมูล สามารถกล่าวถึงคุณค่าของป่าบุง-ป่าทาม ทั้ง ๒ ด้าน ได้ดังนี้

๑. ทำให้เกิดการหมุนเวียนของน้ำใต้ดิน จากพืชพรรณที่ขึ้นปกคลุมดินอย่างหนาแน่น ทำหน้าที่ดูดซับน้ำฝนและน้ำที่หลากท่วมตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำที่สะสมไว้ในชั้นน้ำใต้ดินยังไหลเวียนกลับมาสู่แหล่งน้ำของชุมชน เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภคได้อีกด้วย หรือที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่า “ น้ำซับ ”

๒. จากสภาพภูมิประเทศที่ต่างลักษณะ ต่างระดับ มีความสลับซับซ้อน ช่วยเป็นเครื่องชะลอความแรงของกระแสน้ำในฤดูน้ำหลากได้เป็นอย่างดี

๓. พืชพรรณที่เกิดขึ้นอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ช่วยรับแรงปะทะและลดความรุนแรงกระแสน้ำที่กัดเซาะชายฝั่งและรากพืช ยังทำหน้าที่ช่วยยึดเกาะดินไม่ให้พังทลาย

๔. พืชในป่าบุง-ป่าทามจะสามารถเก็บกักตะกอนและดักกรองสารที่ไหลมากับตะกอนดิน และกระแสน้ำ ทำให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้น และดินตะกอนทำให้พืชพรรณต่างๆ เจริญเติบโตได้ดี

๕. ป่าบุง-ป่าทามมีสภาพเป็นไม้พุ่ม ไม้หนาม จึงเป็นแหล่งอาศัยหลบภัยของสัตว์นานาชนิดและเป็นแหล่งขยายพันธุ์ เพาะเลี้ยงตัวอ่อนของสัตว์ๆ ทั้ง นก สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และสัตว์น้ำ โดยเฉพาะในระยะฟักตัวอ่อน

๖. เป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ซึ่งล้วนมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศและต่อมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสวยงามเหมาะสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยว พักผ่อน

พัฒนาการการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามฤดูกาล

จากการสัมภาษณ์และการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อยของผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน สามารถแบ่งระยะพัฒนาการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามคร่าวๆออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง ๒๔๔๐-๒๔๕๕ ยุคบุกเบิกใช้ทำกิน

ช่วงที่สอง ๒๕๐๐-๒๕๒๑ ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ

ช่วงที่สาม ๒๕๒๒-๒๕๒๕ ยุคขยายแปลงนา

ช่วงที่สี่ ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน ยุคเขื่อนราษีไศล

ช่วงที่หนึ่ง ยุคบุกเบิกใช้ทำกิน (๒๔๔๐-๒๔๕๕) เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานชุมชน การตั้งถิ่น

ฐานของคนในอดีตมักจะเลือกตั้งริมฝั่งแม่น้ำหรืออยู่ใกล้แหล่งน้ำเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ ทำมาหากินได้ง่าย ด้านในเขตทุ่งก็มีต้นไม้อยู่มาก การใช้ทรัพยากรในช่วงแรกจะเป็นการบุกเบิกพื้นที่ในเขตทุ่ง ซึ่งมีหญ้าโอมง มีการถางพื้นที่ทำนา ชาวนาปลูกข้าวไว้กินเป็นส่วนใหญ่

ในเขตตามในสมัยก่อนป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ ในที่โนนจะมีต้นไม้จำพวกสะเดา สะแบง ตะเคียน หว้า ชาด มัง ทม พอก ยาง (กล่าวว่าเคยมีต้นยางใหญ่ ใหญ่มาก เส้นผ่าศูนย์กลางขนาดคน ๔-๕ คนไปนั่งกินข้าวได้) เป็นไม้ใหญ่รุ่นแรกๆ และมีป่าไผ่ ในที่ลุ่มมีไม้พุ่มอยู่อย่างหนาที่บจำพวกเป็นน้ำ ห่าอีปู้ หูลิง เสี้ยว ลุมพุก ถม (ทำแอกไถนา) หวาย เนียมช้าง เครือตาไก่ เครือตาปลา ฯลฯ เขตทุ่งมีสัตว์ป่าอยู่มาก เช่น นกยูง ไก่ป่า จิ้งจอกป่า กระต่าย อีเห็น หมูป่า เสือแมว ลิง ลิงลม จระเข้ รวมทั้งสัตว์น้ำ ปลา ซึ่งมีอยู่มากมายอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากคำพูดที่ว่า “ ปลาแต่ก่อนหากินตามสองที่ควายนอน สองหนึ่งได้ปลาเป็นตะกร้า และการเอาปลาที่จะเลือกเอาแต่ปลาตัวใหญ่ๆ เอาไปแลกข้าวหรือไม้ก็ขาย ๑๐ ตัวได้เงิน ๑ บาท) ” ในช่วงนี้เขตตามพื้นที่ยังไม่ถูกบุกเบิกมาก

ถึงแม้ว่าในปี ๒๔๖๕ จะมีทางรถไฟจากนครราชสีมาถึงสุรินทร์ มีพ่อค้าคนจีนไปตั้งจวนรับซื้อข้าวอยู่ริมทางรถไฟ นครราชสีมาเป็นตลาดข้าวใหญ่ ที่รวมข้าวและกักตุนเพื่อส่งรถไฟมากรุงเทพฯ และปี ๒๔๗๓ ได้มีการตั้งโรงสีข้าวที่จังหวัดสุรินทร์ขึ้น ๔ โรง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ๒๕๓๐ ๖๖) แต่ก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของชาวบ้านแถบนี้มากนัก อันเนื่องจากการคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด เป็นไปด้วยความลำบาก ต้องใส่เกวียนหรือไม้ก็ต้องหาข้าวไปขาย ซึ่งมีความลำบากมาก ดังนั้นการบุกเบิกที่ดินเพื่อการผลิตข้าวเพื่อขายจึงยังไม่ขยายตัวมากนัก

ในปี ๒๔๗๕ เกิดภัยแล้งอย่างรุนแรง ชาวบ้านทำการเพาะปลูกในนาทุ่งไม่ได้ผล จึงเริ่มมาบุกเบิกทำนาตาม โดยอาศัยการเพาะปลูกตามกุดหนอง มีการจับจองหนองในการทำการเกษตร

กรรม มีการจับจองเป็นกรรมสิทธิ์สืบทอดเป็นมรดกกันมา โดยใช้วิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า “หมายไฮให้
ขอด(ผูก)หญ้าคา หมายนาให้ขอด(ผูก) หญ้าแฝก ผู้ใดแฮกก่อนได้ก่อน”

นอกจากการปลูกข้าวตามฤดู หนอง แล้ว วิธีการทำนาจะใช้จอบขุดตามร่องที่ควายนอน
(บวควาย) ปัญหาในการทำนาตามในช่วงนั้นมีปัญหาเรื่องน้ำท่วม และนก มักจะกินช่วงที่ข้าวออก
รวง เพราะเป็นข้าวเบา ใช้พันธุ์ข้าวเมือง เช่น ข้าวผิวเมียว ข้าวป่องแอ้ว เหนียวดอกด้ว เจ้าดอกไม้
(ข้าว ๓ เดือน) เป็นต้น และมีปุมากัดกินต้นข้าว การทำนาตามจึงเป็นในลักษณะ “นาเสี่ยง” แต่ถ้าปี
ใดน้ำไม่ท่วมก็จะเป็นที่นาที่อุดมสมบูรณ์มาก ให้ผลผลิตสูงเพราะดินดี ไม่ต้องใส่ปุ๋ย นอกจากนี้ยังม
ีการปลูกพืชผักต่างๆ เช่น ข้าวโพด ถั่ว แตง เพื่อไว้ใช้บริโภคในครอบครัวหรือไม่ก็เอาไว้แลกข้าว
กิน

จะเห็นว่าการบุกเบิกใช้ตามในช่วงนี้ยังเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ตามความจำเป็นของการ
ดำรงชีวิต เพราะเศรษฐกิจชาวบ้านยังเป็นแบบลักษณะยังชีพ หาอยู่หากิน ไม่ได้มุ่งผลิตเพื่อขาย

ช่วงที่สอง ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ (๒๕๐๐-๒๕๒๑) ปี ๒๕๐๐ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง
เริ่มมีการถางป่าในเขตทุ่งจนไม้ใหญ่เหลือน้อย สัตว์ป่าเริ่มลดลงเพราะเริ่มมีปืนแก๊ป ทำให้ทำลาย
สัตว์ได้อย่างรวดเร็ว ส่วนไม้ใหญ่ในเขตตามเป็นไม้รุ่น ๒ เช่น ต้นหว้า ต้นชาด ๒ ที่เกิดขึ้นทด
แทน นอกจากนั้นก็ยังมีไม้พุ่มในตาม ซึ่งเป็นไม้ขึ้นเร็ว ยิ่งตัดยิ่งแตกกอขึ้นใหม่ได้เองตามธรรมชาติ

นอกจากนี้จากนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ ประกอบกับการสร้างเขื่อนต่างๆ
ในช่วงต้นน้ำ ทำให้โอกาสที่จะเกิดน้ำท่วมไหลหลากลดความรุนแรงลง ดังนั้นการใช้ประโยชน์จาก
พื้นที่ทุ่งตามเพื่อการเกษตรจึงมีเสถียรภาพมากขึ้น โดยมีการทำเกษตรมากขึ้น มีการทำนาแซง นา
ตาม นาหนอง พืชผักและการใช้ประโยชน์จากไม้พื้น มีการถางเผาป่าแบบไร่เลื่อนลอยอย่างอิสระ
พื้นที่ป่าจึงลดความหนาแน่นและพื้นที่ลดลง

ลักษณะการจับจองและบุกเบิกพื้นที่ในทม ในช่วงนี้มาแล้วเริ่มมีมากขึ้นเพราะนอกจากการ
ทำยังมีการปลูกปอด้วย ชาวบ้านเล่าว่าจะเริ่มจากการฟันไม้เล็กๆ ได้แก่ ป่าหูลิง เนียมช้าง เครือตา
ไก่ เครือตาปลา เป็นต้น ฟันป่าแล้ว “จุดสุ่ม” (เผา) ช่วงเดือนสาม ฟันป่าทุกวันด้วยตนเองและ “หา
แขก” (ลงแขก) ลงฟันผลัดกันได้ปีละ ๓-๔ ไร่ ตรงไหนที่มีโนนน้ำขังจะขุดปรับบริเวณขอบเพื่อ
ปลูกข้าวหยอด

ปี ๒๕๑๐ มีการปลูกปอในพื้นที่โนนหลังเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อขาย อย่างเป็นล่ำเป็นสันกัน
มากขึ้น การปลูกเริ่มต้นหลังจากการสับร่นปอ หยอด 3 เดือน ประมาณเดือน ๔ ถึงแะ ประมาณ
เดือน ๗-๘ ก็ตัดขายได้ ช่วงนี้ชาวบ้านนิยมปลูกปอกันมากเพราะได้ราคาดี และถือว่าปอในเขต
ตามเป็นปอคุณภาพดี

ปี ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖ มีรถไถใหญ่เข้ามารับจ้างบุกเบิกที่นาในพื้นที่ ระยะเวลาการเข้ามาอาจจะเหลื่อมกันไปบ้าง แล้วแต่พื้นที่ คนที่มีฐานะในหมู่บ้านก็จะจ้างไปไถบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูก มีการไฟฟ้าโคมงในเขตทุ่ง จากนั้นเป็นการเข้าสู่เขตทาม มีการบุกเบิกแต่ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน

ปี ๒๕๒๑ เกิดภัยธรรมชาติ “น้ำท่วมใหญ่” ในปีนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการปลูกข้าวในเขตทุ่ง จากเพื่อกินมาเพื่อขาย มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มากขึ้น

การบุกเบิกใช้พื้นที่ทามในช่วงนี้ ยังคงมีการใช้แรงงานคนเป็นหลักและการใช้พื้นที่ก็ยังเป็นการใช้บริเวณใกล้แหล่งน้ำคือ กุด หนอง เพื่อเป็นการตกกล้า และพืชเศรษฐกิจเพื่อขายบ้าง แต่ส่วนใหญ่ป่าบุงป่าทามยังไม่ถูกใช้มากนัก มีแนวโน้มนำเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่มากขึ้น

ช่วงที่สาม ยุคขยายแปลงนา(๒๕๒๒-๒๕๓๕) ปี ๒๕๒๒ มีการบุกเบิกถางป่าบุงป่าทามเริ่มชัดเจนและรวดเร็ว เมื่อเข้าสู่ยุคการผลิตเพื่อขาย เพื่อปลูกปอและข้าว นาในเขตทุ่งชาวบ้านจะปลูกข้าวหอมมะลิไว้เพื่อขาย ส่วนเขตทามก็ยังมีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่เอาไว้บริโภคในครอบครัว จนมีคำกล่าวว่า “ นานบ้านเอาไว้ขาย นาทามเอาไว้กิน” วิธีการปลูกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การปลูกข้าวในกุดทามมูล จะตกกล้าในช่วงเดือนเมษายน วิธีการใช้รถไถและหัวานเมล็ดพันธุ์เหมือนกับทำนาคำ มีการไถตะ คราด และดำในช่วงเดือนพฤษภาคม บริเวณนาทาม ดินจะดี มีการใส่ปุ๋ยเฉพาะพื้นที่ พันธุ์ข้าวที่ปลูก คือ ข้าวคอ ข้างนางบุญมา อีโป๊ะ เนื่องจากให้ผลผลิตเร็วทันเวลาต่อการเก็บเกี่ยวก่อนที่น้ำจะท่วมต้นข้าว ช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม ผลผลิตโดยเฉลี่ยประมาณ ๔๐-๕๐ ถังต่อไร่ ส่วนการทำปอเริ่มลดลงเพราะราคาไม่ดี คนไม่ค่อยนิยมปลูก มีเหลือปลูกอยู่บ้างเล็กน้อย พบอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอราศีไศล แดวบ้านผึ้ง

ปี ๒๕๒๘- ๒๕๓๕ เริ่มมีรถไถใหญ่เข้าไปรับจ้างไถบุกเบิก ในราคาไร่ละ ๔๐๐ บาท พื้นที่ถูกปรับระดับยกทรงเป็นคันนา มีการจับจองครอบครองอย่างถาวร มีการทำนาในเขตทามมากขึ้น ต่อมาบางพื้นที่เริ่มมีการนำข้าวมะลิ ๑๐๕ ข้าว กข. เข้าไปปลูกในเขตทามบ้างเพราะราคาดีกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมือง พบมากทางเขตอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ การปลูกพืชเศรษฐกิจตัวอื่นๆ ยังมีอยู่บ้าง เช่น ข้าวโพด แตงโม แตงกวา พริก มะเขือ ผักบ่อ (ผักพื้นบ้านในเขตทาม ชาวบ้านเอามาปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจรายได้ดี) ผักกระเฉดน้ำ ปลูกตามที่โนน และในกุด เป็นรายได้เสริม

ไม้ในทามจะเหลือเพียงไม้พุ่มเล็กๆ เช่น ไม้हुलิ่ง ฝ้ายน้ำ เบ็น นมวัว ส่วนไม้ใหญ่จะเหลือต้นหว้า ต้นพอก อยู่กระจ่ายเป็นหย่อมๆ ตามที่โนน ในช่วงนี้การบุกเบิกพื้นที่หรือจับจองที่ใหม่เป็นไปได้ยากแล้ว เพราะทุกพื้นที่ล้วนแล้วแต่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์ แต่ก็มีการอ้างสิทธิ์ในการครอบครอง

ช่วงที่ 4 ยุคเขื่อนราษีไศล (๒๕๓๕ – ปัจจุบัน) โครงการฝายราษีไศลได้เริ่มก่อสร้างในปี ๒๕๓๕ แล้วเสร็จ สามารถเก็บกักน้ำได้ในปี ๒๕๓๘ การสร้างฝายราษีไศลและการเก็บกักน้ำของโครงการได้ก่อผลกระทบต่อวิถีการใช้ประโยชน์ของชุมชน จากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้มีการบุกเบิกเพื่อทำนาโดยใช้พันธุ์ข้าว กข. ๑๐๕ เป็นหลักนั้น ทำให้มีความเสี่ยงต่อการนำท่วมหลากก่อนที่จะได้เก็บเกี่ยวข้าว ส่วนการใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น การเลี้ยงสัตว์ หาปลา หาของป่า ก็มีการใช้ประโยชน์เหมือนดังแต่ก่อน เพียงแต่ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทามน้อยลง ทำให้หาอยู่หากินยากมาก

❖ ข้อมูลป่าตามชุมชนกุดเป่ง ต.ยางคำ อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด

๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าตามกุดเป่ง

๑.๑ บ้านดอนจิก

ประวัติความเป็นมา

มีชาวบ้าน ๓ ถึง ๔ ครัวเรือนที่ย้ายมาจากบ้านหัวดง ตำบลหัวดง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านดอนจิกและต่อมาได้มีเครือญาติได้ตามมาตั้งถิ่นฐานด้วยกันคือ พ่อใหญ่ยา บุญเต็ม จนมีประชากร ๓๐ – ๖๐ ครัวเรือน เนื่องจากเกิดน้ำท่วมบ่อยๆ จึงได้อพยพเข้าไปอยู่ในพื้นที่ดินจอกที่มีป่าจิกมากมายบางครั้งครอบครัวก็อพยพไปอยู่ถิ่นอื่นก็มี ประมาณปี ๒๔๕๓ – ๒๔๗๖ บ้านดอนจิกได้มีการปกครองตามระบบเครือญาติที่มีผู้อาวุโสที่มาตั้งถิ่นฐานก่อนไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ ปี ๒๕๐๐ ได้มีผู้นำเป็นทางการคือ นาย คำมี มีสนามต่อมาคือ นายทองนาค แผ่นศิลา (ราวปี ๒๕๑๕) การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านได้มาตั้งถิ่นฐานตามระบบเครือญาติตั้งแต่เริ่มมาก่อตั้งหมู่บ้าน คือ คนนามสกุลแหวนหล่อ ได้แต่งงานกับครอบครัวของนามสกุล บุญเต็ม ต่อมาก็ได้มีการแต่งงานกับคนต่างถิ่น (จังหวัดอื่น) มากขึ้นจนถึงปัจจุบัน จำนวนประชากร ๑๗ ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด ๕๔ คน แยกเป็นชาย ๔๔ คน หญิง ๕๔ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านดอนจิก หมู่ ๖ ตำบลยางคำ อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดทุ่งนาด้านบ้านดอนสำราญ

ทิศใต้ จดทุ่งนาที่ติดต่อกับป่าบุ่งป่าทาม

ทิศตะวันตก จดทุ่งนาทางบ้านท่างาม

ทิศตะวันออก จดทุ่งนาเขตรอยต่อตำบลด่าน

มีทั้งหมดของหมู่บ้านประมาณ ๔๓๐ ไร่ ที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ ๑๖ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ ๓๘๘ ไร่ พื้นที่สาธารณะ ๖ ไร่ คือ วัดสังคม

การเมืองการปกครอง ผู้นำเป็นทางการ ในอดีตมีผู้นำชื่อ นายคำมี มีสนามและนายทองแผ่นศิลา ปัจจุบัน นายตา บุญแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายทัศน จันทรท่ามา นายสุวรรณ ภูทองแข ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. พุฒ บุญเต็ม นายทองนาค แผ่นศิลา

ผู้นำทางธรรมชาติ คือ ผู้อาวุโสในชุมชน นายคุณ บุญมัน เป็นสาร์วัดและแม่จ๋า มีหน้าที่อุปพระสงฆ์ เป็นเฒ่าแก่ดูแลการในหมู่บ้านและมีหน้าที่นำพาลูกหลาน ดำเนินการบอกกล่าวภูมิบ้าน (แม่ธรณี)

องค์กรในชุมชน คือ กลุ่มโรงสี กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมือง มีกองทุนแก้ไขปัญหาคาความยากจน มีกองทุนเงินล้าน และกลุ่มออมทรัพย์

ประเพณีวัฒนธรรมบ้านดอนจิก นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่องภูมิบ้าน (ศาลปู่ตา) หรือแม่ธรณี มีประเพณีที่สำคัญของชุมชนคือ

เดือนอ้าย	มีบุญอัฐฐะ (แลกข้าว)	เดือนยี่ บุญปีใหม่
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)	เดือนสี่ ทำบุญบ้าน และแต่งงาน
เดือนห้า	บุญแหวด และบุญผ้าป่า	เดือนหก ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตาหรือพระแม่ธรณี
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ	เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)	เดือนสิบ บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)

เดือนสิบเอ็ด ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง เดือนสิบสอง ลอยกระทง
ในชุมชนมีวัดอยู่ ๑ วัด ชื่อ วัดป่ามูจรินทร์ เจ้าอาวาสวัดชื่อ พระบรรจง เขมสุโข
วัฒนธรรมของชุมชนในอดีตคือ ลงแขกดำนาเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปคือถ้า
ลงแขกก็ต้องมีเงิน ๑๐๐ – ๑๒๐ บาท ไปให้ด้วย

ด้านเศรษฐกิจของชุมชน ระดับรายได้ของประชากรในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
ทำนา เป็นอาชีพหลัก และมีการประกอบอาชีพรอง เช่น เลี้ยงสัตว์ วัว ควาย และรับจ้างต่างถิ่น
มีรายได้เฉลี่ย ๒๑,๕๐๐ บาท ต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา คนในชุมชนไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว คนในชุมชนได้เรียนจบ ป.๖
เป็นส่วนมาก รองลงมาคือ ป.๔ และมีมัธยมศึกษาตอนต้น ตามลำดับ

ระบบสาธารณูปโภค มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมกับบ้านท่างามและดอนสำราญ ด้านทิศ
ตะวันออกเชื่อมกับตำบลด่าน ลักษณะพื้นที่ตั้งอยู่ที่ดอนกลางทุ่ง ตัดป่าบุ่งป่าทามลักษณะสภาพพื้นที่
ที่เป็นที่ดอนราบเนินไปทางทิศตะวันออก คนในชุมชนมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีคนเชื่อมติดต่อกับ
หมู่บ้านในตำบล และเชื่อมกับตำบลด่าน คือ ถนนลูกรังมีถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน ๑ เส้น
ระยะทาง ๓๕๐ เมตร ไม่มีสถานีอนามัยแต่มีอยู่ที่ตำบลยางคำ ๑ แห่ง มีโทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน
๑ แห่ง

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ กุด หนอง ป่าชุมชน ๑ แห่ง เช่น กุดทิง หนองผือ ป่าชุมชน
กุดเป่งลักษณะดิน เป็นดินสวนปนทรายเล็กน้อย

๑.๒ บ้านเหล่าข้าว

ประวัติความเป็นมา

ในอดีตนั้นมีชาวบ้านสามครอบครัวที่อยู่พหุมาตั้งถิ่นฐาน คือ พ่อวิชัย พ่อสาม และพ่อหลวง ซึ่งได้เดินทางมาจากอำเภอรัตนบุรีจังหวัดสุรินทร์ ได้มาเห็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการทำนาเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้หนองน้ำและแม่น้ำสามารถหาปลากินได้ง่ายและได้จับจองพื้นที่เพื่อทำนา ทำสวน และได้ตั้งหมู่บ้านว่า บ้านเหล่าข้าว จึงมีลูกมีหลานอพยพตามมาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากขึ้น ต่อมาก็มีคนเดินทางมาจากอำเภอสุวรรณภูมิ ได้มีการแต่งงานกันกับตระกูลชาตัง กับไชยชิตา มีลูกหลานกันมาจึงทำให้หมู่บ้านนั้น เพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบันปัจจุบันมีประชากร ๑๑๕ ครัวเรือน ประชาชน ๖๖๕ คน แยกเป็นชาย ๓๓๐ คน แยกเป็นหญิง ๓๓๕ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านเหล่าข้าว หมู่ ๓ ต.ยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดทุ่งนา
ทิศใต้	จดทุ่งนาที่ติดแม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จดทุ่งด้านบ้านคอนสำราญ
ทิศตะวันตก	จดดอนป่าด้านบ้านท่างาม

จำนวนพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๑๘๐ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ ๘๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะ ๒๐ ไร่ ลักษณะพื้นที่เนินสูงลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก มีเขตติดต่อกับบ้านยางคำ บ้านท่างาม บ้านคอนสำราญ มีถนนลาดยาง ๑ เส้น เชื่อมตำบลยางคำ มีถนนลูกรัง ๔ สาย ถนนคอนกรีตผ่านกลางหมู่บ้าน ๑ สาย

สภาพดินเป็นดินล่วนปนทราย บางพื้นที่เป็นดินล่วนหมัก

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีแหล่งน้ำ ๓ แห่ง คือ หนองโสน หนองแวง หนองส้ม ป่าชุมชน ๒ แห่งคือ ป่าชุมชนกุดเป่ง ป่าชุมชนคอนสวนหม่อน ตั้งเป็นป่าทาม

การเมืองการปกครอง ด้านสังคมการเมืองการปกครอง อดีตมีผู้ใหญ่บ้าน ๖ คนคือ

๑. นายบุญเสียง ขาดัง	๒. นายคำมี มีสนาม	๓. นายคูสี อำมะเหียะ
๔. นายพอง แหวนหล่อ	๕. นายทา ไชยชิตา	๖. นายเจริญ สุจริต
๗. นายชู สามไชย (ปัจจุบัน)		

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๓ คน คือ, นายเสาร์ แก้วภูมิแท้, นายสมปอง พันศรี, นายทองมาก ไชยชิตา สมาชิก อบต. นายสมเดช พลแพงกา นายวิเชียร ยงยุทธ ผู้นำทางธรรมชาติ อดีต ๔ คน คือ นางแดง มีสนาม แม่เผ่าทองดา สุจริต มีหน้าที่เป็นเผ่าจ่า ปัจจุบัน คือ มีหน้าที่เป็นเผ่าจ่า ปัจจุบัน คือ นายหอมจันทร์ ศรีสาวแห มีหน้าที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในงานแต่งงานและมีกลุ่ม

องค์กรในชุมชนที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (กนช.) กลุ่มหัตถกรรมกอกผือทาม กลุ่มร้านค้าชุมชน อาสาพัฒนาสาธารณสุข ฯลฯ

บ้านเหล่าข้าวมีประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ครบ ๑๒ เดือน นับถือศาสนาพุทธ มี วัด ๑ แห่ง ชื่อวัดสมบุญสุนทราราม ด้านวัฒนธรรมความเชื่อถือ นับถือศาลปู่ตา (ภูมิบ้าน) ประเพณีที่สำคัญคือ

เดือนอ้าย	บุญอัฐฐะ	เดือนยี่	บุญปีใหม่และงานแต่งงาน
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)	เดือนสี่	ทำบุญบ้าน (ตักบาตรบ้าน)
เดือนห้า	บุญผะเหวด และบุญผ้าป่า	เดือนหก	ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ	เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญบุญข้าวสาก	เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง	เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

ในอดีตจะมีวัฒนธรรมดั้งเดิม คือ การลงแขก เช่นเกี่ยวข้าวทำนาหรือลงต้อนแต่ปัจจุบันนี้ ได้เริ่มหายไป

ด้านเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างต่างถิ่น และค้าขาย รับราชการ ตามลำดับ รายได้ต่อประชากร คือ ๒๑,๕๐๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่ง มีนักเรียน ๒๒๔ คน ชาย ๘๐ คน หญิง ๑๔๔ คน คนในชุมชนส่วนมากเรียนจบ ป.๖ รองลงมาคือ ป.๔ และมีมัธยมศึกษาต้น ปริญญาตรี ตามลำดับ

ระบบสาธารณสุขปโคก มีถนน เชื่อมระหว่างบ้านตำบล ๑ สาย เป็นลาดยาง มีถนน เชื่อมระหว่างหมู่บ้านถึงถนนหลวงสาย ๒๐๘๖ ๑ สายมีถนน เชื่อมระหว่างบ้านท่างามและดอนสำราญ บ้านละ ๑ สายมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ๑ ตู้ มีระบบประปาหมู่บ้าน ๑ แห่ง (ใช้ร่วมกับบ้านท่างาม) มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ไม่มีอนามัย แต่ไปใช้บริการที่ตำบลยางคำ

๑.๓ บ้านดอนสำราญ

ประวัติความเป็นมา

เดิมนั้นได้มีชาวบ้าน กลุ่มตระกูลสิงห์เทพ สิงห์เขากู และตระกูลศรีคำภา ซึ่งได้อพยพมาจากบ้านด่านตำบลด่าน อำเภอรำไพโฮ จังหวัดศรีสะเกษ ได้พากันมาเลี้ยงวัว ควาย และมาเห็นพื้นที่ที่เป็นโนนก็เลยชักชวนลูกหลานพากันมาตั้งถิ่นฐาน ตั้งชื่อว่าบ้านไร่สูง ตั้งสามสภาพพื้นที่ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่ สมัยนายจรัส จันทรเสนาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชื่อว่า ดอนสำราญ ปัจจุบันมีประชากร ๖๓ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๓๑๐ คน ชาย ๑๕๐ คน หญิง ๑๖๐ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านดอนสำราญ ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๕ ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด เขตบ้านหนองผึ่งแดง

ทิศใต้ จด บ้านดอนจิก

ทิศตะวันออก จด เขตแดนตำบลด่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านเหล่าข้าว

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๘๐๐ ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๗๐ ไร่ พื้นที่ทำกินประมาณ ๗๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ ๓๐ ไร่

การเมืองการปกครอง ในอดีตมีผู้นำ ๓ คน คือนายคำมี มีสนาม ๒. นายบุญมี ศรีคำภา ๓. นายจรัส จันทรเสนา ปัจจุบัน คือ นายอำนาจ คำอ้วน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายสมชาย คนดี นายทองสมบัติ สิงห์เขากู นายสม เมินหา นายสุทิน อินทรี สมาชิก อบต. นายจรัส จันทรเสนา นายบุญมา สันโสภา

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน คือ หนองน้ำสาธารณะ ๓ แห่ง คือ หนองสามเหลี่ยม หนองแวง หนองเค็ง มีร่องน้ำ ๑ แห่งคือ ร่องระเ็น

กลุ่มองค์กร คือ กลุ่มแม่บ้านทำสมุนไพร กลุ่มแม่บ้านพันธุ์ไม้ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มโรงสีชุมชน รวม ๔ กลุ่ม

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ บ้านดอนสำราญนับถือศาสนาพุทธ มีวัด ๑ แห่ง ชื่อ วัดเวฬุวรรณาราม (สำนักสงฆ์) เจ้าอาวาสวัดชื่อ หลวงพ่อพัน สุธรรมโม ด้านความเชื่อ เรื่องศาลเจ้าปู่ตา (ภูมิบ้าน)

มีประเพณีที่สำคัญของชุมชนมี ๑๒ เดือน คือ

เดือนอ้าย บุญอัฐชะ เดือนยี่ บุญปีใหม่และงานแต่งงาน

เดือนสาม บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี) เดือนสี่ ทำบุญบ้าน (ตักบาตรบ้าน)

เดือนห้า	บุญเหวด	เดือนหก ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา (ภูมิบ้าน)
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ	
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา	
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)	
เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)	
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง	
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน	

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่มีการช่วยเหลือกัน คือ การลงแขกเกี่ยวข้าว ทำนา แต่ปัจจุบันนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นแขก ๑๐๐ บาท

ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง เลี้ยง วัว ควาย รับจ้าง ค้าขาย ตามลำดับ

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ซึ่งใช้ร่วมกันกับ ๔ หมู่บ้าน คนในชุมชนเรียนจบชั้นสูงสุด คือ ป.๖ รองลงมาคือ ป.๔ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายและ ปริญญาตรี ตามลำดับ

ด้านสาธารณูปโภค บ้านคอนสำราญมีเส้นทางคมนาคม ๔ สาย เชื่อมกับตำบลด่าน ๑ สาย เชื่อมบ้านท่าแกม บ้านดอนจิก บ้านเหล่าข้าว โรงเรียน รวมเป็น ๔ สาย ไม่มีสถานีอนามัย การใช้บริการไปใช้ที่ตำบลยางคำ มีไฟฟ้าครบทุกหลังคาเรือน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ๑ ตู้ มีระบบประปา ๑ แห่ง ซึ่งใช้ร่วมกับบ้านท่าแกม บ้านเหล่าข้าว

๑.๔ บ้านท่างาม

ประวัติความเป็นมา

เนื่องจากบริเวณพื้นที่เป็นที่ลابلุ่มติดแม่น้ำ ชาวบ้านคงกู๋ คือบ้านหนองสรวงมา มา เลี้ยงวัว ควาย เจอว่าอุดมสมบูรณ์ดีจึงได้ชักชวนเครือญาติมาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ที่แรกทำเป็นที่ พักบุคคลที่มาครั้งแรกคือ ๗ ครอบครัว คือ ครอบครัวของพ่อใหญ่ทอด อบเชย พ่อใหญ่สีสมุทร ลำสาลี พ่อใหญ่สา สุขารมย์ พ่อใหญ่อ่อนจันทร์ อังคะเวทย์ พ่อใหญ่ครุสา หอมกลิ่น พ่อใหญ่เหง่า เมินหา และพ่อใหญ่สังข์ หล้าสังข์ ได้ตั้งชื่อว่าบ้านท่างามเพราะว่ามีท่าที่เป็นที่จอดเรือเจวนาจะ เทียบทำเพื่อนำสินค้ามาเปลี่ยนกับชาวบ้านในหมู่บ้าน เช่น หม้อดินเผา มะพร้าวมาแลกเปลี่ยน (อื่นๆ) ประกอบกับน้ำในแม่น้ำมูลก็เป็นน้ำที่ใสสะอาด (น้ำงาม) มีความอุดมสมบูรณ์ สูงจึงได้ตั้ง ชื่อว่า (บ้านท่างาม) บ้านท่างาม มี ๖๘ ครัวเรือน มีประชากร ๔๕๑ คน แยกเป็นชาย ๒๐๘ คน หญิง ๒๔๓ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านท่างาม หมู่ ๕ ต.ยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	บ้านยางคำ
ทิศใต้	จด	แม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จด	บ้านดอนจิก
ทิศตะวันตก	จด	กุดขี้เหล็กป่าบุงป่าทาม

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดของอาณาเขตประมาณ ๕๐๐ ไร่ พื้นที่ทั้งหมู่บ้าน พื้นที่ประมาณ ๔๕ ไร่ พื้นที่ทำกิน (ทำการเกษตร) ๓๐๐ ไร่ พื้นที่ สาธารณะประมาณ ๑๕๕ ไร่ ลักษณะพื้นที่ เป็น พื้นที่ลابلุ่ม ริมฝั่งแม่น้ำมูล มีเส้นทางคมนาคมถึงบ้านยางคำและบ้านเหล่าข้าวไปถึงโรงเรียนและ บ้านดอนจิก

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง มีการปกครองที่มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. นอกจากนี้จะมีผู้นำที่เป็นทางการแล้วนั้นบ้านท่างามยังมี ผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ ผู้เฒ่า หรือผู้ อาวุโสในชุมชนที่มีหน้าที่คอยเป็นที่ปรึกษาในด้านศาสนา หรือพิธีกรรมต่างๆในชุมชน คือ ใน อดีต มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเฮียง ขาดัง นายบุญ สูงเนิน นายใน หอมกลิ่น นายกลม ยงยุทธ ใน อดีตผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ นายไผ่ เสมศักดิ์ มีหน้าที่เป็นผู้เฒ่าจำ ประจำหมู่บ้านจะเป็นคนคอย ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปู่ ตา และนายเถิง สาจะยัง มีหน้าที่คอยเป็นผู้ช่วยที่คอยไถ่เกลี่ยเวลามีการ ทะเลาะวิวาทในชุมชน

ปัจจุบันผู้นำที่เป็นทางการคือ นายแก้ว ดงแดง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๓ คนคือ นายคำพันธ์ มากยิ่ง นายบุญตา พางาม นายสมพร เมืองคุณ

สมาชิก อบต. ๒ คน คือ นายยม ยงยุทธ นายเสริม หอมกลิ่น

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ๑ นายใบ เชื้อคำ มีหน้าที่คอยรักษาชาวบ้าน(เด็กเล็กที่เป็นกำเริบ)

. นายสุข บุญเดิม มีหน้าที่เป็นสารวัดและหมูสูตรขวัญ

. นายพันธ์ จำเนตร มีหน้าที่เป็นสารวัด

๔. นายอินทร์ คำอ่าน มีหน้าที่เป็นเฒ่าจำ ประจำหมู่บ้าน (ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา)

กลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน คือ กลุ่มหัตถกรรมกก-ฟือทาม กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มเย็บผ้าโหล

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ศาสนาในชุมชนคือ ศาสนาพุทธ มีวัด (สำนักสงฆ์)

๑ แห่ง คือวัดเทพนิมิตวราราม มีเจ้าอาวาสวัดชื่อ พระเดิม วัฒนธรรมความเชื่อปู่ตา (ภูมิบ้าน)

ประเพณีที่สำคัญในชุมชน คือ

เดือนอ้าย	บุญอัฐฐะ (แจกข้าว)	เดือนยี่ บุญปีใหม่และงานแต่งงาน
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)	เดือนสี่ ทำบุญบ้าน
เดือนห้า	บุญแหวด	เดือนหก ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา (ภูมิบ้าน)
เดือนเจ็ด	บวชนาค	เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน	เดือนสิบ บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง	เดือนสิบสอง บุญกฐิน บุญแข่งเรือ
ถวายเจ้าทำ และลอยกระทง		

วัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน ในอดีตคือการลงแขกดำนาเกี่ยวข้าว นวดข้าวแต่ปัจจุบันได้หายไปจนถึงจะมีคือ ลงแขกวันละ ๑๐๐ บาท ต่อครั้งหนึ่ง

ด้านเศรษฐกิจในชุมชน ชาวบ้านจะมีอาชีพหลักคือ การทำนา ทำไร่ (สวน) มีอาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่งชื่อโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ใช้ร่วมกันในหมู่บ้าน มีนักเรียน ๒๒๔ คน ระดับการศึกษา ชาวบ้านสวนมากจะเรียนจบ ป.๖ เรียนจบ ป.๔ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ประถมศึกษา ตามลำดับ

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าบุ่งป่าทาม มีป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันคือป่ากุดเป่ง และดอนสวนหม่อน มีหนองน้ำคือ กุดจี่เหล็กและแม่น้ำมูล

ด้านสาธารณสุข มีถนนคอนกรีต กลางบ้าน ๑ เส้น ลูกวัง ๔ เส้น เชื่อมระหว่างเหล่าข้าว บ้านดอนจิก บ้านยางคำ ทางไปวัดหรือป่าบุ่ง-ป่าทามไม่มีถนน แต่ไปใช้บริการที่ตำบลยางคำ มีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน มีระบบประปา ๑ แห่ง ใช้ร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว ดอนสำราญ มีโทรศัพท์สาธารณะ ๑ ตู้

◎ ข้อมูลป่าทามชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ. ร้อยเอ็ด

ป่าทามชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง ซึ่งชาวบ้านเรียกตามลักษณะพื้นที่ที่เป็นโนนกลางน้ำ มีแม่น้ำมูลไหลรอบโนน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนทิศทางเดินของแม่น้ำมูล จึงกลายเป็นเกาะกลางแม่น้ำ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลทัพใหญ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ แต่การดูแลรักษาเป็นราษฎรตำบลท่าหาดยาว และตำบลสามขา อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมี ๑๐ หมู่บ้าน คือ

๑. บ้านศรีโพนทอง หมู่ ๔	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๒. บ้านโพนทอง หมู่ ๖	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๓. บ้านหนองพลับ หมู่ ๘ , ๑๐	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๔. บ้านปลาชุม หมู่ ๑, ๕	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๕. บ้านม่วงน้อย หมู่ ๒	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๖. บ้านดอนโหม่ง หมู่ ๕	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๗. บ้านดอนสัมพันธ์ หมู่ ๓	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๘. บ้านหมากยาง หมู่ ๔	ต.สามขา อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๙. บ้านเกาะแก้ว หมู่ ๖	ต.สามขา อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๑๐. บ้านโนนสูง หมู่ ๗	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด

เป็นหมู่บ้านเครือข่ายร่วมกันในการดูแลรักษาในการใช้ประโยชน์ที่เข้มข้นมากที่สุด คือ บ้าน ม่วงน้อยและบ้านศรีโพนทอง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุด มีคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง

๑. ข้อมูลชุมชนรอบป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง

๑.๑ บ้านม่วงน้อย

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ในอดีต ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐ มีผู้คนได้อพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ ๔ หลังคาเรือน ชื่อพ่อใหญ่มี หลงชน พ่อใหญ่ลา วันทา ที่ย้ายมาจากบ้านม่วงมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พ่อใหญ่นวน เกตุด้วง ย้ายมาจากบ้านโทรง บ้านโปรง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พ่อใหญ่อ่อน สาสอน ย้ายมาจากอำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ พ่อใหญ่ทอง เชิดชู และพ่อใหญ่เชียง บุตรศรี แม่ใหญ่ปลา ย้ายมาจากบ้านม่วงมูล ในกรณีของพ่อใหญ่เชียง แม่ใหญ่ปลา นั้นมาตั้งได้ไม่นานก็ย้ายไปบ้านม่วงมูลเหมือนเดิม สาเหตุที่มาตั้งบ้านอยู่ถือเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ใกล้แม่น้ำและกุดหนองอาปลากันก็ง่ายต่อการทำนาทำนอยก็ได้ผลผลิตดี

ปี ๒๔๘๙ ก็ได้มีชาวบ้านย้ายเข้ามาอยู่เสียเลยเพิ่มขึ้นจากเดิม ๔ หลังคา เป็น ๑๖ หลังคาเรือน จนถึงปัจจุบัน มีประชากร ๑๓๓ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๗๓๖ คน ชาย ๓๖๕ คน หญิง ๓๔๔ คน สาเหตุที่ตั้งชื่อว่าม่วงน้อยคือ คนมาตั้งบ้านมาจากบ้านม่วงมูล และในหมู่บ้านมีต้นม่วงน้อยใหญ่ อยู่ ๒ ต้น การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตก็จะเป็นการชักชวนกันมาด้วยระบบเครือญาติและมีเครือข่ายความสัมพันธ์กันในชุมชนและนอกชุมชนด้วยวิธีการทางประเพณีวัฒนธรรม เช่น ทอดเทียนร่วมกัน ใน ๑๐ หมู่บ้าน ฯลฯ

เหตุการณ์สำคัญของบ้านม่วงน้อย

- ปี ๒๔๙๙ น้ำท่วมบ้านอย่างหนัก ท่วมทั้งหมู่บ้าน
- ปี ๒๕๐๒ – ๒๕๐๔ เกิดปัญหาภัยแล้งต้องออกขุดข้างกันต่างถิ่น
- ปี ๒๕๒๑ เกิดน้ำท่วมหนัก มีเครื่องบินแจกข้าวอาหาร ยารักษาโรค ที่ตำบลสามขา น้ำท่วมหนัก ๓ เดือน และไม่มีน้ำกิน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านม่วงน้อย หมู่ ๒ ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	จด	บ้านโพนทอง
ทิศใต้	จด	แม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จด	คลองส่งน้ำบ้านหมากยาง
ทิศตะวันตก	จด	บ้านปลาคุณ

สภาพพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ เช่น กุด และแม่น้ำมูล บ้านม่วงน้อยมีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๑,๓๐๐ ไร่ แยกเป็นพื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๑๐๐ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งนาทามและ นาทุ่ง ประมาณ ๑,๑๐๐ ไร่เศษ พื้นที่สาธารณะ เช่น แม่น้ำ กุดหนอง รวมกันประมาณ ๑๐๐ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ บ้านม่วงน้อยมีทรัพยากรป่าไม้ คือ ป่าโนนน้ำเกลี้ยง ๑๗๓ ไร่ ด้านทรัพยากรน้ำ เช่น แม่น้ำมูล ซึ่งชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ คือ หาปลา ใช้น้ำผลิตน้ำประปา และสอง ปาก เลิง เปื่อย หนองตาแมน กุดเทา กุดคำน กุดโจน กุดช้าง เป็นกุดหรือหนองน้ำให้ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ เช่น สูบน้ำเพื่อทำการเกษตร หาปลา ฯลฯ

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง ในอดีตบ้านม่วงน้อยมีผู้นำคนแรกคือ พ่อใหญ่บ้า ช่วยชู ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่อยู่บ้านปลาชุม ในอดีตขึ้นกับตำบลสามขา อำเภอสุวรรณภูมิ และต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ก็เลยแยกหมู่บ้านออกจากบ้านปลาชุม และในอดีต บ้านม่วงน้อยก็ได้มีผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (ผู้อาวุโสในชุมชนที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือคือ พ่อใหญ่ เบ้า แต่ ก่อนยังไม่มีผู้ใหญ่บ้านนั้นชาวบ้านแต่งตั้งให้เป็นประจำของปู่ตา ซึ่งคนในสมัยนั้นจะมีความเชื่อเรื่องภูมิบ้านและให้ความเคารพนับถือ(ปู่ตา)และคนในสมัยก่อนนั้นก็จะมีความเชื่อเรื่อง หมอ และหมอบอนนั้นก็คือพ่อใหญ่ตา ผิงามที่เป็นหมอมอ ในการทำนายทายทักดวงชะตา หรือว่า วัว ควายหายหรือว่าชาวบ้านมีการทะเลาะกัน ผัวเมียผัดกันก็จะมีเฒ่าแก่ตุลาการที่เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน คือ พ่อใหญ่เข้าและพ่อใหญ่นวน เกตุด้วง

ต่อมาเมื่อ ๒๕๑๔ ก็เริ่มมีการแยกหมู่บ้าน และมีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้นำคือ (ผู้ใหญ่บ้าน)ในอดีต ๑. นายหอม ผิงาม ในช่วงนั้นยังขึ้นอยู่กับตำบลสามขา อำเภอสุวรรณภูมิ

๒. นายอ่อนตา เสียงเพราะ ในช่วงนั้นแยกออกจากอำเภอสุวรรณภูมิมาเป็นกิ่งอำเภอโพธิ์ทราย เมื่อปี ๒๕๑๖ และนายอ่อนตาได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓

๓. นายก้าน จักบุญรัตน์ ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี ๒๕๓๔

๔. นายสมเกียรติ หล้าบรรเทา

๕. นายลม รัดชา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี ๒๕๔๒ - ๒๕๔๕

๖. นายอ่อนตา เสียงเพราะ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๒ คนคือ นายคดี สุขสร นายวันดี ดวงเนต สมาชิก อบต. ๒ คนคือ นายสวาท สุทธิสนและนายคำมูล บุญจันทร์

ปัจจุบันก็ยังมิมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ เฒ่าเจ้าประจำหมู่บ้าน คือ พ่อใหญ่คำ คำหลง ซึ่งเป็นลูกเขยพ่อใหญ่ตา ผิงาม ส่วนต้นเฒ่าแก่ตุลาการในหมู่บ้าน (อาวุโส) คือ พ่อใหญ่มัย สุทธิสน และพ่อใหญ่โส หล้าบรรเทา ซึ่งพ่อโสเองก็จะทำหน้าที่เป็นทั้งหมอดู (หมอพราหมณ์) และหมอสมุนไพรประจำหมู่บ้าน

ด้านกลุ่มองค์กรในชุมชน คือ กลุ่มอาชีพทอผ้าไหม ธนาคารข้าวเปลือก กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกรทำนา มีระบบการณาปณะกิจสงเคราะห์ระดับหมู่บ้าน โดยการบริจาคสุราครอบครัวยุติ ๑ ขวด หรือบางครัวเรือนก็จะออกเป็น ๑๐๐ บาทต่อครัวเรือน และระบบณาปณะกิจสงเคราะห์ระดับตำบล

ด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ชาวบ้านม่วงน้อยนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดบ้าน ๑ แห่ง คือวัดบ้านม่วงน้อย ก่อตั้งวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ สมัยกำนันหุ้ย เป็นกำนันตำบลสามขา กิ่ง อ.โพธาราย ความเชื่อของชุมชน ภูมิบ้าน(ปู่ตา)

ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านม่วงน้อยในอดีต มีคณะหมอลำชื่อคณะเพชรลุ่มล ส.สังวาล ไทอีสาน ส.รุ่ง อรุณศิลป์

ประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ

- บุญข้าวจี เดือน ๓ (คุ้มข้าวใหญ่)
- บุญผะเหวด

ในอดีตมีวัฒนธรรมในการลงแขกช่วยเหลือกันชุมชน เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นบ้าน ปัจจุบันนั้นเริ่มหายไปปรับไปตามกระแสนิยม

ด้านเศรษฐกิจในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ประกอบอาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ ตามลำดับ รายได้ประชากรในหมู่บ้านจึงมีรายได้เฉลี่ย ๒๕,๑๐๐ ต่อคนต่อปี (ข้อมูล จปฐ)

ด้านการศึกษา ในอดีตเคยมีการก่อสร้างโรงเรียนแต่ไม่มีครูสอนก็เลยยกเลิก ปัจจุบันไม่มีโรงเรียนส่วนใหญ่เด็กในหมู่บ้านไปเรียนที่บ้านปลาคุณและบ้านหมากยาง คนในชุมชนเรียนจบ ป.๖ เป็นส่วนใหญ่ ป.๔ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ปวช. ปวส. ปริญญาตรี ตามลำดับ

ด้านสาธารณูปโภค

มีถนน รพช.๑ สาย คอนกรีต ๕ ซอยในหมู่บ้าน ถนนลูกรัง ๒ สาย โทรศัพท์ ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๑๓๓ ครัวเรือน สถานีอนามัยไม่มี ประปาหมู่บ้าน ๑ แห่ง ก่อสร้างเมื่อปี ๒๕๓๕ หน่วยงาน รพช.สร้าง

◎ ข้อมูลป่าชุมชนดงภูดิน ต.หนองแค อ.ราชสีไศล จ.ศรีสะเกษ

๑. ข้อมูลชุมชนรอบป่าชุมชนดงภูดิน

ป่าดงภูดินตั้งอยู่ในอาณาเขตของชุมชน ๔ หมู่บ้าน เขตพื้นที่ตำบลหนองแค อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ที่เข้าไปใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าดงภูดิน คือ

๑. บ้านฝิ่ง หมู่ ๔

๒. บ้านฝิ่ง หมู่ ๑๔

๓. บ้านเพี้ยมาตร หมู่ ๓

๔. บ้านเหล่าโค่น หมู่ ๑๐

๑.๑. บ้านฝิ่ง หมู่ ๔

ประวัติความเป็นมา

ครั้งแรกจากการเล่นขานต่อกันว่า ประมาณ ๒๐๐ ปี มาแล้วบริเวณป่าดงภูดินเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่อยู่อย่างหนาแน่น เป็นจำนวนมาก มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งต่อมา คุณพระชนะ ซึ่งเป็นผู้มีตำแหน่งขุนนางและมีฐานะ เดิมอยู่บ้านห้วย อำเภอราชสีไศล ซึ่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำมูลได้ใช้ช้างเป็นพาหนะเดินทางมาตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใหม่ เมื่อเดินทางมาถึงก็ได้สำรวจและเห็นว่าบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ และต่อมาญาติของ คุณพระชนะ ก็ได้เดินทางมาอยู่ด้วยกัน โดยปลูกต้นไม้กระบองเพชร เป็นรั้วแสดงอาณาเขตและต้นไม้ยาว หรือต้นไม้ที่หล่อด้วยใบบริเวณรอบๆ บ้าน และต่อมาชาวบ้านจากถิ่นต่างๆ ก็ได้อพยพเข้ามาอยู่จนเกิดเป็นชุมชนใหญ่บนป่าดงภูดิน ตั้งชื่อว่าบ้านฝิ่ง การเข้ามาอยู่ครั้งแรกไม่สามารถทราบข้อมูลได้บ้านฝิ่งนั้น ต่อมาได้แยกหมู่บ้านแต่ยังอยู่ในบ้านเดียวกัน คือ แยกเพิ่มเป็น หมู่ ๑๔

อดีตบ้านฝิ่ง หมู่ ๔ ตำบลหนองแค อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ มีผู้นำ(ผู้ใหญ่บ้าน) มาแล้ว ๑๔ คน คือ

๑. หลวงพระชนะ สงคราม

๘. นายสง นรสาร

๒. หลวงราชสี

๙. อาจารย์ไธ นรสาร

๓. หลวงพรม

๑๐. นายสมัย ศิลารักษ์

๔. นายฮ้วยลี

๑๑. นายหนา นรสาร

๕. อาจารย์พิมพ์

๑๒. นายเลื่อน ลังวร

๖. อาจารย์ศิลา มณีนิล

๑๓. นายเสริม นรสาร

๗. นายอำตา อาจหาญ

๑๔. นายประดิษฐ์ นรสาร / อดีตกำนันตำบลหนองแค

ระบบเครือญาติในชุมชน ชุมชนบ้านฝิ่ง มีระบบเครือญาติมากที่สุด คือ ผู้มีนามสกุล

นรสารผู้มีนามสกุล ศิลารักษ์ ผู้มีนามสกุล หารชัย ปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด ๖๘๖ คน ชาย ๓๔๑ คน หญิง ๓๔๕ คน จำนวน ๑๓๖ ครัวเรือน

ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	บ้านมะยาง	มีระยะทาง	๕ กิโลเมตร
ทิศใต้	จด	แม่น้ำมูล	มีระยะทาง	๑๐๐ เมตร
ทิศตะวันออก	จด	บ้านเพี้ยมาต	มีระยะทาง	๒๐๐ เมตร
ทิศตะวันตก	จด	ลำน้ำเสียว	มีระยะทาง	๒ กิโลเมตร

มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูงค่อนข้างเรียบไปทางทิศตะวันออกจำนวนเนื้อที่ทั้งหมด ๖,๕๐๐ ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ ๓๐๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ประมาณ ๓,๒๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ ประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน บ้านฝั่งทรัพยากรป่าไม้คือ ป่าดงภู (ปูด้า ตั้งอยู่ทางทิศใต้ริมแม่น้ำมูล) ป่าดงภูดิน ตั้งอยู่ทิศใต้ของหมู่บ้าน ป่าดงบ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ 1 ป่า การเข้าไปใช้ประโยชน์ ในอดีต และปัจจุบัน คือ หาของป่า เช่น เห็ด ไม้ใช้สอย หาฟืน เผาถ่าน หาเครือ ป่าดงบ้านนั้นไม่สามารถเลี้ยงสัตว์ได้เพราะป่าดงบ้านมีพันธุ์ขึ้นอยู่หนาแน่น และไม่มีหญ้าหรืออาหารวัวควาย

ทรัพยากรน้ำมี แม่น้ำมูล อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ลำน้ำเสียว อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน หนองโดน การใช้ประโยชน์ คือในอดีตหาปลา กุ้งปู และหอยริมฝั่ง – หนองขอน เลี้ยงสัตว์ในอดีตชาวบ้านตกกล้าดำนาตาม – กุดแคน – กุดน้ำใส ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ แต่ปัจจุบันไม่ได้ตกกล้าเพราะว่าตั้งแต่มีเขื่อนราษีไศล น้ำก็จะท่วมทุกปี ก็เลยไม่มีชาวบ้านลงไปทำเพราะกลัวน้ำท่วม

สังคมการเมือง-การปกครอง ระบบการปกครองของชุมชนจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านปัจจุบัน คือ นาย วิรัช นรสาร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ นายอารีย์ มะนัยนิลและนายจาลึก มะลิงามสมาชิกอบต. นายสมพร พรหมคุณ นางอำพร ห้วยจันทร์ ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ นายสิงห์ จำเริญ เป็นผู้อาวุโส นายประดิษฐ์ นรสาร อดีตผู้ใหญ่บ้านและกำนันตำบลหนองแค แม่ใหญ่จำเป้า เป็นเทียม(ร่างทรงประจำหมู่บ้าน

กลุ่มองค์กรในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กลุ่มสตรี อาสาสมัครสาธารณสุข

สภาพทางเศรษฐกิจในชุมชน ชุมชนบ้านฝั้ว หมู่ ๔ ประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย คิดเป็นร้อยละ ๕๐% อาชีพรับจ้าง ต่างถิ่น เช่น กรุงเทพฯ / ต่าง จังหวัด รายได้ประชากรต่อครัวเรือน เฉลี่ยประมาณ ๒๑,๕๐๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา สถานศึกษาในชุมชนไม่มีจะต้องไปศึกษาที่โรงเรียนบ้านเพี้ยมาด

ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดหนึ่งแห่งชื่อวัดบ้านฝั้ว และมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อ เช่น เจ้าพ่อคงภูดิน เจ้าพ่อคงภูแดง ปู่ตา ผีฟ้า แม่ธรณี (ภูมิตั้ง) และมีพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อ จะมี การเลี้ยงในแต่ละปี ๆ ละ ๒ ครั้ง จะมีการเลี้ยงเจ้าครั้งที่ ๑ วันพุธแรกของเดือนเมษายน ครั้งที่ ๒ วันพุธของเดือน ๑๑ หลังออกพรรษา นอกจากจะมีงานบุญผะเหวด บุญกุ่มข้าวใหญ่

ด้านสาธารณูปโภค มีถนนหลวงสาย ๒๐๘๖ ๑ คสล. ๖ สาย ลูกวัง ๔ สาย ประปา ๑ แห่ง ตู้โทรศัพท์สาธารณะ ๓ ตู้ มีไฟฟ้าครบทุกครัวเรือน ๑๓๖ ครัวเรือน

การใช้ประโยชน์จากป่า ชาวบ้านฝั้วได้พึ่งพาทรัพยากรป่า เช่น ป่าบุ่งป่าทามและป่าดงภู ดินปัจจุบัน คือ เก็บของป่า เช่น เก็บเห็ด เก็บเห็ด เลี้ยงสัตว์ หาแมลง หาสมุนไพร การเก็บเห็ด ตายหรือกิ่งไม้ จะเก็บตลอดปี จากเดือน ๑ – ๑๒

การเก็บเห็ด เช่น เห็ดปลวก แดง ใหญ่(ตาบ) ไก่น้อย สายน้ำ เห็ดเข้าโด เห็ดหน้าแหล่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดขอน เห็ดระโงก เช่น เห็ดระโงกขาว/ เหลือง การเก็บก็จะเริ่มเก็บในช่วงฤดูฝน จากเดือน ๖ – ๑๐

การเลี้ยงสัตว์นั้นจะเลี้ยงตลอดปี เช่น วัว ควาย จากเดือน ๑ – ๑๒

การหาแมลง เช่น กิ๊บนูน แมลงช้าง ไช้แดง การเก็บแมลงก็จะเริ่มเก็บจากเดือนเมษายน ช่วยปลายเดือน – เดือน ๘

การหาสมุนไพรในอดีตนั้นมีคนหาเก็บหาตลอดปีแต่ปัจจุบันนั้นไม่มีเนื่องจากผู้เฒ่าผู้แก่ใน ชุมชนนั้นไม่ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน แต่ถึงอย่างไรก็ยังพอมีผู้คนมาเก็บ สมุนไพรอยู่บ้างแต่มาจากถิ่นอื่น

การเก็บหาของป่าในป่าดงภูดินนั้นก็จะเก็บไว้เพื่อกิน เหลือกินก็จะขาย แหล่งที่ขาย คือ ใน ชุมชน ตลาดอำเภอรายีไสล

๑.๒ บ้านฝั้ว หมู่ ๑๔

เดิมบ้านฝั้ว หมู่ ๑๔ ตำบลหนองแค อำเภอรายีไสล จังหวัดศรีสะเกษ ได้เป็นบ้านเดี่ยว กันกับบ้านฝั้ว หมู่ ๑๔ ต่อมาบ้านฝั้วได้มีการแยกหมู่บ้านในปี พ.ศ. ๒๕ ได้มีการแต่งตั้งผู้นำขึ้นมา เพิ่มตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ส่วนด้านเศรษฐกิจในชุมชนก็ไม่ได้แตกต่างจากบ้านฝั้ว หมู่ ๑๔ เช่น ด้านการศึกษา ศาสนาและสังคม และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าหรือความเป็นมาของ ประวัติหมู่บ้านเองก็ตาม มีประชากร ๑๔๘ ครัวเรือน แยกเป็นชาย ๓๖๔ คน หญิง ๓๔๕ คน รวม ๗๐๙ คน

สภาพทางเศรษฐกิจ บ้านฝึ้ง หมู่ ๑๔ มีอาชีพหลัก คือการทำการเกษตร ทำนา เป็นอาชีพหลัก เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง รับจ้างต่างถิ่น และมีการค้าขายในชุมชนเป็นบางส่วน ประมาณ ๒ % ของครัวเรือนทั้งหมด รายได้ต่อประชากร เฉลี่ย ๒๑,๕๐๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคม การเมือง การปกครอง ระบบการปกครองของหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. ปัจจุบันผู้นำทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นาย รมย์ ศิลารักษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายหวน มณีนิล นายสนอง มณีนิล สมาชิก อบต.นายไพฑูรย์ โถทอง นายบุญเทียน มณีนิล

ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ นายสิงห์ จำเริญ นายประดิษฐ์ นรสาร ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านและอดีตกำนัน แม่ใหญ่จำเริญ เป็นร่างทรง (เทียมประจำหมู่บ้านฝึ้ง ๔ – ๑๔)

ด้านการศึกษา บ้านฝึ้ง หมู่ ๑๔ ไม่มีโรงเรียนต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเพียมาตร มีวัด ๑ แห่ง คือ วัดบ้านฝึ้ง

ด้านองค์กรในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กขคจ. กลุ่มสตรี กลุ่มอาสาสมัครสุขภาพ

ด้านประเพณีวัฒนธรรม วัฒนธรรมความเชื่อ เช่น เจ้าพ่อคงภูดิน เจ้าพ่อคงภูแดง ปู่ตา ผีฟ้า แม่พระธรณี (ภูมบ้าน) งานประเพณี บวงสรวงเจ้าพ่อ จะมีการเลี้ยงในแต่ละ ๆ ละ ๒ ครั้ง การเลี้ยงครั้ง ๑ คือ วันพุธแรกของเดือนเมษายน การเลี้ยงครั้ง ๒ คือ วันพุธแรกของเดือน ๑๑ หลังออกพรรษา และยังมีการบุญประเพณี บุญคุ้มข้าวใหญ่ บุญผะเหวด ในช่วงเดือน ๓ – ๔ – ๕

วัฒนธรรมในการช่วยเหลือ ในอดีตจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าว ดำนา แต่ปัจจุบันนั้นมีน้อยลง ซึ่งเป็นไปตามกระแสสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนไป

ด้านสาธารณูปโภค มีถนนหลวงสาย ๒๐๘๖ ๑ สาย มีถนน คสล. ๔ สาย มีถนนลูกรัง ๕สาย ตู้โทรศัพท์ ๒ ตู้ มีประปา ๑ แห่ง ไฟฟ้า๑๔๘ ครัวเรือน

การใช้ประโยชน์

บ้านฝึ้ง หมู่ ๑๔ ได้พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากป่าคือ ป่าบุ่งป่าทาม และป่าดงภูดิน คือ ๑. เก็บหาของป่า เลี้ยงสัตว์ หาเห็ด สมุนไพร แมลงต่างๆ เก็บเห็ด เช่นหาเห็ดขาวบ้านจะเก็บเห็ดตายและกิ่งไม้ตลอดปี จากเดือน ๑ – ๑๒ เผาถ่าน เก็บเห็ด เช่น เห็ดปลวก ปลวกแดง ตาบ ปลวกไก่อ้อย ปลวกสายน้ำ เห็ดเข้าไค หน้าแหล่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดระโงก เช่น ระโงกขาว เหลือง ขาว บ้านจะเริ่มเก็บจากเดือน ๖ – ๑๐ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย จะมีการเลี้ยงตลอดปี ๑ – ๑๒ การหาแมลง เช่น กิณุน แมลงช้าง ไชมอดแง การเก็บของป่าก็จะเริ่มเก็บจากเดือน เมษายน ช่วยปลายเดือนถึง เดือน ๘ การเก็บสมุนไพร นั้นในอดีตมีคนเก็บตลอดปี แต่ปัจจุบันนั้นไม่มีการสืบทอด การเก็บหาของป่านั้นชาวบ้านจะเก็บไว้เหลือกันก็จะขายในชุมชนและตลาดอำเภอราษีไศล

๑.๓ บ้านเพี้ยมาตร

ประวัติความเป็นมา

ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในอดีตว่าคนโบราณนั้นมีความเชื่อเรื่องเวทมนต์ คาถา เครื่องรางของขลัง และภูมิพิศาสง และมืองค์ความรู้เรื่องการตั้งถิ่นฐานก่อนจะอพยพมาตั้งถิ่นฐาน จะมี การเดินทางมาปลูกต้นไม้เพื่อเสี่ยงทายดูก่อนว่าต้นไม้ที่เจริญงอกงามก็จะถือว่าเป็นอุดมสมบูรณ์ ถ้า ต้นไม้ที่ตายหรือเหี่ยวลงก็แสดงว่าบริเวณดังกล่าวนี้ไม่อุดมสมบูรณ์

และจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าว่า บ้านเพี้ยมาตรนั้นย้ายมาจากบ้านห้วย อำเภอรามัญไสล ซึ่ง อยู่ทางทิศใต้ตรงข้ามกับบ้านฝั่งและบ้านเพี้ยมาตรปัจจุบันซึ่งอยู่คนละฝั่งของแม่น้ำมูล

ในอดีตนั้นได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านที่ตรงบริเวณหัวภูสุด (หรือท่าทรายพนมศักดิ์ปัจจุบัน) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าโนนแดง บริเวณฝั่งโนนแดงนี้ยังมีตำนานเล่าขานกันต่อมาว่า “มีปากถ้ำขนาดใหญ่” มีเมืองอยู่ใต้บาดาล เรียกว่า เมืองลุ่มประชาชนที่อยู่บนพื้นดินเรียกว่า “เมืองเทิง” ทั้งสอง เมืองต่างเดินทางไปมาหาสู่กันมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ไทเมืองลุ่มได้มายืมหูกยืมฝีมจากเมืองเทิง ไปทอผ้าอยู่เสมอ จนต่อมารั้งหนึ่งหนุ่มเมืองเทิงไม่ซื่อสัตย์ต่อเมืองลุ่มจึงบอกเลิกพิธีต่างๆ และเกิด ความบาดหมางพิດใจกับเมืองเทิง และแล้วเมืองเทิงก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นในเมืองขึ้นจนอยู่ไม่ได้ ก็เลยอพยพมาอยู่บ้านเพี้ยมาตร ปัจจุบันตัววัดตะนะ(มาต) เป็นผู้มาก่อนตั้งบ้านเพี้ยมาตร ซึ่งในอดีต ตรวจบริเวณบ้านเพี้ยมาตรนั้น เป็นป่าดงดิบมีสัตว์ใหญ่อาศัยอยู่ เช่น ช้าง เสือ ละมั่ง เก้ง กวาง หมูป่า ฯลฯ เนื่องจากเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมา (ยุคแรก) บ้านเพี้ยมาตรมีผู้นำ คนแรกคือ หลวงรัตนะ ที่อพยพมาจากบ้านห้วย

ปัจจุบันบ้านเพี้ยมาตร มีประชากร ๑๓๗ ครัวเรือน ชาย ๓๒๕ คน หญิง ๓๔๗ รวม ๖๗๒ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	บ้านโนนสูง	มีระยะทาง ๔ กิโลเมตร
ทิศใต้	จด	บ้านเหล่าโดน	มีระยะทาง ๒ กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	จด	บ้านปลาขาว	มีระยะทาง ๔ กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	จด	บ้านฝั่ง หมู่ ๔	มีระยะทาง ๒๐๐ เมตร

มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูง มีลักษณะเป็นคอนสูง ฤดูแล้งจะแล้งมาก ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วม ไม่ เนื่องจากเป็นที่สูง เนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ ๓๗๐๐ ไร่ แยกเป็นทั้งหมู่บ้าน ๒๕๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ๒๓๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะ ๕๕๐ ไร่

สภาพเศรษฐกิจ บ้านเพี้ยมาตร มีการประกอบอาชีพทำการเกษตร เป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขายในชุมชน รายได้เฉลี่ยต่อคน ๒๓,๑๘๓ บาทต่อคนต่อปี (ข้อมูลจปฐ.)

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง ปัจจุบันบ้านเพี้ยมาตร ระบบการเมืองการปกครองจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาพัฒนาชุมชน ประชาคมหมู่บ้าน และในอดีตก็มีการปกครองกันคือ ผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กล่าวคือ

๑. หลวงรัตนะ ที่ย้ายมาจากบ้านห้วย
๒. ท้าวคำสิงห์ บัวศรี ย้ายมาจากอุบลราชธานี
๓. หลวงโครต ไม่ทราบนามสกุล
๔. นายโสม เป็นลูกของนายฮ้อยปิ่น หลานของท้าวคำสิงห์ บัวศรี
๕. นายเกษ บัวศรี ซึ่งเป็นหลานของท้าวคำสิงห์
๖. นายบุตรดี สุทวัน เป็นลูกหลานของหลวงโครต
๗. นายพรหม บัวศรี เป็นน้องชายของนายเกษ
๘. นายอ่อน บัวศรี เป็นลูกหลานของนายบุตรดี สุทวัน
๙. นายอ่อนตา บัวศรี เป็นลูกหลานของนายพรหม บัวศรี
๑๐. นายสอนสุทวัน เป็นลูกหลานของนายอ่อน สุทวัน
๑๑. นายคำตา จำปาพันธ์ เป็นลูกหลานของนายอ่อน
๑๒. นายประสงค์ สุทวัน เป็นลูกหลานของนายสอน
๑๓. นายสวาท สุทวัน เป็นลูกหลานของนายอ่อน

ปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่บ้าน นายสังวาลย์ สุมาวัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายสมจิตร สุทวัน นางพัชระ กัณหา สมาชิก อบต.คือ นายสมเกียรติ เจือจาน นายสุภาพ มะนัยนิล

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ นายสมบุญณ์ หารชัย ตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ นายบุญเลิศ ดีโพนรัมย์ เป็นหมอสูตรประจำหมู่บ้าน

องค์กรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนร้านค้า กลุ่มกองทุนเงินล้าน

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ บ้านเพี้ยมาตร มีป่าไม้ อยู่ ๒ แห่ง คือ ป่าดงภูแดง มีเนื้อที่ ๔๓๗ ไร่ ป่าดอนปู่ตา มีเนื้อที่ ๕ ไร่ ปัจจุบัน เหลือประมาณ ๒ ไร่ ในอดีตการเข้าไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน คือ การเข้าไปมาอยู่หากัน แบ่งปันชาวบ้านหรือเครือญาติ หรือนำไปแลกสิ่งของกับเพื่อนบ้าน เช่น เห็ดหน่อไม้ ฟืน เกือบผัก หาเครือไม้ใช้สอย หรือไข่มดแดง และสามารถเลี้ยงวัวควายในป่าดงภูแดงได้ จนถึงปัจจุบันและยังเป็นที่พักสัตว์ในช่วงฤดูน้ำหลาก แหล่งน้ำหนองเพี้ยมาตร หนองตาหวด แม่น้ำมูล ป่า ป่าดงภูแดง ป่าดอนปู่ตา

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเพี้ยมาตร คนในหมู่บ้านเรียนจบประถมต้น เป็นอันดับหนึ่ง รองมาคือ มัธยมศึกษาและปริญญาตามลำดับ

ด้านประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดชื่อวัดบ้านเพี้ยมาตร ปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดชื่อ พระครูธรรมมากร (หลวงพ่อดี นับโยม) คนในหมู่บ้านมีความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อคงภูดิน คงภูแดง ปู่ตา ลำผีฟ้า พระแม่ธรณี

ประเพณีที่สำคัญคือ บวงสรวงเจ้าพ่อคงภูแดง ปู่ตา และ บุญผะเหวด คຸ້ມຂ້າວໄຫຼ່ การบวงสรวงเจ้าพ่อจะมีการเลี้ยงในแต่ละปีๆละ ๒ ครั้งคือ วันพุธ แรกของเดือนเมษายน วันพุธแรกของเดือน ๑๑ หลังออกพรรษา บุญผะเหวดและบุญคຸ້ມຂ້າວໄຫຼ່ จะทำในเดือน ๓ – ๔

ด้านสาธารณูปโภค

- มีถนนสาย ๒๐๘๖ ผ่าน	๑	สาย
- มีถนน คสล. ในหมู่บ้าน	๓	ซอย
- ถนนลูกรัง	๔	ซอย
- ประปาหมู่บ้าน	๑	แห่ง
- อนามัย	๑	แห่ง
- โรงพยาบาลที่อำเภอ	๑	แห่ง
- โทรศัพท์สาธารณะ	๒	ตู้

การใช้ประโยชน์จากป่า

บ้านเพี้ยมาตร ใช้ทรัพยากรจากป่าบุ่งป่าทาม และป่าดงภูแดง เช่น การเก็บหาของป่า คือ เก็บเห็ด เห็ดถ่าน เก็บเห็ด เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และแมลงต่างๆ เช่น กิ๊นูน ผัก เช่น ผักเม็ก ตั้ว สมุนไพร เก็บเห็ด เห็ดถ่าน ชาวบ้านจะเก็บเห็ดที่ตายแล้วหรือกิ่งไม้ขนาดเล็กในป่าทามและป่าภูแดงตลอดปีจากเดือน ๑ - ๑๒ เก็บเห็ด เช่น เห็ดปลวก ปลวกแดง ตาบ ปลวกไถ่น้อย ปลวกสายน้ำ เห็ดเข้าไค หน้าแหล่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดระโงก เช่น ระโงกขาว เหลือง ชาวบ้านจะเริ่มเก็บจากเดือน ๖ – ๑๐ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย จะมีการเลี้ยงตลอดปี ๑ – ๑๒ การหาแมลง เช่น กิ๊นูน แมลงช้าง ไชมคแดง การเก็บของป่าก็จะเริ่มเก็บจากเดือน เมษายน ช่วยปลายเดือนถึง เดือน ๘ การเก็บสมุนไพร จะเก็บตลอดปี แต่ปัจจุบันนั้นขาดการสืบทอด การเก็บหาของป่านั้นชาวบ้านจะเก็บไว้เหลือกันก็จะขายในชุมชนและตลาดอำเภอรามไสล

๑.๔. บ้านเหล่าโดน หมู่ ๑๐

ประวัติความเป็นมา

คำว่าเหล่าโดน ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่นี้เป็นป่าใหญ่ที่ติดต่อกับป่าดงภูแดงและป่าดอนโจทย์ เป็นลักษณะโนนสูงสลับกับที่ราบลุ่ม เนื้อที่ประมาณ ๒๐ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้เบญจพรรณ ส่วนมากจะเป็นไม้พยุง ไม้แดง ไม้เต็ง ขึ้นอยู่หนาแน่น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ชาวบ้านเพี้ยมาตรได้เข้ามาบุกเบิกเมื่อทำไร่ พื้นที่แห่งนี้จึงถูกตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่และจับจองเป็นเจ้าของ ซึ่งในอดีตก่อนปี ๒๕๐๐ ได้มีคนจู้ทูต (กุทราด) ที่หนีมาจากบ้านเพี้ยมาตร เพราะสมัยนั้นชาวบ้านรังเกียจจึงหนีมาอยู่ตอนนี้

คอนเหล่าโคนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มากเดิมเป็นเทือกป่าแนวเดียวกับป่าดงภูแดง ภูดิน และคอนโจด ป่าเหล่านี้จะเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านนั้นต้องพึ่งพาทรัพยากรในการอยู่อาศัยและเป็นพื้นที่ติดต่อแม่น้ำมูล พอหาปลาได้มาก็จะมาแขวะเก็บผักหาเห็ดที่ติดกับแม่น้ำมูลพอหาปลาได้ก็จะมาแขวะเก็บผัก หรือของป่าอื่นในคอนเหล่าโคนนี้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ นายสอน สุทวัน อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านเพี้ยมาตร เห็นว่าต่อไปบ้านเพี้ยมาตรนั้นจะคับแคบ ไม่พอกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้านที่จะขยายต่อไปในอนาคต ประกอบกับโนนเหล่าโคนก็เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งหมู่บ้าน สภาพป่าก็เริ่มเสื่อมโทรมมากแล้ว จึงได้พาลูกหลานอพยพออกไปตั้งบ้านใหม่ แรกๆ ก็มีเพียงหลังเดียว

ต่อมาก็มีลูกหลานจากบ้านเพี้ยมาตรออกตามามากขึ้น นายสอนและครอบครัวก็ได้มีการแบ่งที่ดินให้ลูกหลานที่ตามมานั้นให้คนละเท่าๆ กัน และจากการย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ของบ้านเหล่าโคนชาวบ้านมักจะเรียกว่า “บ้านน้อย” ในขณะนั้นการปกครองยังขึ้นอยู่กับบ้านเพี้ยมาตร และต่อมาก็ได้มีการขอตั้งซื้อบ้านใหม่และแยกหมู่บ้านออกจากบ้านเพี้ยมาตร ชื่อว่าบ้านสวนสันตติงตามชื่อผู้มาก่อตั้ง การมาก่อตั้งบ้านใหม่ในสมัยนั้น คือสมัยจอมพลถนอมขจรกิจ วันที่ ๒ เดือน ๔ ปีชวด ตามเอศกเพลง ชาวสามโมง

ซึ่งการตั้งหมู่บ้านมีคนสำคัญในการจัดตั้งหมู่บ้านทั้งหมด ๗ คน แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่สำคัญแตกต่างกันดังนี้

๑. พ่อสอน สุทวัน เป็นประธานใหญ่ฝ่ายปรึกษา
๒. พ่อฝืน อิทรจักร เป็นสารวัดหรือมกทายก มีหน้าที่ประกาศวันสำคัญในหมู่บ้าน
๓. พ่อสร้อย ประกายทอง เป็นคนสำคัญหัวหน้าป่าเพื่อตั้งหมู่บ้าน
๔. พ่อน้อยหรือจำปา มณีนิล เป็นคนสร้างศาลากลางบ้าน
๕. พ่ออ่อน นรสาร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเพี้ยมาตร
๖. พ่อจำปา มณีนิล เป็นคนขุดพบพระมิ่งได้
๗. นายนิล กัญญา เป็นจำหมู่บ้าน
๘. นายพุ่ม ภาชู เป็นจ่ารอง
๙. นายคำตา จำปาพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านจากบ้านเพี้ยมาตร

ปัจจุบันบ้านเหล่าโคนมีจำนวนประชากรทั้งหมด ๖๗ ครัวเรือน แยกเป็นชาย ๑๗๓ คน หญิง ๑๖๘ คน รวม ๓๔๑ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	บ้านปลาขาว	มีระยะทาง ๕ กิโลเมตร
ทิศใต้	จด	บ้านลำน้ำมูลบ้านห้วย	มีระยะทาง ๔ กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	จด	บ้านคอนสูงเหลื่อม	มีระยะทาง ๓ กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	จด	ป่าดงภูดิน	มีระยะทาง ๒ เมตร

มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔๒๐๐ ไร่ ที่ตั้งหมู่บ้าน ๑๕๐ ไร่ ที่ทำกิน ๓,๖๑๐ ไร่ ที่สาธารณะ ๕๒๐ ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ดอน ซึ่งติดกับป่าบุ่ง-ป่าทามทางด้านทิศใต้ มีการแบ่งเป็นล็อกๆ คล้ายบ้านจัดสรร ง่ายเป็นระเบียบ และมีการแบ่งพื้นที่หมู่บ้านไว้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ (ชาวบ้านเรียกว่าสวนหลวง)

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ทุ่งหนองไส้เดือน หนองหัวเข้า แม่น้ำมูล ป่า ดอน ไร่ ภูดิน สวนหลวง

สภาพเศรษฐกิจ ชาวบ้านเหล่านี้มีการประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตร มีการเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพรอง และรับจ้างนอกฤดูกาล ขั้บรับจ้าง รายได้เฉลี่ย ประชากร ๒๔,๓๔๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง

ผู้นำทางการเมืองการปกครอง	๑. นายสอน สุทวัน	ผู้ใหญ่บ้านเพียมาตร
	๒. นายคำดา จำปาพันธ์	ผู้ใหญ่บ้านเพียมาตร
	๓. นายอ่อน นรสาร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเก่า
	๔. นายสา ประกายทอง	ผู้ใหญ่บ้าน

ผู้นำไม่เป็นทางการ	๑. พ่อฝั้น อินธิจักร	เป็นสารวัดหรือมัคทายก
	๒. นายนัน กัณกา	เป็นจำ
	๓. นายพุม พาชู	รองจำ

ผู้นำปัจจุบัน	๑. นายทองจันทร์	ผู้ใหญ่บ้าน
	๒. นางราตรี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
	๓. นายอดุลย์ ชุมจิตร	อบต.
	๔. นายอภิรักษ์ สุขาวรรณ	อบต.

ผู้นำไม่เป็นทางการ	๑. นายพุม พาชู	เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน
	๒. นายทองสา ประกายทอง	ผู้อาวุโส (อดีตผู้ใหญ่บ้าน)

ด้านการศึกษา

บ้านเหล่าโคนเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กและตั้งใหม่ ยังไม่ถึง ๕๐ ปี ไม่มีโรงเรียนเด็กมาเรียนที่โรงเรียนบ้านเพียมาตร มีวัด ๑ แห่ง ชื่อวัดบ้านเหล่าโคน คนในชุมชนเรียนจบ

ประถมต้น เป็นอันดับหนึ่ง

มัธยมศึกษาต้น เป็นอันดับสอง

อนุปริญา เป็นอันดับสาม

ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ เจ้าพ่อภูดิน เจ้าพ่อพระเกษเจ้าราชดงภูแดง ปู่ตา ประเพณีที่สำคัญคือ ทำบุญบ้าน เดือนสาม เดือน สี่ บุญผะเหวด บุญข้าวก่ำ เดือน ๓ เลี้ยงศาลเจ้าพ่อดงภูดิน เดือน ๕ เดือน ๑๑ แข่งเรือเดือน ๑๑ เลี้ยงปู่ตา เดือน ๕ และ เดือน ๑๑

การใช้ประโยชน์จากป่า

บ้านเหล่าโคน ซึ่งอยู่ติดกับป่าบุ่ง-ป่าทาม และป่าดงภูแดง ชาวบ้านจะสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่สองแห่งได้ตามความเหมาะสมกับฤดูกาลการใช้ประโยชน์มีดังนี้

การเก็บหาของป่า เช่น ฟืน เผาถ่าน หาเห็ด เกี้ยวหญ้า ไช้มัดแดง หายาสมุนไพร เลี้ยงสัตว์ การหาฟืน ชาวบ้านจะใช้กิ่งไม้เล็กๆ ไม่ตายแล้วตลอดทั้งปี การหาเห็ด เช่น เห็ดปลวก เห็ดเห่าใคร เห็ดหน้าแหล่ เห็ดน้ำมาก เห็นกระด้าง จากเดือน ๖ – ๘ การเกี้ยวหญ้าน้ำ จากเดือน ๑๒ – ๓ ไช้มัดแดง จากเดือน ๓ – ๖ การเลี้ยงสัตว์ ตลอดปี การหายาสมุนไพร ในอดีตจะหาตลอดปี แต่ปัจจุบันนั้นการสืบทอดเลยไม่มีคนมาหามากนัก

ด้านสาธารณูปโภคในชุมชน มีถนนเข้าหมู่บ้านจากบ้านเพียมาตร ๑ สาย (ถนนลูกรัง) ถนน คลส. ในหมู่บ้าน ๑ สาย ถนนลูกรังในหมู่บ้าน ๔ สาย ประปาหมู่บ้าน ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๖๗ ครัวเรือน

◎ ข้อมูลพื้นฐานป่าชุมชนโนนยาง ต.คอนแวนต์ อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์

ป่าโนนยาง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลหนองแวนต์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันได้มีการก่อสร้างวัดป่าอยู่ที่ป่าชุมชนโนนยาง ชื่อวัดป่าธรรมนิเทศ บ้านฝาง การเข้าไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้านป่าโนนยางนั้นมีทั้งหมด ๑๑ หมู่บ้าน ได้แก่

๑. บ้านบึง หมู่ ๑	๒. บ้านบึง หมู่ ๕	๓. บ้านหาญฮี หมู่ ๓
๔. บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒	๕. บ้านหาญฮี หมู่ ๑๖	๖. บ้านยาง หมู่ ๑๓
๗. บ้านหนองน้ำใส หมู่ ๑๑	(บ้านหนองนกเจ้า)	๘. บ้านหนองหัน หมู่ ๕
๙. บ้านโนนกลาง หมู่ ๔	๑๐. บ้านนาง หมู่ ๑๐	๑๑. บ้านโนนทรายน้อย หมู่ ๖

แต่การเข้าไปใช้ประโยชน์กันอย่างเข้มข้นและในการดูแลรักษาป่าโนนยางอย่างจริงจังคือ บ้านบึงหมู่ ๕ รองลงมาคือ บ้านบึง หมู่ ๑ บ้านโนนยาง บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ และหมู่ ๑๖ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่ามากที่สุด สำหรับหมู่บ้านอื่นที่ห่างไกลออกไปก็จะเข้ามาใช้ประโยชน์เป็นบางฤดูกาล

ข้อมูลชุมชนรอบป่าชุมชนโนนยาง

๑. บ้านบึง

ประวัติความเป็นมา

บ้านบึงก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๗ ประมาณ ๑๕๐ ปี พ่อขุนบุตรราช กลับบัว เป็นคนมาอยู่เป็นคนแรก ซึ่งบ้านเดิมเป็นคนบ้านห้วย ตำบลบัวห้วย อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ สาเหตุที่อพยพมาอยู่ เนื่องจากบ้านห้วยในสมัยนั้นผู้คนก็มากมีที่ดินไม่เพียงพอ จึงได้เดินทางเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ ในเมื่อมาบ้านหนองน้ำเห็นความอุดมสมบูรณ์ มีทำเลที่กว้างขวางเหมาะสมกับการทำนา เพราะมีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ด้วย ชื่อว่าหนองบึง คำว่า “บึง” นั้นเป็นชื่อเก่าชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นตามหนอง จึงเรียกว่า หนองบึง จากการที่มาพบหนองน้ำที่มีปู ปลา กุ้ง หอย ที่หากินได้ง่ายก็เลยตัดสินใจก่อสร้างขึ้นอยู่บนที่โนน ซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านปัจจุบันต่อมาก็มีลูกหลานอพยพตามมาและมาจากบ้านธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ จึงได้ร่วมกันตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้นมาตามชื่อหนองน้ำ เรียกว่า บ้านบึง ขึ้นอยู่กับตำบลธาตุยังไม่มีแยกตำบล จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าว่าบ้านบึงแต่ก่อนบ้านบึง หมู่ ๒ ตำบลธาตุ มีการตั้งหมู่บ้านก็มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านด้วย ในการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านในสมัยก่อนนั้น ทางราชการก็จะมาแต่งตั้ง และโดยมองว่าบุคคลใดในหมู่บ้านที่มีคนเคารพและมีอิทธิพลในหมู่บ้านก็จะแต่งตั้งเองเลย เพื่อให้ผู้นำปกครองหมู่บ้านในช่วงที่บ้านบึงนั้นขึ้นอยู่กับตำบลธาตุ มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายโกด , นายหล้า บุญรัตน์ , นายคำ ละคร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ ๓ ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงแยกตำบลประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้มีการแบ่งเขต

การปกครองขึ้นใหม่ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสุรินทร์ ทำให้บ้านบึงนั้นจึงได้ขึ้นกับตำบลคอนแตร พ.ศ. ๒๔๘๒ ก็ได้มีการแยกหมู่บ้านบึงให้เป็น ๒ หมู่ คือ บ้านบึง หมู่ ๑ และ ๕

ปัจจุบันบ้านบึงหมู่ ๑ มีประชากร ๕๔ ครัวเรือน ชาย ๓๖๕ คน หญิง ๓๕๑ คน รวม ๗๑๖ คน บ้านบึงหมู่ ๕ ประชากร ๑๓๓ ชาย ๔๐๘ คน หญิง ๔๓๖ คน รวม ๘๔๔ คน

ที่ตั้งอาณาเขต บ้านบึง หมู่ ๑ และหมู่ ๕

- ทิศเหนือ จด แม่น้ำมูลบ้านคงแดง ระยะทาง ๑๐ กม.
- ทิศใต้ จด บ้านขยุ่งและบ้านหนองลิยอ ระยะทาง ๖ กม.
- ทิศตะวันออก จด บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒, ๑๖ ระยะทาง ๑ กม.
- ทิศตะวันตก จด บ้านยาง หมู่ ๑๓ ระยะทาง ๕๐๐ เมตร

ลักษณะพื้นที่ เป็นพื้นที่โนนราบ ต่ำไปทางทิศเหนือสภาพพื้นที่ติดกับทุ่งนา มีหนอง บึง ใหญ่ และพื้นที่ป่าบุงป่าทามเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำจะท่วมในฤดูน้ำหลาก ของทุกปี เนื้อที่ทั้งหมด บ้าน บึงคือ หมู่ ๑ ที่ตั้งหมู่บ้าน ๕๐ ไร่ ที่ทำกิน ๑๗๐๐ ไร่ ที่สาธารณะ ๒๘๗๑ ไร่, หมู่ ๕ ที่ตั้งหมู่ บ้าน ๑๑๐ ไร่ ที่ทำกิน ๒๗๖๕ ไร่ ที่สาธารณะ ๒๘๘ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ หนองบึง กุดโค้ง กุดบักสี แม่น้ำมูล ป่า ป่าโนนยาง ป่า สักเก่า ป่าโนนเขมร ป่าโนนกุดเนือก

สภาพทางเศรษฐกิจ บ้านบึงหมู่ ๑ หมู่ ๕ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือการทำนา อาชีพรองคือการเลี้ยงสัตว์ รับจ้างนอกฤดูการทำนา ค้าขายในชุมชนตามลำดับ รายได้เฉลี่ย บ้านบึง หมู่ ๑ ๒๔,๕๑๕ ต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยบ้านบึง หมู่ ๕= ๑๕,๒๐๕ ต่อคนต่อปี

การเมืองการปกครอง บ้านบึง หมู่ ๑ มีการปกครองจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน

ผู้นำในอดีต คือ

๑. นายโคด

๒. นายคำหล้า บุญรัตน์

๓. นายคำ ละคร

๔. นายแดง นุกูล เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๐๖

๕. นายทา แทนศิลา เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๐๖ – ๒๕๑๐

๖. นายแสง สอนพิณิจ เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๑๒ – ๒๕๓

๗. นายสุขสันต์ แทนศิลา เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๓๐ –

๒๕๓๒

ผู้นำไม่เป็นทางการ พ่อพัด แทนศิลา อายุ ๘๔ ปี เป็นจำประจำหมู่บ้าน พ่อบุญดี ไยเมือง เป็นผู้อาวุโสในชุมชน

บ้านบึงหมู ๕ หลังจากบ้านบึงได้แยกหมู่บ้านมาเป็นหมู ๕ การปกครองก็จะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสาธารณสุข กรรมการ ประชาคม

ผู้นำในอดีตที่เป็นทางการ ๑. นายบุญ ผิวงาม เป็นปี พ.ศ. ๒๕๓๒- ๒๕๓๔ ๒. นาย กาสี รมริน เป็นปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๔๒ ๓. นายบุญหลง แท่นศิลา เป็นปี พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๖

ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านคือ ๑. นายสุข บุตรดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๑. นายชาญชัย สร้อยกุลเรือ ๒. นายพิมพ์พา แท่นศิลา สมาชิก อบต. ๑. นายสอน พรหมชาติ ๒. นายทองรินทร์ จันทร์ท่า

ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ ๑. พ่อปัด แท่นศิลา อายุ ๘๔ ปี เป็นจำหมู่บ้าน ๒. พ่อบุตรดี ใจเมือง ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน

การศึกษา บ้านบึงหมู ๑ หมู ๕ มีโรงเรียน ๑ แห่งชื่อโรงเรียนบ้านบึง คนในหมู่บ้านเรียน จบ ประถมต้น เป็นอันดับที่ ๑ เรียนจบมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นอันดับ ๒ เรียนจบอนุปริญาตรี เป็นอันดับ ๓

ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดบ้านบึง หมู ๑ ชื่อวัด ถ้าศรีบ้านบึง วัดบ้านธรรมนิเวศ หมู ๕ ชื่อวัดป่าธรรมนิเวศ วัฒนธรรมความเชื่อ ปู่ตา (ภูมิบ้าน) ประเพณีสำคัญ บุญผีบ้าน เดือน สาม เดือนสี่ บุญผะเหวด เดือนสี่ เลี้ยงปู่ตา เดือนห้า เดือนหก วัฒนธรรมในการให้ความช่วยเหลือ ในอดีตมีการให้ความช่วยเหลือ เช่น ประเพณีลงแขก เช่น ทำนา เกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นเล้า แต่ ปัจจุบันคงเหลือ เฉพาะการขนข้าวขึ้นเล้าเท่านั้น

ด้านสาธารณูปโภค บ้านบึงหมู ๑ มีถนนทางหลวงชนบท ๗ สาย ถนน คลส. ๒ สาย ลูกวัง ๖ สาย ประปา ๑ แห่ง ไฟฟ้าครบทุกหลังคาเรือน ตู้โทรศัพท์ ๒ ตู้

ด้านสาธารณูปโภคบ้านบึง หมู ๕ มีถนนทางหลวงชนบท ๑ สาย ถนน คลส. ๑ สาย ลูกวัง ๔ สาย ประปา ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๑๒๘ ครัวเรือน ขาด อยู่ ๕ ครัวเรือน ตู้โทรศัพท์ ๑ ตู้

การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน

ลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์โดยทั่วไปจะเป็นการเข้าไปเก็บของป่าตามธรรมชาติ ตาม ถุดูการ เพื่อเป็นอาหารและดำรงชีพ เช่น เห็ด หน่อไม้ มันแขง หมากผีพรวน หมากยาง ผักส้ม โมง ผักเม็ก ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอยต่างๆ คือ ฟืน เครื่องไม้ทำเครื่องจักสาน และจับสัตว์บางชนิด ปัจจุบันมีการจับสัตว์น้อยลง เนื่องจากมีกฎหมายห้ามของป่าชุมชนและประชากรเป็นเขตอภัยทาน และชาวบ้านได้ลงไปต้มเกลือ

๒. บ้านยาง หมู่ ๑๓

ประวัติความเป็นมา

ในอดีตพ่อใหญ่ครูทอง หงษ์อินทร์ พร้อมเมียชื่อย่อและพ่อใหญ่จันทอง ได้อพยพมาจากบ้านยางใหญ่ อำเภอรามิไสล จังหวัดศรีสะเกษ มาก่อตั้งบ้านเองเมื่อปี ๒๔๖๑ สาเหตุที่ย้ายมาอยู่ที่นี้คือ ทำนาที่บ้านยางใหญ่ไม่ได้ผลเพราะปลูกข้าว ทำให้ทำนาไม่ได้ผล ก็เลยออกเดินทางมาหาพื้นที่ใหม่เพื่อทำนา มาเห็นโนนยางก็เลยตั้งหมู่บ้านอีกสาเหตุนี้ ก็คือ เป็นที่ที่อุดมสมบูรณ์ใกล้หนองน้ำหาปลากินง่ายการตั้งชื่อว่ายาง คือ มีต้นยางขนาดใหญ่อยู่ตรงบริเวณบ้านนั้นมาก ปัจจุบันก็ยังมียู

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ – ๒๔๘๙ ชาวบ้านยางก็ได้เกิดโรคระบาดชื่อว่าโรคฝีดาษเกือบทั้งหมู่บ้านทำให้ผู้คนล้มตายอย่างมากเกือบ ๒๐๐ คน และคนบ้านใกล้เคียงนั้นเกิดความการรังเกียจ บางคนต้องอพยพไปปลูกกระท่อมอยู่ทุ่งนา การเกิดโรคระบาดนั้นได้ทำให้พระนั้นเสียชีวิตและการตายของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านได้ช่วยกันเอาศพไปไว้ที่ป่าช้า จากการตายของผู้มาทางการก็ได้ออกมาให้ความช่วยเหลือ จึงจะตามควบคุมโรคได้ก็หลายปี และมีการมาปลูกเพื่อป้องกันให้กับเด็กๆ แรกเกิดและที่โรงเรียน ต่อมาเมื่อปลายปี ๒๔๘๘ ก็ได้แยกหมู่บ้านออกจากบ้านบึงจนถึงปัจจุบัน บ้านยางหมู่ ๑๓ มีประชากร ๘๗ ครัวเรือน ประชากร ๕๓๔ คน ชาย ๒๖๐ คน หญิง ๒๗๔ คน

ที่ตั้งหมู่บ้าน

ทิศเหนือ	จด	แม่น้ำมูล	ระยะทาง ๑๐ กม.
ทิศใต้	จด	เขตบ้านนางเภา	ระยะทาง ๒ กม.
ทิศตะวันออก	จด	เขตบ้านบึง หมู่	ระยะทาง ๒๐๐ ม.
ทิศตะวันตก	จด	เขตบ้านหนองน้ำใส	ระยะทาง ๕๐๐ เมตร

ลักษณะทางกายภาพ ภูมิประเทศ เป็นพื้นที่โนนสูงลาดเอียงไปทางทิศเหนือมีหนองน้ำ อยู่กลางทุ่งทางทิศเหนือ มีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน ลักษณะหมู่บ้าน ทอดยาวตามถนน

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณชุมชน น้ำ หนอง บึง หนองน้ำใส ป่า ป่าโนนยาง ป่าช้า

ด้านเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านยางหมู่ ๑๓ ประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตร ทำนา อาชีพรอง คือ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และอาชีพรับจ้างนอกฤดูการทำนาและอาหารจากป่า บึง-ป่าทามเป็นอาหาร รายได้ประชากร เฉลี่ย ๑๗,๗๖๗ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง บ้านยางมีโครงสร้างการปกครอง คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้นำในอดีต ๑. นายคำ ละคร ผู้ใหญ่บ้านบึง ๒. นายมี ยางงาม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๑. นายบัวลา สอดสี ๒. นางเปลี่ยน สิงห์คำ
สมาชิก อบต. ๑. นายสุบัน ร่มจิตร์ ๒. นายทองดี เกษศิริ
ผู้นำไม่เป็นทางการ - นางท่อน สิงห์คำ เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน

ด้านการศึกษา บ้านยาง เป็นหมู่บ้านขนาดกลางก่อตั้งหลังบ้านบึงจึงไม่มีโรงเรียนเล็กๆ เดินไปโรงเรียนบ้านบึงระยะทาง ๕๐๐ เมตร มีวัดชื่อวัดครุฑบ้านยาง คนในหมู่บ้านจบการศึกษาชั้นประถม อันดับ ๑ จบมัธยมศึกษา อันดับ ๒ จบอนุปริญา

ด้านสาธารณูปโภค ถนนหลวงชนบท ๗ สาย ถนนลูกรัง ๓ ซอย ประปาใช้ร่วมกัน ๓ หมู่บ้าน ๑ แห่ง งบ อบต. ตู้โทรศัพท์ ๑ ตู้ ไฟฟ้ามิใช่ ๕๔ คราวเรือน

ประเพณีความเชื่อของคนในชุมชน หมอธรรม ผีฟ้า ปูตา ประเพณีที่สำคัญในหมู่บ้าน

บุญคุ้มข้าวใหญ่	เดือนสาม
บุญผะเหวด	เดือนสี่
บุญสงกรานต์	เดือนห้า ปีใหม่ไทย

วัฒนธรรมในการช่วยเหลือ ดำนาเกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นเล้า ทูบข้าว ปัจจุบันก็เริ่มมีน้อยลง สาเหตุเกิดจากกระแสความนิยมแบบใหม่ มีเครื่องจักรเข้ามาแทนทำให้คนเริ่มทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม

การใช้ประโยชน์จากป่า

ชาวบ้านยาง หมู่ ๑๓ ลักษณะการใช้ประโยชน์โดยทั่วไปจะเป็นการเข้าไปใช้จากพื้นที่ป่าบุ่ง ป่าทามเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากไม่มีป่าโคก การใช้ประโยชน์ คือ เข้าไปหาของป่าตามธรรมชาติ เพื่อเป็นอาหาร เช่น หาเห็ด หน่อไม้ มันแขง หมากผีพรวน หมากยาง ผักส้มโฮง ผักเม็ก ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอยต่างๆ เช่น ฟืน และดัมเกลือหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

๓. บ้านหาญฮี

ประวัติความเป็นมา

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒-๑๖ ตำบลคอนแตร อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา พ่อขุนประภาส หอมจันทร์และนายเสน บัวศรี นายสุข หอมจันทร์ และหลวงวิเศษ ซึ่งเป็นเครือญาติกัน เดิมอยู่บ้านโคก อำเภอกุฑมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ได้ชวนกันอพยพเพื่อที่จะหาแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ พอเดินทางด้วยเกวียน และมาถึงทุ่งหาญฮี เห็นมีหนองน้ำและทำเลดีก็ได้นอนพักแรม ค้างคืนอยู่กลางโนนหาญฮี พอตื่นมาก็ได้ชักชวนกันตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงนั้น และต่อมาได้มีลูกหลานนั้นอพยพตามมาและคนในแถบตำบลธาตุได้เข้ามาอยู่ช่วยกันถางป่าหาหญ้าโหมงเพื่อทำนา เนื่องจากสมัยก่อนบ้านในเขตบริเวณทุ่งหาญฮี ทุ่งบึงนั้นเป็นแหล่งที่มีกลุ่มนักเลง

ชุกชุมมาก ชอบมาขโมยต้อนวัว-ควายไปขายที่เมืองล่างอยู่เสมอ ทางหน่วยงานราชการก็ได้เข้ามาจัดตั้งผู้นำ(ผู้ใหญ่บ้าน) แต่ก่อนการแต่งตั้งผู้นำจะไม่ได้คัดเลือกเอง ทางราชการก็จะมาสืบเสาะหาว่าผู้ใดในบ้านนั้นๆเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเป็นนักเลงใหญ่ก็จะแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน เช่น พ่อใหญ่สุขหอมจันทร์ เมื่อประมาณ ปี ๒๔๘๗ ถึง ๒๕๐๔ บ้านหาญฮีขึ้นกับตำบลธาตุ อำเภอรตนบุรี และเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ทางหน่วยงานราชการก็ได้มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่ ก็เลยได้ขึ้นกับตำบลคอนแตร ในเวลาต่อมาบ้านหาญฮีได้ขยายขยายครัวเรือนมากขึ้น ก็ได้ขึ้นการแบ่งเขตการปกครองในหมู่บ้านให้เป็น ๓ หมู่ในหมู่บ้านเดียวกัน จนถึงปัจจุบันการแบ่งหมู่บ้านครั้งแรก ปี ๒๕๑๖ ครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๑๕

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ มีประชากร ๖๕ ครัวเรือน แยกเป็นชาย ๒๐๔ คน แยกเป็นหญิง ๒๒๕ คน รวม ๔๒๙ คน

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๖ มีประชากร ๘๐ ครัวเรือน ชาย ๒๖๓ คน หญิง ๓๒๐ คน รวม ๕๘๓ คน

ที่ตั้งหมู่บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖

ทิศเหนือ จด แม่น้ำมูล

ทิศใต้ จด เขตบ้านโนนสูงตำบลยางสว่าง

ทิศตะวันออก จด เขตบ้านหนองตอ

ทิศตะวันตก จด เขตบ้านบึง หมู่ ๕

ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศเหนือ มีทุ่งหนองหาญฮีอยู่ทางทิศเหนือหมู่บ้าน และป่าบุ่ง-ป่าทามที่ลักษณะลาดลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก

พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖ พื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ ๓๕๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ๒,๕๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณประโยชน์ ๔๕๐ ไร่ รวม ๓,๓๐๐ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำได้แก่ แม่น้ำมูล กุดปิดสี หนองหาญฮี กุดชีควาย กุดฝัดดอก กุดแคน กุดจิบ กุดฮางเดี่ยว กุดแคนล่อง ฯลฯ ป่าไม้ ได้แก่ ป่าโนนยาง ป่าโนนเขมร ป่าโนนกุศเอก

สภาพเศรษฐกิจในชุมชน ชาวบ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖ มีอาชีพหลัก คือ การทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรองคือการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว-ควาย ค้าขาย ในชุมชน และรับจากนอกฤดูการทำนา รายได้เฉลี่ยประชากร หมู่ ๑๒ ต่อคน ๑๕,๘๕๓ บาทต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยประชากร หมู่ ๑๖ ต่อคน ๒๒,๓๕๗ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง ระบบการเมืองการปกครองของชุมชนจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน

ผู้นำในอดีต นายสุข หอมจัน, นายเสม บัวศรี, นายชม ร่วมจิตร, นายสีทา รมรัตน์, นายพรม มา คำมัย, นายถัน คำจุน, นายกัญญา บุญเจริญ, นายสุต ภูรินทร์, นายหัด วรรณ นายประสาน โกยทรัพย์, นายฉลอม เพ็ญจันทร์ และนายโฮม ศรีบาน

ผู้นำในปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้าน นายจันทร์ พันธทา หมู่ ๑๒ ผู้ช่วยนายจิตร พรมทา และนายกัญญา แก่นศิริ สมาชิก อบต. คือ นายพิชิต ร่วมจิตร นายบุญเลิศ สุวรรณวงษ์

ผู้นำไม่เป็นทางการ พ่อหัด วรรณ เป็นตุลาการหมู่บ้าน พ่อสังข์ สาธุสินธุ์ เป็นหมอ สูตรประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและแม่ใหญ่รับ อินทร์พันธ์ เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๖ ผู้ใหญ่บ้านคือ นายมานิต นันทาม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ นายมา สวัสดิ์ และนายกำเพียง เกษศิริ และ สมาชิก อบต. นายชำนาญ ไชยสร, นายอุดม แสนโคตร

ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ พ่อพรมสี ชมชื่น เป็นผู้อาวุโส(หมอสูตร) พ่อประสาน โกยทรัพย์ เป็นตุลาการในหมู่บ้าน แม่ใหญ่แพง คำจุน เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน

ด้านการศึกษา มีโรงเรียนห่างจากหมู่บ้าน ๑๐๐ เมตร ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน เรียนจบการศึกษาประถมศึกษามากที่สุด

ประเพณีวัฒนธรรม วัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดรวมกัน ๓ หมู่ ๑ วัด ชื่อวัดบ้านหาญฮี ตั้งอยู่ทางทิศเหนือในหมู่บ้าน คนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีและนั้บถือ คือ ผีปู้ตา และหมอลำผีฟ้าปี ละ ๑ ครั้ง เพื่อรักษาชาวบ้านในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจะทำประกอบพิธีในเดือนหกข้าง ขึ้นของทุกปี

ประเพณีสำคัญบุญข้าวกั เดือนสาม บุญผด เดือนสี่ บุญสงกรานต์ เดือนห้า เมษายน (ปี ใหม่ไทย)

วัฒนธรรมในการช่วยเหลือในอดีต มีการลงแขกคานา เกี่ยวข้าว หนวดข้าว ขนข้าวขึ้นเล้า ปัจจุบัน ลงแขกมีเหลือในการลงแขก ขนข้าวขึ้นเล้า หรือ ลงแขกสีข้าวที่ใช้เครื่องจักรใหม่แทนการ หนวดข้าว

ด้านสาธารณูปโภค มีถนนหลวงชนบท ๑ สาย ผ่านไปอำเภอ คลส. ในหมู่ ๑๒ – ๑๖ มี ๘ สาย ประปา ๑ แห่ง ตู้โทรศัพท์ ๔ ตู้ ไฟฟ้า หมู่ ๑๒ ๖๕ คราวเรือน ไฟฟ้า หมู่ ๑๖ ๘๐ คราวเรือน

การใช้ประโยชน์จากป่า

ชาวบ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖ ลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์โดยทั่วไปจะเป็นการเข้าไป ใช้ประโยชน์จากป่าบุ่ง-ป่าทามเป็นส่วนใหญ่ และป่าโนนบางบางครั้ง เช่น การหาของป่าธรรมชาติ เพื่อเป็นอาหาร ที่เหลือก็จะขายหรือแบ่งปันเพื่อนบ้าน เช่น หาเห็ด ยาสมุนไพร หน่อไม้ มันแขง หมากผีพรวน หมากยาง ผักส้มโอง ผักเม็ก ผักติ้ว และไม้ใช้สอย เช่น ฟืน และมีการลงไปต้มเกลือในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามหลังฤดูการเก็บเกี่ยว

บทที่ ๓

สภาพพื้นที่ศึกษาวิจัย

● สภาพทั่วไปพื้นที่ตามลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

แม่น้ำมูลมีต้นกำเนิดจากเขาตะกองตะมั่งเขตจังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านอำเภอพิมาย อำเภอชุมพวง อำเภอพุทไธสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอชุมพลบุรี อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราษีไศล อำเภอเมือง อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ผ่านจังหวัดอุบลราชธานีไหลไปบรรจบแม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม มีความยาวของลำน้ำ ๖๔๑ กิโลเมตร

● ลักษณะทางกายภาพลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

สภาพลำน้ำมูลตลอดสายจะมีลักษณะคดเคี้ยว โดยในช่วงต้นของลำน้ำจะมีลักษณะแคบเล็ก ทำให้การไหลของน้ำแรงและเร็ว ในช่วงตอนกลางของลำน้ำมีลักษณะกว้างเป็นพื้นที่ราบ ส่วนทางตอนล่างของลำน้ำจะมีสภาพเป็นตลิ่งสูงและมีแก่งหินกระจายอยู่ทั่วไป

ลักษณะพื้นที่ของลุ่มน้ำมูล เป็นพื้นที่ราบ มีระดับความสูงของพื้นที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเฉพาะในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลางมีลักษณะของพื้นที่เป็นลอนคลื่น สูงต่ำสลับกันไป อยู่ทางตอนใต้ของทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งลำน้ำมูลเป็นเขตแดนของพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้

ลำน้ำมูลตอนกลาง ครอบคลุมพื้นที่คาบเกี่ยวของอำเภอพุทไธสง อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด และ อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

จากการไหลของน้ำ ที่ลำน้ำมีลักษณะคดเคี้ยวและสภาพของพื้นที่บริเวณรอบๆลำน้ำที่เป็นที่สูงต่ำ ก่อให้เกิดลักษณะของพื้นที่ที่มีภูมิฐานแตกต่างกันไป ลำน้ำไหลและเปลี่ยนทางอยู่ตลอดเวลา สภาพเช่นนี้ทำให้แม่น้ำมูลตอนกลาง เกิดระบบนิเวศย่อยที่มีความสลับซับซ้อน มีชื่อเรียกตามภาษาถิ่นดังนี้

- **บู่และทาม** เป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ในช่วงฤดูน้ำหลากน้ำไหลล้นท่วมตลิ่ง ไหลบ่าเข้าท่วมพื้นที่ลุ่มริมฝั่งเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ที่ถูกน้ำท่วมดังกล่าว เรียกว่า ทาม ภายในพื้นที่ทามจะเป็นที่สูงต่ำไม่ราบเรียบเสมอกัน มีลักษณะเป็นที่เนินที่ลุ่มมีน้ำแช่ขังตลอดปี พื้นที่ส่วนที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแอ่ง เรียกว่า บู่

- **กุดหรือหล่ง** เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของร่องลำนํ้าตามวัฏจักรการไหลของนํ้าระยะต่างๆทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเดินนํ้า ทางนํ้าเก่าเรียกว่า กุด
- **เลิง** คือ ลักษณะที่ลาดลุ่มโล่งๆ ลาดต่ำลงสู่ผิวนํ้าของแม่นํ้าหรือของกุด ดังนั้นในฤดูนํ้าขึ้นนํ้าจะท่วมก่อนเกิดเป็นเว้ากว้างต่อกับกุดหรือหนอง
- **เวิง** มีลักษณะที่เว้าเข้าไปของเลิง ดังนั้นในเลิงหนึ่งๆอาจมีหลายเว้าที่เว้าเข้าไปในพื้นดินที่ลาดลงมา
- **คูน** ปรากฏอยู่ตามกุด เกิดจากการสะสมตัวของตะกอนดินเป็นโคลนตมลึกและเหนียวส่วนมากมักอยู่ใกล้กับแหล่งกลางกุด บริเวณนี้นํ้าจะแห้งช้าที่สุดมีลักษณะอ่อนและยุบตัวง่าย
- **คํา** คือ บริเวณนํ้าซับไหลซึมจากบริเวณเนินหรือโนนลงสู่สอม ส่อง หรือแหล่งนํ้าต่างๆ เช่น หนอง บึง กุด
- **คุยและกู** มีลักษณะที่เป็นสันคันดินหรือแนวเนินดินบนที่ราบบึงทามที่ทอดยาวไปตามสายนํ้า ทั้งร่องนํ้าในปัจจุบันและร่องนํ้าในอดีต ระหว่าง คุย ทั้งสองข้างจะเป็นที่ลาดลุ่มของกุดหรือสอม เป็นสันดินกว้างยาวขนานกับสายนํ้า ถ้าสันดินมีลักษณะเล็กแคบอยู่ระหว่างร่องนํ้าที่ไหลเชื่อมระหว่างกุดกับแม่นํ้าปัจจุบันเรียกว่า กู เกิดจากการเคลื่อนตัวของสันดิน ตามธรรมชาติในลักษณะต่างๆทำให้เกิดเป็นคันดินริมฝั่ง
- **สอม** มีลักษณะเป็นที่ลาดลุ่มอยู่ระหว่างคุยหรือดอนที่เนิน บางแห่งกุดเก่าจะกลายเป็นสภาพเป็นสอม
- **มาบ** เป็นพื้นที่ระหว่างคุยกับคุยขนาดเล็ก เป็นที่ลุ่มแนวยาวขนานกับคุยหรือบริเวณกลางของสอม
- **ส่อง** มีลักษณะคล้ายมาบแต่เล็กและแคบกว่า มีคูขนานทั้งสองข้างและมีนํ้าไหล เรียกว่า ส่องหรือ ร่อง
- **ปาก** เป็นลักษณะของกุดหล่งหรือส่องร่องนํ้าไหลตกบรรจบกับอีกแหล่งนํ้าหนึ่ง เช่น ปากมูล ปากกุด ปากเสียว
- **โนนทาม ดอนทาม** เป็นพื้นที่สูงของทามนํ้ามักท่วมไม่ถึงหรือนานๆครั้งจึงจะเกิดนํ้าท่วม เป็นที่อาศัยของสัตว์ในฤดูนํ้าหลาก
- **กึ่งกุด** มีลักษณะเป็นคอคอดของกุดหนึ่งต่อกับอีกกุดหนึ่งด้วยส่องหรือร่องนํ้า ทำให้เกิดกุดกว้างและแคบเข้าไปต่อเชื่อมกับกุดที่กว้างอีกบริเวณหนึ่ง บริเวณที่แคบๆเรียกว่า กึ่งกุด
- **ร่องลำนํ้า** เป็นทางนํ้าเก่าและทางนํ้าปัจจุบัน มีภูมิฐานต่างๆที่ปรากฏตามลำนํ้าประกอบด้วย ลักษณะแม่นํ้าคดโค้ง กึ่งนํ้า คอคอดกึ่งนํ้า คอคอดไหลตัด คอคอดเกี่ยวลำนํ้า สันทรายกึ่งนํ้า สันทรายคูกึ่งนํ้า สันทรายใต้ท้องธาร แอ่งลึกร่องนํ้าหรือวังนํ้า

จากระดับความสูงของพื้นที่ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทำให้เกิดน้ำท่วมพื้นที่เป็นบริเวณกว้างในฤดูน้ำหลาก น้ำจะแช่อยู่ประมาณ ๒-๓ เดือน ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาตินี้ทำให้เกิดพื้นที่น้ำแช่ และมีพืชพรรณธรรมชาติที่สามารถเกิดและทนต่อสภาพดังกล่าวได้ดี และมีความอุดมสมบูรณ์สูงเนื่องจากมีดินตะกอนที่พัดพามากับน้ำทุกปี ที่ชาวบ้านชุมชนรอบบริเวณฝั่งแม่น้ำมูลเรียกว่า ป่าบุ่ง-ป่าทาม หรือในทางวิชาการเรียกว่าพื้นที่ชุ่มน้ำ (Wetlands)

จากสภาพพื้นที่ที่เป็นไปตามโครงสร้างทางธรณีวิทยาและลักษณะภูมิฐานต่างๆ ทำให้น้ำมุลมีลักษณะของพื้นที่ป่าทามกว้างใหญ่ โดยเฉพาะบริเวณที่ไหลบรรจบกันกับลำน้ำสาขา จากการศึกษาของ รศ.ประสิทธิ์ คุญรัตน์ ในลุ่มน้ำมูนพบแหล่งป่าบุ่งป่าทามที่สำคัญ เช่น

- . ป่าทามลุ่มลำปลายมาศตอนกลางและตอนล่าง
 - . ป่าทามชุมพวง-พุทไธสง-ชุมพลบุรี เป็นแหล่งบุ่งทามสำคัญ ของลำน้ำมูล ตั้งแต่ตอนล่างของปากลำปลายมาศ ปากลำสะเทต จนถึงปากลำชี
 - . ป่าทามรัตนบุรี-ราษีไศล นับเป็นบุ่งทามที่กว้างใหญ่ตั้งแต่ตอนล่างของปากลำชี ปากลำพลับพลา ปากลำเสียว และปากห้วยทับทัน นับเป็นแหล่งป่าทามที่สำคัญของแม่น้ำมูล
 - . ป่าทามน้ำมูลตอนล่างตั้งแต่ปากปากห้วยสำราญ-ปากแม่น้ำชี ปากห้วยยูงจนถึงปากเขบาย เขบก และลำโคมใหญ่
๕. ป่าทามลำเขบายเป็นแหล่งป่าทามที่สมบูรณ์และดั้งเดิมเอาลำเขบาย
 ๖. ป่าทามลำเขบก พบหนาแน่นตั้งแต่ปากห้วยเวียงหลวงลงไปสู่ปากน้ำบรรจบแม่น้ำมูล
 ๗. ป่าทามลำโคมใหญ่ปรากฏตลอดแนวลำน้ำตั้งแต่ปากน้ำขึ้นไป

● ลักษณะทางชีวภาพของลุ่มน้ำมูลตอนกลาง

จากลักษณะทางกายภาพของลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ที่มีความสลับซับซ้อนของพื้นที่ตามธรรมชาติและวัฏจักรการไหลของน้ำที่พัดพาตะกอนจากที่ราบสูงต้นน้ำมาทุกปี ก่อให้เกิดความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศย่อยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น กุด หนอง สอง เวิง โนน ในพื้นที่ป่าบุ่ง-ป่าทาม

สิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นในป่าบุ่ง-ป่าทาม แยกออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

๑. **พืชพรรณธรรมชาติ** ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พุ่ม ไม้ผลัดใบที่มีลักษณะเป็นป่าดิบ ที่เรียกว่า ป่าบึงน้ำจืด (Freshwater Swamp Forest) แต่จากวัฏจักรการไหลของน้ำที่ต่อเนื่องตลอด ทำให้พื้นที่บางส่วนที่เป็นโนนทามหรือที่สูง เช่น คุย คุดินตามธรรมชาติ เปลี่ยนให้พืชพรรณที่เกิดขึ้น มีสภาพเป็นป่าดิบแล้ง และป่าเต็งรัง ประเภทต้นขาด สะแบง กระจายเป็นหย่อมๆตามเนินหรือโนนทามดังกล่าว ชนิดของป่าไม้ 3 ประเภท คือ

ก) ป่าไม้ผลัดใบ ประกอบด้วยไม้ขนาดเล็กและไม้พุ่ม ไม้หนาม ทนต่อการแช่ของน้ำได้ดี พบตลอดพื้นที่ตามระบบนิเวศย่อยๆของทาม ได้แก่

- พันธุ์พืชทะเลบริเวณริมหาด.ริมฝั่งแม่น้ำมูล เช่น ต้นนมวัว ฝ้ายน้ำ ชะเลา เป็น หนามัน ทะเบงน้ำ หญ้าห้วยเนาน้ำ เป็นต้น

- พันธุ์พืชที่เกิดบริเวณบึง ประกอบด้วย พืชน้ำและพืชบก เช่น ฝ้ายน้ำ ต้นเสี้ยว ผักเฟื่อน หนามแดง มะดัน หวาย นูลิง กระโดน กก กำพี หำอี่ปู้ ตานกกด

- พันธุ์พืชที่เกิดบริเวณทาม จะเป็นพันธุ์พืชลักษณะคล้ายที่เกิดบริเวณบึง เช่น ต้นเสี้ยว ต้นสะแกกระเบา เม่า ไผ่ป่า นมวัว เครือไม้ต่างๆ

ข) ป่าดิบแล้ง ดิบชื้น จะพบเป็นหย่อมๆ บริเวณริมฝั่งกุด หรือโนนทามปัจจุบันถูกทำลายมาก พันธุ์พืชที่พบ ได้แก่ ต้นยาง ตะเคียน พะยอม ตะแบก สะเบง

ค) ป่าโคก พบอยู่บริเวณลานพักลุ่มน้ำหรือที่โนน พันธุ์ไม้ที่พบ เช่น ไม้ชาด ไม้สะเบง เป็นส่วนใหญ่

นอกจากจะพบพันธุ์พืชที่เป็นไม้พุ่ม ไม้พัดใบในพื้นที่บึง-ทามแล้ว ยังมีพืชที่เกิดจากการทับถมของซากพืช เช่น เห็ด ฝ้างทาม เห็ดปลวก เห็ดกระโงก ที่จะเกิดในช่วงต้นฤดูฝนและมีสภาพภูมิอากาศอบอุ่น และพืชที่สามารถเกิดขึ้นในน้ำไว้ เช่น ผักบ่อ

๒. สัตว์ในป่าบึง-ป่าทาม จากสภาพภูมิประเทศและพืชพรรณที่หลากหลาย ป่าบึง-ป่าทามจึงเป็นระบบธรรมชาติที่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด ทั้งสัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำและสัตว์น้ำ ในอดีตเมื่อ ๔๐-๖๐ ปีที่ผ่านมาในป่าบึง-ป่าทามมีสัตว์จำพวก หมูป่า หมาใน หมาจิ้งจอก อยู่อาศัยอย่างชุกชุมเช่นเดียวกับป่าอื่นๆ แต่ปัจจุบันสัตว์ป่าที่ยังคงมีอยู่ ได้แก่ กระต่าย เต่า ไก่ป่า กระรอก กระแต งู หนู แล่น กิ้งก่า

ป่าบึง-ป่าทาม ยังเป็นแหล่งชุมนุมของนกหลายชนิด เช่นเดียวกับพื้นที่ชุ่มน้ำอื่นๆทั่วโลก ที่จะอพยพมาตามฤดูกาลในช่วงเดือนสิงหาคม นกที่พบในปัจจุบัน เช่น นกเป็ดน้ำ นกขอด นกกด นกกากว่า นกเขา นกคุ้ม นกไถ่นา นกแซก นกกระสา นกเค้าแมว ทั้งนี้เหตุผลที่มียกอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น เพราะในป่าบึงป่าทามมีอาหารจำพวกผลไม้และแมลงต่างๆ อยู่อย่างอุดมสมบูรณ์

ในช่วงฤดูน้ำหลาก สภาพพื้นที่ของป่าบึง-ป่าทาม มีความเหมาะสมต่อการแพร่ขยายพันธุ์ของปลา และสัตว์น้ำชนิดอื่นๆอย่างยิ่ง โดยเฉพาะตามพุ่มไม้ รากไม้ที่แช่อยู่ในน้ำ เป็นแหล่งหลบซ่อนและวางไข่ เช่น ปลาค้าว ปลานาง และปลาอีกหลายชนิดที่อพยพว่ายทวนน้ำขึ้นมาวางไข่จากลำน้ำโขง อาศัยป่าบึง-ป่าทาม เป็นแหล่งวางไข่ เพาะฟักตัวอ่อน ก่อนอพยพกลับคืนไปในฤดูน้ำลด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าป่าบึง-ป่าทามเปรียบเสมือนเป็น “ มดลูก “ ของแม่น้ำมูล

นอกจากสัตว์น้ำประเภทปลาแล้ว ยังมีสัตว์น้ำอื่นๆ ที่อาศัยป่าบุงป่าทามเป็นแหล่งที่อยู่ เช่น หอยโข่ง หอยสบนก หอยข้าวต้ม หอยจิบจี หอยกาบ หอยทราย กุ้งสามกรม กุ้งฝอย แมงกระงา แมงคันโซ่ แมงตับเต่า

● ความอุดมสมบูรณ์และคุณค่าของป่าบุง-ป่าทาม

การก่อเกิดของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลายในป่าบุง-ป่าทาม จึงทำให้ป่าบุง-ป่าทามมีคุณค่ามากมายต่อระบบนิเวศและต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนรอบริมฝั่งแม่น้ำมูล สามารถกล่าวถึงคุณค่าของป่าบุง-ป่าทาม ทั้ง ๒ ด้าน ได้ดังนี้

๑. ทำให้เกิดการหมุนเวียนของน้ำใต้ดิน จากพืชพรรณที่ขึ้นปกคลุมดินอย่างหนาแน่น ทำหน้าที่ดูดซับน้ำฝนและน้ำที่หลากท่วมตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดี เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำที่สะสมไว้ในชั้นน้ำใต้ดินยังไหลเวียนกลับมาสู่แหล่งน้ำของชุมชน เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภคได้อีกด้วย หรือที่ชาวบ้านในท้องถิ่นเรียกว่า “ น้ำซับ ”

๒. จากสภาพภูมิประเทศที่ต่างลักษณะ ต่างระดับ มีความสลับซับซ้อน ช่วยเป็นเครื่องชะลอความแรงของกระแสน้ำในฤดูน้ำหลากได้เป็นอย่างดี

๓. พืชพรรณที่เกิดขึ้นอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ช่วยรับแรงปะทะและลดความรุนแรงกระแสน้ำที่กัดเซาะชายฝั่งและรากพืช ยังทำหน้าที่ช่วยยึดเกาะดินไม่ให้พังทลาย

๔. พืชในป่าบุง-ป่าทามจะสามารถเก็บกักตะกอนและดักกรองสารที่ไหลมากับตะกอนดิน และกระแสน้ำ ทำให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้น และดินตะกอนทำให้พืชพรรณต่างๆ เจริญเติบโตได้ดี

๕. ป่าบุง-ป่าทามมีสภาพเป็นไม้พุ่ม ไม้หนาม จึงเป็นแหล่งอาศัยหลบภัยของสัตว์นานาชนิดและเป็นแหล่งขยายพันธุ์ เพาะเลี้ยงตัวอ่อนของสัตว์ๆ ทั้ง นก สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ และสัตว์น้ำ โดยเฉพาะในระยะฟักตัวอ่อน

๖. เป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ซึ่งล้วนมีประโยชน์ต่อระบบนิเวศและต่อมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีความสวยงามเหมาะสำหรับเป็นแหล่งท่องเที่ยว พักผ่อน

พัฒนาการการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามฤดูกาล

จากการสัมภาษณ์และการแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อยของผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน สามารถแบ่งระยะพัฒนาการใช้ประโยชน์พื้นที่ตามคร่าวๆออกเป็น 3 ช่วงดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง ๒๔๔๐-๒๔๕๕ ยุคบุกเบิกใช้ทำกิน

ช่วงที่สอง ๒๕๐๐-๒๕๒๑ ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ

ช่วงที่สาม ๒๕๒๒-๒๕๒๕ ยุคขยายแปลงนา

ช่วงที่สี่ ๒๕๓๕ - ปัจจุบัน ยุคเขื่อนราษีไศล

ช่วงที่หนึ่ง ยุคบุกเบิกใช้ทำกิน (๒๔๔๐-๒๔๕๕) เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานชุมชน การตั้งถิ่นฐานของคนในอดีตมักจะเลือกตั้งริมฝั่งแม่น้ำหรืออยู่ใกล้แหล่งน้ำเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ ทำมาหากินได้ง่าย ด้านในเขตทุ่งก็มีต้นไม้อยู่มาก การใช้ทรัพยากรในช่วงแรกจะเป็นการบุกเบิกพื้นที่ในเขตทุ่ง ซึ่งมีหญ้าโคมง มีการถางพื้นที่ทำนา ชาวนาปลูกข้าวไว้กินเป็นส่วนใหญ่

ในเขตตามในสมัยก่อนป่าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ ในที่โนนจะมีต้นไม้จำพวกสะเดา สะแบง ตะเคียน หว้า ชาด มัง ทม พอก ยาง (กล่าวว่าเคยมีต้นยางใหญ่ ใหญ่มาก เส้นผ่าศูนย์กลางขนาดคน ๔-๕ คนไปนั่งกินข้าวได้) เป็นไม้ใหญ่รุ่นแรกๆ และมีป่าไผ่ ในที่ลุ่มมีไม้พุ่มอยู่อย่างหนาที่บจำพวกเป็นน้ำ ห่าอีปู้ หูลิง เสี้ยว ลุมพุก ถม (ทำแอกไถนา) หวาย เนียมช้าง เครือตาไก่ เครือตาปลา ฯลฯ เขตทุ่งมีสัตว์ป่าอยู่มาก เช่น นกยูง ไก่ป่า จิ้งจอกป่า กระต่าย อีเห็น หมูป่า เสือแมว ลิง ลิงลม จระเข้ รวมทั้งสัตว์น้ำ ปลา ซึ่งมีอยู่มากมายอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสะท้อนออกมาจากคำพูดที่ว่า “ ปลาแต่ก่อนหากินตามสองที่ควายนอน สองหนึ่งได้ปลาเป็นตะกร้า และการเอาปลาที่จะเลือกเอาแต่ปลาตัวใหญ่ๆ เอาไปแลกข้าวหรือไม้ก็ขาย ๑๐ ตัวได้เงิน ๑ บาท) ” ในช่วงนี้เขตตามพื้นที่ยังไม่ถูกบุกเบิกมาก

ถึงแม้ว่าในปี ๒๔๖๕ จะมีทางรถไฟจากนครราชสีมาถึงสุรินทร์ มีพ่อค้าคนจีนไปตั้งจวนรับซื้อข้าวอยู่ริมทางรถไฟ นครราชสีมาเป็นตลาดข้าวใหญ่ ที่รวมข้าวและกักตุนเพื่อส่งรถไฟมากรุงเทพฯ และปี ๒๔๗๓ ได้มีการตั้งโรงสีข้าวที่จังหวัดสุรินทร์ขึ้น ๔ โรง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ๒๕๓๐ ๖๖) แต่ก็ไม่ได้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตของชาวบ้านแถบนี้มากนัก อันเนื่องจากการคมนาคมระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด เป็นไปด้วยความลำบาก ต้องใส่เกวียนหรือไม้ก็ต้องหาบข้าวไปขาย ซึ่งมีความลำบากมาก ดังนั้นการบุกเบิกที่ดินเพื่อการผลิตข้าวเพื่อขายจึงยังไม่ขยายตัวมากนัก

ในปี ๒๔๗๕ เกิดภัยแล้งอย่างรุนแรง ชาวบ้านทำการเพาะปลูกในนาทุ่งไม่ได้ผล จึงเริ่มมาบุกเบิกทำนาตาม โดยอาศัยการเพาะปลูกตามกุดหนอง มีการจับจองหนองในการทำเกษตร

กรรม มีการจับจองเป็นกรรมสิทธิ์สืบทอดเป็นมรดกกันมา โดยใช้วิธีที่ชาวบ้านเรียกว่า “หมายไฮให้
ขอด(ผูก)หญ้าคา หมายนาให้ขอด(ผูก) หญ้าแฝก ผู้ใดแฮกก่อนได้ก่อน”

นอกจากการปลูกข้าวตามฤดู หนอง แล้ว วิธีการทำนาจะใช้จอบขุดตามร่องที่ควายนอน
(บวควาย) ปัญหาในการทำนาตามในช่วงนั้นมีปัญหาเรื่องน้ำท่วม และนก มักจะกินช่วงที่ข้าวออก
รวง เพราะเป็นข้าวเบา ใช้พันธุ์ข้าวเมือง เช่น ข้าวผิวเมียว ข้าวป่องแอ้ว เหนียวดอกด้ว เจ้าดอกไม้
(ข้าว ๓ เดือน) เป็นต้น และมีปุมากัดกินต้นข้าว การทำนาตามจึงเป็นในลักษณะ “นาเสี่ยง” แต่ถ้าปี
ใดน้ำไม่ท่วมก็จะเป็นที่นาที่อุดมสมบูรณ์มาก ให้ผลผลิตสูงเพราะดินดี ไม่ต้องใส่ปุ๋ย นอกจากนี้ยังม
ีการปลูกพืชผักต่างๆ เช่น ข้าวโพด ถั่วแดง เพื่อไว้ใช้บริโภคในครอบครัวหรือไม่ก็เอาไว้แลกข้าว
กิน

จะเห็นว่าการบุกเบิกใช้ตามในช่วงนี้ยังเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ตามความจำเป็นของการ
ดำรงชีวิต เพราะเศรษฐกิจชาวบ้านยังเป็นแบบลักษณะยังชีพ หาอยู่หากิน ไม่ได้มุ่งผลิตเพื่อขาย

ช่วงที่สอง ยุคปลูกพืชเศรษฐกิจ (๒๕๐๐-๒๕๒๑) ปี ๒๕๐๐ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง
เริ่มมีการถางป่าในเขตทุ่งจนไม้ใหญ่เหลือน้อย สัตว์ป่าเริ่มลดลงเพราะเริ่มมีปืนแก๊ป ทำให้ทำลาย
สัตว์ได้อย่างรวดเร็ว ส่วนไม้ใหญ่ในเขตตามเป็นไม้รุ่น ๒ เช่น ต้นหว้า ต้นชาด ๒ ที่เกิดขึ้นทด
แทน นอกจากนั้นก็ยังมีไม้พุ่มในตาม ซึ่งเป็นไม้ขึ้นเร็ว ยิ่งตัดยิ่งแตกกอขึ้นใหม่ได้เองตามธรรมชาติ

นอกจากนี้จากนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ ประกอบกับการสร้างเขื่อนต่างๆ
ในช่วงต้นน้ำ ทำให้โอกาสที่จะเกิดน้ำท่วมไหลหลากลดความรุนแรงลง ดังนั้นการใช้ประโยชน์จาก
พื้นที่ทุ่งตามเพื่อการเกษตรจึงมีเสถียรภาพมากขึ้น โดยมีการทำเกษตรมากขึ้น มีการทำนาแซง นา
ตาม นาหนอง พืชผักและการใช้ประโยชน์จากไม้พื้น มีการถางเผาป่าแบบไร่เลื่อนลอยอย่างอิสระ
พื้นที่ป่าจึงลดความหนาแน่นและพื้นที่ลดลง

ลักษณะการจับจองและบุกเบิกพื้นที่ในทม ในช่วงนี้มาแล้วเริ่มมีมากขึ้นเพราะนอกจากการ
ทำยังมีการปลูกปอด้วย ชาวบ้านเล่าว่าจะเริ่มจากการฟันไม้เล็กๆ ได้แก่ ป่าหูลิง เนียมช้าง เครือตา
ไก่ เครือตาปลา เป็นต้น ฟันป่าแล้ว “จุดสุ่ม” (เผา) ช่วงเดือนสาม ฟันป่าทุกวันด้วยตนเองและ “หา
แขก” (ลงแขก) ลงฟันผลัดกันได้ปีละ ๓-๔ ไร่ ตรงไหนที่มีโนนน้ำขังจะขุดปรับบริเวณขอบเพื่อ
ปลูกข้าวหยอด

ปี ๒๕๑๐ มีการปลูกปอในพื้นที่โนนหลังเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อขาย อย่างเป็นล่ำเป็นสันกัน
มากขึ้น การปลูกเริ่มต้นหลังจากการสับร่นปอ หยอด 3 เดือน ประมาณเดือน ๔ ถึงแะ ประมาณ
เดือน ๗-๘ ก็ตัดขายได้ ช่วงนี้ชาวบ้านนิยมปลูกปอกันมากเพราะได้ราคาดี และถือว่าปอในเขต
ตามเป็นปอคุณภาพดี

ปี ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖ มีรถไถใหญ่เข้ามารับจ้างบุกเบิกที่นาในพื้นที่ ระยะเวลาการเข้ามาอาจจะเหลื่อมกันไปบ้าง แล้วแต่พื้นที่ คนที่มีฐานะในหมู่บ้านก็จะจ้างไปไถบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำการเพาะปลูก มีการไฟฟ้าโคมงในเขตทุ่ง จากนั้นเป็นการเข้าสู่เขตทาม มีการบุกเบิกแต่ไม่มีขอบเขตที่แน่นอน

ปี ๒๕๒๑ เกิดภัยธรรมชาติ “น้ำท่วมใหญ่” ในปีนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการปลูกข้าวในเขตทุ่ง จากเพื่อกินมาเพื่อขาย มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้มากขึ้น

การบุกเบิกใช้พื้นที่ทามในช่วงนี้ ยังคงมีการใช้แรงงานคนเป็นหลักและการใช้พื้นที่ก็ยังเป็นการใช้บริเวณใกล้แหล่งน้ำคือ กุด หนอง เพื่อเป็นการตกกล้า และพืชเศรษฐกิจเพื่อขายบ้าง แต่ส่วนใหญ่ป่าบุงป่าทามยังไม่ถูกใช้มากนัก มีแนวโน้มนำเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่มากขึ้น

ช่วงที่สาม ยุคขยายแปลงนา(๒๕๒๒-๒๕๓๕) ปี ๒๕๒๒ มีการบุกเบิกถางป่าบุงป่าทามเริ่มชัดเจนและรวดเร็ว เมื่อเข้าสู่ยุคการผลิตเพื่อขาย เพื่อปลูกปอและข้าว นาในเขตทุ่งชาวบ้านจะปลูกข้าวหอมมะลิไว้เพื่อขาย ส่วนเขตทามก็ยังมีการปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นส่วนใหญ่เอาไว้บริโภคในครอบครัว จนมีคำกล่าวว่า “ นานบ้านเอาไว้ขาย นาทามเอาไว้กิน” วิธีการปลูกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การปลูกข้าวในกุดทามมูล จะตกกล้าในช่วงเดือนเมษายน วิธีการใช้รถไถและหัวานเมล็ดพันธุ์เหมือนกับทำนาคำ มีการไถตะ คราด และดำในช่วงเดือนพฤษภาคม บริเวณนาทาม ดินจะดี มีการใส่ปุ๋ยเฉพาะพื้นที่ พันธุ์ข้าวที่ปลูก คือ ข้าวคอ ข้างนางบุญมา อีโป๊ะ เนื่องจากให้ผลผลิตเร็วทันเวลาต่อการเก็บเกี่ยวก่อนที่น้ำจะท่วมต้นข้าว ช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม ผลผลิตโดยเฉลี่ยประมาณ ๔๐-๕๐ ถังต่อไร่ ส่วนการทำปอเริ่มลดลงเพราะราคาไม่ดี คนไม่ค่อยนิยมปลูก มีเหลือปลูกอยู่บ้างเล็กน้อย พบอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอราศีไสล แควบ้านผึ้ง

ปี ๒๕๒๘- ๒๕๓๕ เริ่มมีรถไถใหญ่เข้าไปรับจ้างไถบุกเบิก ในราคาไร่ละ ๔๐๐ บาท พื้นที่ถูกปรับระดับยกทรงเป็นคันนา มีการจับจองครอบครองอย่างถาวร มีการทำนาในเขตทามมากขึ้น ต่อมาบางพื้นที่เริ่มมีการนำข้าวมะลิ ๑๐๕ ข้าว กข. เข้าไปปลูกในเขตทามบ้างเพราะราคาดีกว่าข้าวพันธุ์พื้นเมือง พบมากทางเขตอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ การปลูกพืชเศรษฐกิจตัวอื่นๆ ยังมีอยู่บ้าง เช่น ข้าวโพด แตงโม แตงกวา พริก มะเขือ ผักบ่อ (ผักพื้นบ้านในเขตทาม ชาวบ้านเอามาปลูกเป็นพืชเศรษฐกิจรายได้ดี) ผักกระเฉดน้ำ ปลูกตามที่โนน และในกุด เป็นรายได้เสริม

ไม้ในทามจะเหลือเพียงไม้พุ่มเล็กๆ เช่น ไม้हुलिंग ฝ้ายน้ำ เบ็น นมวัว ส่วนไม้ใหญ่จะเหลือต้นหว้า ต้นพอก อยู่กระจ่ายเป็นหย่อมๆ ตามที่โนน ในช่วงนี้การบุกเบิกพื้นที่หรือจับจองที่ใหม่เป็นไปได้ยากแล้ว เพราะทุกพื้นที่ล้วนแล้วแต่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์ แต่ก็มีการอ้างสิทธิ์ในการครอบครอง

ช่วงที่ 4 ยุคเขื่อนราษีไศล (๒๕๓๕ – ปัจจุบัน) โครงการฝายราษีไศลได้เริ่มก่อสร้างในปี ๒๕๓๕ แล้วเสร็จ สามารถเก็บกักน้ำได้ในปี ๒๕๓๘ การสร้างฝายราษีไศลและการเก็บกักน้ำของโครงการได้ก่อผลกระทบต่อวิถีการใช้ประโยชน์ของชุมชน จากการที่ชาวบ้านในชุมชนได้มีการบุกเบิกเพื่อทำนาโดยใช้พันธุ์ข้าว กข. ๑๐๕ เป็นหลักนั้น ทำให้มีความเสี่ยงต่อการนำท่วมหลากก่อนที่จะได้เก็บเกี่ยวข้าว ส่วนการใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น การเลี้ยงสัตว์ หาปลา หาของป่า ก็มีการใช้ประโยชน์เหมือนดังแต่ก่อน เพียงแต่ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ทามน้อยลง ทำให้หาอยู่หากินยากมาก

❖ ข้อมูลป่าตามชุมชนกุดเป่ง ต.ยางคำ อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด

๑. ข้อมูลพื้นฐานชุมชนที่ใช้ประโยชน์จากป่าตามกุดเป่ง

๑.๑ บ้านดอนจิก

ประวัติความเป็นมา

มีชาวบ้าน ๓ ถึง ๔ ครัวเรือนที่ย้ายมาจากบ้านหัวดง ตำบลหัวดง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บ้านดอนจิกและต่อมาได้มีเครือญาติได้ตามมาตั้งถิ่นฐานด้วยกันคือ พ่อใหญ่ยา บุญเต็ม จนมีประชากร ๓๐ – ๖๐ ครัวเรือน เนื่องจากเกิดน้ำท่วมบ่อยๆ จึงได้อพยพเข้าไปอยู่ในพื้นที่ดินจอกที่มีป่าจิกมากมายบางครั้งครอบครัวก็อพยพไปอยู่ถิ่นอื่นก็มี ประมาณปี ๒๔๕๓ – ๒๔๗๖ บ้านดอนจิกได้มีการปกครองตามระบบเครือญาติที่มีผู้อาวุโสที่มาตั้งถิ่นฐานก่อนไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ ปี ๒๕๐๐ ได้มีผู้นำเป็นทางการคือ นาย คำมี มีสนามต่อมาคือ นายทองนาค แผ่นศิลา (ราวปี ๒๕๑๕) การตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านได้มาตั้งถิ่นฐานตามระบบเครือญาติตั้งแต่เริ่มมาก่อตั้งหมู่บ้าน คือ คนนามสกุลแหวนหล่อ ได้แต่งงานกับครอบครัวของนามสกุล บุญเต็ม ต่อมาก็ได้มีการแต่งงานกับคนต่างถิ่น (จังหวัดอื่น) มากขึ้นจนถึงปัจจุบัน จำนวนประชากร ๑๗ ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด ๕๔ คน แยกเป็นชาย ๔๔ คน หญิง ๕๔ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านดอนจิก หมู่ ๖ ตำบลยางคำ อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จดทุ่งนาด้านบ้านดอนสำราญ

ทิศใต้ จดทุ่งนาที่ติดต่อกับป่าบุ่งป่าทาม

ทิศตะวันตก จดทุ่งนาทางบ้านท่างาม

ทิศตะวันออก จดทุ่งนาเขตรอยต่อตำบลด่าน

มีทั้งหมดของหมู่บ้านประมาณ ๔๓๐ ไร่ ที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ ๑๖ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ ๓๘๘ ไร่ พื้นที่สาธารณะ ๖ ไร่ คือ วัดสังคม

การเมืองการปกครอง ผู้นำเป็นทางการ ในอดีตมีผู้นำชื่อ นายคำมี มีสนามและนายทองแผ่นศิลา ปัจจุบัน นายตา บุญแก้ว เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นายทัศน จันทรท่ามา นายสุวรรณ ภูทองแข ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. พุฒ บุญเต็ม นายทองนาค แผ่นศิลา

ผู้นำทางธรรมชาติ คือ ผู้อาวุโสในชุมชน นายคุณ บุญมัน เป็นสาร์วัดและแม่จ๋า มีหน้าที่อุปพระสงฆ์ เป็นเฒ่าแก่ดูแลการในหมู่บ้านและมีหน้าที่นำพาลูกหลาน ดำเนินการบอกกล่าวภูมิบ้าน (แม่ธรณี)

องค์กรในชุมชน คือ กลุ่มโรงสี กลุ่มเลี้ยงไก่พื้นเมือง มีกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน มีกองทุนเงินล้าน และกลุ่มออมทรัพย์

ประเพณีวัฒนธรรมบ้านดอนจิก นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อเรื่องภูมิบ้าน (ศาลปู่ตา) หรือแม่ธรณี มีประเพณีที่สำคัญของชุมชนคือ

เดือนอ้าย	มีบุญอัฐฐะ (แลกข้าว)	เดือนยี่ บุญปีใหม่
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)	เดือนสี่ ทำบุญบ้าน และแต่งงาน
เดือนห้า	บุญแหวด และบุญผ้าป่า	เดือนหก ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตาหรือพระแม่ธรณี
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ	เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)	เดือนสิบ บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)

เดือนสิบเอ็ด ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง เดือนสิบสอง ลอยกระทง
ในชุมชนมีวัดอยู่ ๑ วัด ชื่อ วัดป่ามูจรินทร์ เจ้าอาวาสวัดชื่อ พระบรรจง เขมสุโข
วัฒนธรรมของชุมชนในอดีตคือ ลงแขกดำนาเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปคือถ้า
ลงแขกก็ต้องมีเงิน ๑๐๐ – ๑๒๐ บาท ไปให้ด้วย

ด้านเศรษฐกิจของชุมชน ระบายรายได้ของประชากรในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
ทำนา เป็นอาชีพหลัก และมีการประกอบอาชีพรอง เช่น เลี้ยงสัตว์ วัว ควาย และรับจ้างต่างถิ่น
มีรายได้เฉลี่ย ๒๑,๕๐๐ บาท ต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา คนในชุมชนไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว คนในชุมชนได้เรียนจบ ป.๖
เป็นส่วนมาก รองลงมาคือ ป.๔ และมีมัธยมศึกษาตอนต้น ตามลำดับ

ระบบสาธารณูปโภค มีเส้นทางคมนาคมเชื่อมกับบ้านท่างามและดอนสำราญ ด้านทิศ
ตะวันออกเชื่อมกับตำบลด่าน ลักษณะพื้นที่ตั้งอยู่ที่ดอนกลางทุ่ง ตัดป่าบุ่งป่าทามลักษณะสภาพพื้นที่
ที่เป็นที่ดอนราบเนินไปทางทิศตะวันออก คนในชุมชนมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีคนเชื่อมติดต่อกับ
หมู่บ้านในตำบล และเชื่อมกับตำบลด่าน คือ ถนนลูกรังมีถนนคอนกรีตภายในหมู่บ้าน ๑ เส้น
ระยะทาง ๓๕๐ เมตร ไม่มีสถานีอนามัยแต่มีอยู่ที่ตำบลยางคำ ๑ แห่ง มีโทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน
๑ แห่ง

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ กุด หนอง ป่าชุมชน ๑ แห่ง เช่น กุดทิง หนองผือ ป่าชุมชน
กุดเป่งลักษณะดิน เป็นดินสวนปนทรายเล็กน้อย

๑.๒ บ้านเหล่าข้าว

ประวัติความเป็นมา

ในอดีตนั้นมีชาวบ้านสามครอบครัวที่อยู่พหุมาตั้งถิ่นฐาน คือ พ่อวิชัย พ่อสาม และพ่อหลวง ซึ่งได้เดินทางมาจากอำเภอรัตนบุรีจังหวัดสุรินทร์ ได้มาเห็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการทำนาเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้หนองน้ำและแม่น้ำสามารถหาปลากินได้ง่ายและได้จับจองพื้นที่เพื่อทำนา ทำสวน และได้ตั้งหมู่บ้านว่า บ้านเหล่าข้าว จึงมีลูกมีหลานอพยพตามมาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมากขึ้น ต่อมาก็มีคนเดินทางมาจากอำเภอสุวรรณภูมิ ได้มีการแต่งงานกันกับตระกูลชาตัง กับไชยชิตา มีลูกหลานกันมาจึงทำให้หมู่บ้านนั้น เพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบันปัจจุบันมีประชากร ๑๑๕ ครัวเรือน ประชาชน ๖๖๕ คน แยกเป็นชาย ๓๓๐ คน แยกเป็นหญิง ๓๓๕ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านเหล่าข้าว หมู่ ๓ ต.ยางคำ อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดทุ่งนา
ทิศใต้	จดทุ่งนาที่ติดแม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จดทุ่งด้านบ้านคอนสำราญ
ทิศตะวันตก	จดดอนป่าด้านบ้านท่างาม

จำนวนพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๑๘๐ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ ๘๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะ ๒๐ ไร่ ลักษณะพื้นที่เนินสูงลาดต่ำไปทางทิศตะวันออก มีเขตติดต่อกับบ้านยางคำ บ้านท่างาม บ้านคอนสำราญ มีถนนลาดยาง ๑ เส้น เชื่อมตำบลยางคำ มีถนนลูกรัง ๔ สาย ถนนคอนกรีตผ่านกลางหมู่บ้าน ๑ สาย

สภาพดินเป็นดินล่วนปนทราย บางพื้นที่เป็นดินล่วนห่มด

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีแหล่งน้ำ ๓ แห่ง คือ หนองโสน หนองแวง หนองส้ม ป่าชุมชน ๒ แห่งคือ ป่าชุมชนกุดเป่ง ป่าชุมชนคอนสวนหม่อน ตั้งเป็นป่าทาม

การเมืองการปกครอง ด้านสังคมการเมืองการปกครอง อดีตมีผู้ใหญ่บ้าน ๖ คนคือ

๑. นายบุญเสียง ขาดัง	๒. นายคำมี มีสนาม	๓. นายคูสี อำมะเหียะ
๔. นายพอง แหวนหล่อ	๕. นายทา ไชยชิตา	๖. นายเจริญ สุจริต
๗. นายชู สามไชย (ปัจจุบัน)		

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๓ คน คือ, นายเสาร์ แก้วภูมิแท้, นายสมปอง พันศรี, นายทองมาก ไชยชิตา สมาชิก อบต. นายสมเดช พลแพงกา นายวิเชียร ยงยุทธ ผู้นำทางธรรมชาติ อดีต ๔ คน คือ นางแดง มีสนาม แม่เผ่าทองดา สุจริต มีหน้าที่เป็นเผ่าจ่า ปัจจุบัน คือ มีหน้าที่เป็นเผ่าจ่า ปัจจุบัน คือ นายหอมจันทร์ ศรีสาวแห มีหน้าที่ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญในงานแต่งงานและมีกลุ่ม

องค์กรในชุมชนที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มอาสาพัฒนาชุมชน (กนช.) กลุ่มหัตถกรรมกอกผือทาม กลุ่มร้านค้าชุมชน อาสาพัฒนาสาธารณสุข ฯลฯ

บ้านเหล่าข้าวมีประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ครบ ๑๒ เดือน นับถือศาสนาพุทธ มี วัด ๑ แห่ง ชื่อวัดสมบุญสุนทราราม ด้านวัฒนธรรมความเชื่อถือ นับถือศาลปู่ตา (ภูมิบ้าน) ประเพณีที่สำคัญคือ

เดือนอ้าย	บุญอัฐฐะ	เดือนยี่	บุญปีใหม่และงานแต่งงาน
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)	เดือนสี่	ทำบุญบ้าน (ตักบาตรบ้าน)
เดือนห้า	บุญผะเหวด และบุญผ้าป่า	เดือนหก	ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ	เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญบุญข้าวสาก	เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง	เดือนสิบสอง	บุญกฐิน

ในอดีตจะมีวัฒนธรรมดั้งเดิม คือ การลงแขก เช่นเกี่ยวข้าวทำนาหรือลงต้อนแต่ปัจจุบันนี้ ได้เริ่มหายไป

ด้านเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้างต่างถิ่น และค้าขาย รับราชการ ตามลำดับ รายได้ต่อประชากร คือ ๒๑,๕๐๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่ง มีนักเรียน ๒๒๔ คน ชาย ๘๐ คน หญิง ๑๔๔ คน คนในชุมชนส่วนมากเรียนจบ ป.๖ รองลงมาคือ ป.๔ และมีมัธยมศึกษาต้น ปริญญาตรี ตามลำดับ

ระบบสาธารณสุขปโภค มีถนน เชื่อมระหว่างบ้านตำบล ๑ สาย เป็นลาดยาง มีถนน เชื่อมระหว่างหมู่บ้านถึงถนนหลวงสาย ๒๐๘๖ ๑ สายมีถนน เชื่อมระหว่างบ้านท่างามและดอนสำราญ บ้านละ ๑ สายมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ๑ ตู้ มีระบบประปาหมู่บ้าน ๑ แห่ง (ใช้ร่วมกับบ้านท่างาม) มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน ไม่มีอนามัย แต่ไปใช้บริการที่ตำบลยางคำ

๑.๓ บ้านดอนสำราญ

ประวัติความเป็นมา

เดิมนั้นได้มีชาวบ้าน กลุ่มตระกูลสิงห์เทพ สิงห์เขาวง และตระกูลศรีคำภา ซึ่งได้อพยพมาจากบ้านด่านตำบลด่าน อำเภอรำไพโฮ จังหวัดศรีสะเกษ ได้พากันมาเลี้ยงวัว ควาย และมาเห็นพื้นที่ที่เป็นโนนก็เลยชักชวนลูกหลานพากันมาตั้งถิ่นฐาน ตั้งชื่อว่าบ้านไร่สูง ตั้งสามสภาพพื้นที่ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อใหม่ สมัยนายจรัส จันทรเสนาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชื่อว่า ดอนสำราญ ปัจจุบันมีประชากร ๖๓ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๓๑๐ คน ชาย ๑๕๐ คน หญิง ๑๖๐ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านดอนสำราญ ตั้งอยู่ที่ หมู่ ๕ ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ จด เขตบ้านหนองผึ่งแดง

ทิศใต้ จด บ้านดอนจิก

ทิศตะวันออก จด เขตแดนตำบลด่าน

ทิศตะวันตก จด บ้านเหล่าข้าว

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๘๐๐ ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๗๐ ไร่ พื้นที่ทำกินประมาณ ๗๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ ๓๐ ไร่

การเมืองการปกครอง ในอดีตมีผู้นำ ๓ คน คือนายคำมี มีสนาม ๒. นายบุญมี ศรีคำภา ๓. นายจรัส จันทรเสนา ปัจจุบัน คือ นายอำนาจ คำอ้วน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ นายสมชาย คนดี นายทองสมบัติ สิงห์เขาวง นายสม เมินหา นายสุทิน อินทรี สมาชิก อบต. นายจรัส จันทรเสนา นายบุญมา สันโสภา

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชน คือ หนองน้ำสาธารณะ ๓ แห่ง คือ หนองสามเหลี่ยม หนองแวง หนองเค็ง มีร่องน้ำ ๑ แห่งคือ ร่องระเ็น

กลุ่มองค์กร คือ กลุ่มแม่บ้านทำสมุนไพร กลุ่มแม่บ้านพันธุ์ไม้ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มโรงสีชุมชน รวม ๔ กลุ่ม

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ บ้านดอนสำราญนับถือศาสนาพุทธ มีวัด ๑ แห่ง ชื่อ วัดเวฬุวรรณาราม (สำนักสงฆ์) เจ้าอาวาสวัดชื่อ หลวงพ่อพัน สุธรรมโม ด้านความเชื่อ เรื่องศาลเจ้าปู่ตา (ภูมิบ้าน)

มีประเพณีที่สำคัญของชุมชนมี ๑๒ เดือน คือ

เดือนอ้าย บุญอัฐชะ เดือนยี่ บุญปีใหม่และงานแต่งงาน

เดือนสาม บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี) เดือนสี่ ทำบุญบ้าน(ตักบาตรบ้าน)

เดือนห้า	บุญเหวด	เดือนหก ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา (ภูมิบ้าน)
เดือนเจ็ด	บุญบั้งไฟ	
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา	
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)	
เดือนสิบ	บุญข้าวประดับดิน (บุญข้าวสาก)	
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง	
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน	

วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่มีการช่วยเหลือกัน คือ การลงแขกเกี่ยวข้าว ทำนา แต่ปัจจุบันนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นแขก ๑๐๐ บาท

ด้านเศรษฐกิจ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง เลี้ยง วัว ควาย รับจ้าง ค้าขาย ตามลำดับ

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ซึ่งใช้ร่วมกันกับ ๔ หมู่บ้าน คนในชุมชนเรียนจบชั้นสูงสุด คือ ป.๖ รองลงมาคือ ป.๔ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายและ ปริญญาตรี ตามลำดับ

ด้านสาธารณูปโภค บ้านคอนสำราญมีเส้นทางคมนาคม ๔ สาย เชื่อมกับตำบลด่าน ๑ สาย เชื่อมบ้านท่างาม บ้านดอนจิก บ้านเหล่าข้าว โรงเรียน รวมเป็น ๔ สาย ไม่มีสถานีอนามัย การใช้บริการไปใช้ที่ตำบลยางคำ มีไฟฟ้าครบทุกหลังคาเรือน มีตู้โทรศัพท์สาธารณะ ๑ ตู้ มีระบบประปา ๑ แห่ง ซึ่งใช้ร่วมกับบ้านท่างาม บ้านเหล่าข้าว

๑.๔ บ้านท่างาม

ประวัติความเป็นมา

เนื่องจากบริเวณพื้นที่เป็นที่ลابلุ่มติดแม่น้ำ ชาวบ้านคงกู๋ คือบ้านหนองสรวงมา มา เลี้ยงวัว ควาย เจอว่าอุดมสมบูรณ์ดีจึงได้ชักชวนเครือญาติมาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำ ที่แรกทำเป็นที่ พักบุคคลที่มาครั้งแรกคือ ๗ ครอบครัว คือ ครอบครัวของพ่อใหญ่ทอด อบเชย พ่อใหญ่สีสมุทร ลำสาลี พ่อใหญ่สา สุขารมย์ พ่อใหญ่อ่อนจันทร์ อังคะเวทย์ พ่อใหญ่ครุสา หอมกลิ่น พ่อใหญ่เหง่า เมินหา และพ่อใหญ่สังข์ หล้าสังข์ ได้ตั้งชื่อว่าบ้านท่างามเพราะว่ามีท่าที่เป็นที่จอดเรือเจวนาจะ เทียบทำเพื่อนำสินค้ามาเปลี่ยนกับชาวบ้านในหมู่บ้าน เช่น หม้อดินเผา มะพร้าวมาแลกเปลี่ยน (อื่นๆ) ประกอบกับน้ำในแม่น้ำมูลก็เป็นน้ำที่ใสสะอาด (น้ำงาม) มีความอุดมสมบูรณ์ สูงจึงได้ตั้ง ชื่อว่า (บ้านท่างาม) บ้านท่างาม มี ๖๘ ครัวเรือน มีประชากร ๔๕๑ คน แยกเป็นชาย ๒๐๘ คน หญิง ๒๔๓ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านท่างาม หมู่ ๕ ต.ยางคำ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จด	บ้านยางคำ
ทิศใต้	จด	แม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จด	บ้านดอนจิก
ทิศตะวันตก	จด	กุดขี้เหล็กป่าบุงป่าทาม

จำนวนพื้นที่ทั้งหมดของอาณาเขตประมาณ ๕๐๐ ไร่ พื้นที่ทั้งหมู่บ้าน พื้นที่ประมาณ ๔๕ ไร่ พื้นที่ทำกิน (ทำการเกษตร) ๓๐๐ ไร่ พื้นที่ สาธารณะประมาณ ๑๕๕ ไร่ ลักษณะพื้นที่ เป็น พื้นที่ลابلุ่ม ริมฝั่งแม่น้ำมูล มีเส้นทางคมนาคมถึงบ้านยางคำและบ้านเหล่าข้าวไปถึงโรงเรียนและ บ้านดอนจิก

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง มีการปกครองที่มีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ อบต. นอกจากจะมีผู้นำที่เป็นทางการแล้วนั้นบ้านท่างามยังมี ผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ ผู้เฒ่า หรือผู้ อาวุโสในชุมชนที่มีหน้าที่คอยเป็นที่ปรึกษาในด้านศาสนา หรือพิธีกรรมต่างๆในชุมชน คือ ใน อดีต มีผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเฮียง ขาดัง นายบุญ สูงเนิน นายโน หอมกลิ่น นายกลม ยงยุทธ ใน อดีตผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ นายไผ่ เสมศักดิ์ มีหน้าที่เป็นผู้เฒ่าจำ ประจำหมู่บ้านจะเป็นคนคอย ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงปู่ ตา และนายเถิง สาจะยัง มีหน้าที่คอยเป็นผู้ช่วยที่คอยไถ่เกี่ยเวลามีการ ทะเลาะวิวาทในชุมชน

ปัจจุบันผู้นำที่เป็นทางการคือ นายแก้ว ดงแดง เป็นผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๓ คนคือ นายคำพันธ์ มากยิ่ง นายบุญตา พางาม นายสมพร เมืองคุณ

สมาชิก อบต. ๒ คน คือ นายยม ยงยุทธ นายเสริม หอมกลิ่น

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ คือ ๑ นายใบ เชื้อคำ มีหน้าที่คอยรักษาชาวบ้าน(เด็กเล็กที่เป็นกำเริบ)

. นายสุข บุญเดิม มีหน้าที่เป็นสารวัดและหมูสูตรขวัญ

. นายพันธ์ จำเนตร มีหน้าที่เป็นสารวัด

๔. นายอินทร์ คำอ่าน มีหน้าที่เป็นเฒ่าจำ ประจำหมู่บ้าน (ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา)

กลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน คือ กลุ่มหัตถกรรมกก-ฟือทาม กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มเย็บผ้าโหล

ประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อ ศาสนาในชุมชนคือ ศาสนาพุทธ มีวัด (สำนักสงฆ์)

๑ แห่ง คือวัดเทพนิมิตวราราม มีเจ้าอาวาสวัดชื่อ พระเดิม วัฒนธรรมความเชื่อปู่ตา (ภูมิบ้าน)

ประเพณีที่สำคัญในชุมชน คือ

เดือนอ้าย	บุญอัฐฐะ (แจกข้าว)	เดือนยี่ บุญปีใหม่และงานแต่งงาน
เดือนสาม	บุญคุ้มข้าวใหญ่ (บุญข้าวจี)	เดือนสี่ ทำบุญบ้าน
เดือนห้า	บุญแหวด	เดือนหก ทำพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตา (ภูมิบ้าน)
เดือนเจ็ด	บวชนาค	เดือนแปด บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน	เดือนสิบ บุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบเอ็ด	ออกพรรษา และบุญปราสาทผึ้ง	เดือนสิบสอง บุญกฐิน บุญแข่งเรือ
ถวายเจ้าทำ และลอยกระทง		

วัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน ในอดีตคือการลงแขกคานาเกี่ยวข้าว นวดข้าวแต่ปัจจุบันได้หายไปจนถึงจะมีคือ ลงแขกวันละ ๑๐๐ บาท ต่อครั้งหนึ่ง

ด้านเศรษฐกิจในชุมชน ชาวบ้านจะมีอาชีพหลักคือ การทำนา ทำไร่ (สวน) มีอาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่งชื่อโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว ใช้ร่วมกันในหมู่บ้าน มีนักเรียน ๒๒๔ คน ระดับการศึกษา ชาวบ้านสวนมากจะเรียนจบ ป.๖ เรียนจบ ป.๔ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ประถมศึกษา ตามลำดับ

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าบุ่งป่าทาม มีป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันคือป่ากุดเป่ง และดอนสวนหม่อน มีหนองน้ำคือ กุดจี่เหล็กและแม่น้ำมูล

ด้านสาธารณสุข มีถนนคอนกรีต กลางบ้าน ๑ เส้น ลูกวัง ๔ เส้น เชื่อมระหว่างเหล่าข้าว บ้านดอนจิก บ้านยางคำ ทางไปวัดหรือป่าบุ่ง-ป่าทามไม่มีถนน แต่ไปใช้บริการที่ตำบลยางคำ มีไฟฟ้าใช้ทั่วครัวเรือน มีระบบประปา ๑ แห่ง ใช้ร่วมกันกับบ้านเหล่าข้าว ดอนสำราญ มีโทรศัพท์สาธารณะ ๑ ตู้

◎ ข้อมูลป่าทามชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ. ร้อยเอ็ด

ป่าทามชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง ซึ่งชาวบ้านเรียกตามลักษณะพื้นที่ที่เป็นโนนกลางน้ำ มีแม่น้ำมูลไหลรอบโนน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนทิศทางเดินของแม่น้ำมูล จึงกลายเป็นเกาะกลางแม่น้ำ ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลทัพใหญ่ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ แต่การดูแลรักษาเป็นราษฎรตำบลท่าหาดยาว และตำบลสามขา อำเภอโพนทราย จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมี ๑๐ หมู่บ้าน คือ

๑. บ้านศรีโพนทอง หมู่ ๔	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๒. บ้านโพนทอง หมู่ ๖	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๓. บ้านหนองพลับ หมู่ ๘ , ๑๐	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๔. บ้านปลาชุม หมู่ ๑, ๕	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๕. บ้านม่วงน้อย หมู่ ๒	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๖. บ้านดอนโหม่ง หมู่ ๕	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๗. บ้านดอนสัมพันธ์ หมู่ ๓	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๘. บ้านหมากยาง หมู่ ๔	ต.สามขา อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๙. บ้านเกาะแก้ว หมู่ ๖	ต.สามขา อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
๑๐. บ้านโนนสูง หมู่ ๗	ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด

เป็นหมู่บ้านเครือข่ายร่วมกันในการดูแลรักษาในการใช้ประโยชน์ที่เข้มข้นมากที่สุด คือ บ้าน ม่วงน้อยและบ้านศรีโพนทอง เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุด มีคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง

๑. ข้อมูลชุมชนรอบป่าชุมชนโนนน้ำเกลี้ยง

๑.๑ บ้านม่วงน้อย

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ในอดีต ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๐ มีผู้คนได้อพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ ๔ หลังคาเรือน ชื่อพ่อใหญ่มี หลงชน พ่อใหญ่ลา วันทา ที่ย้ายมาจากบ้านม่วงมูล อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ พ่อใหญ่นวน เกตุด้วง ย้ายมาจากบ้านโทรง บ้านโปรง อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พ่อใหญ่อ่อน สาสอน ย้ายมาจากอำเภอรามไสล จังหวัดศรีสะเกษ พ่อใหญ่ทอง เชิดชู และพ่อใหญ่เชียง บุตรศรี แม่ใหญ่ปลา ย้ายมาจากบ้านม่วงมูล ในกรณีของพ่อใหญ่เชียง แม่ใหญ่ปลา นั้นมาตั้งได้ไม่นานก็ย้ายไปบ้านม่วงมูลเหมือนเดิม สาเหตุที่มาตั้งบ้านอยู่ถือเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ใกล้แม่น้ำและกุดหนองอาปลากันก็ง่ายต่อการทำนาทำนอยก็ได้ผลผลิตดี

ปี ๒๔๘๙ ก็ได้มีชาวบ้านย้ายเข้ามาอยู่เสียเลยเพิ่มขึ้นจากเดิม ๔ หลังคา เป็น ๑๖ หลังคาเรือน จนถึงปัจจุบัน มีประชากร ๑๓๓ ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด ๗๓๖ คน ชาย ๓๖๕ คน หญิง ๓๔๔ คน สาเหตุที่ตั้งชื่อว่าม่วงน้อยคือ คนมาตั้งบ้านมาจากบ้านม่วงมูล และในหมู่บ้านมีต้นม่วงน้อยใหญ่ อยู่ ๒ ต้น การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตก็จะเป็นการชักชวนกันมาด้วยระบบเครือญาติและมีเครือข่ายความสัมพันธ์กันในชุมชนและนอกชุมชนด้วยวิธีการทางประเพณีวัฒนธรรม เช่น ทอดเทียนร่วมกัน ใน ๑๐ หมู่บ้าน ฯลฯ

เหตุการณ์สำคัญของบ้านม่วงน้อย

- ปี ๒๔๕๙ น้ำท่วมบ้านอย่างหนัก ท่วมทั้งหมู่บ้าน
- ปี ๒๕๐๒ – ๒๕๐๔ เกิดปัญหาภัยแล้งต้องออกขุดข้างกันต่างถิ่น
- ปี ๒๕๒๑ เกิดน้ำท่วมหนัก มีเครื่องบินแจกข้าวอาหาร ยารักษาโรค ที่ตำบลสามขา น้ำท่วมหนัก ๓ เดือน และไม่มีน้ำกิน

ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านม่วงน้อย หมู่ ๒ ต.ท่าหาดยาว อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด มีอาณาเขตติดต่อดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ	จด	บ้านโพนทอง
ทิศใต้	จด	แม่น้ำมูล
ทิศตะวันออก	จด	คลองส่งน้ำบ้านหมากยาง
ทิศตะวันตก	จด	บ้านปลาคุณ

สภาพพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ เช่น กุด และแม่น้ำมูล บ้านม่วงน้อยมีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ ๑,๓๐๐ ไร่ แยกเป็นพื้นที่ตั้งหมู่บ้านประมาณ ๑๐๐ ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งนาทามและ นาทุ่ง ประมาณ ๑,๑๐๐ ไร่เศษ พื้นที่สาธารณะ เช่น แม่น้ำ กุดหนอง รวมกันประมาณ ๑๐๐ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ บ้านม่วงน้อยมีทรัพยากรป่าไม้ คือ ป่าโนนน้ำเกลี้ยง ๑๑๓ ไร่ ด้านทรัพยากรน้ำ เช่น แม่น้ำมูล ซึ่งชาวบ้านจะใช้ประโยชน์ คือ หาปลา ใช้น้ำผลิตน้ำประปา และสอง ปาก เลิง เปื่อย หนองตาแมน กุดเทา กุดดำน กุดโจน กุดช้าง เป็นกุดหรือหนองน้ำให้ ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ เช่น สูบน้ำเพื่อทำการเกษตร หาปลา ฯลฯ

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง ในอดีตบ้านม่วงน้อยมีผู้นำคนแรกคือ พ่อใหญ่บ้า ช่วยชู ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่อยู่บ้านปลาชุม ในอดีตขึ้นกับตำบลสามขา อำเภอสุวรรณภูมิ และต่อมา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้มีประชากรเพิ่มมากขึ้น ก็เลยแยกหมู่บ้านออกจากบ้านปลาชุม และในอดีต บ้านม่วงน้อยก็ได้มีผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (ผู้อาวุโสในชุมชนที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือคือ พ่อใหญ่ เบ้า แต่ ก่อนยังไม่มีผู้ใหญ่บ้านนั้นชาวบ้านแต่งตั้งให้เป็นประจำของปู่ตา ซึ่งคนในสมัยนั้นจะมีความเชื่อเรื่องภูมิบ้านและให้ความเคารพนับถือ(ปู่ตา)และคนในสมัยก่อนนั้นก็จะมีความเชื่อเรื่อง หมอ และหมอบอนนั้นก็คือพ่อใหญ่ตา ผิงามที่เป็นหมอมอ ในการทำนายทายทักดวงชะตา หรือว่า วัว ควายหายหรือว่าชาวบ้านมีการทะเลาะกัน ผัวเมียผัดกันก็จะมีเฒ่าแก่ตุลาการที่เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้าน คือ พ่อใหญ่เข้าและพ่อใหญ่นวน เกตุด้วง

ต่อมาเมื่อ ๒๕๑๔ ก็เริ่มมีการแยกหมู่บ้าน และมีการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้นำคือ (ผู้ใหญ่บ้าน)ในอดีต ๑. นายหอม ผิงาม ในช่วงนั้นยังขึ้นอยู่กับตำบลสามขา อำเภอสุวรรณภูมิ

๒. นายอ่อนตา เสียงเพราะ ในช่วงนั้นแยกออกจากอำเภอสุวรรณภูมิมาเป็นกิ่งอำเภอโพธิ์ทราย เมื่อปี ๒๕๑๖ และนายอ่อนตาได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี ๒๕๓๑ - ๒๕๓๓

๓. นายก้าน จักบุญรัตน์ ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี ๒๕๓๔

๔. นายสมเกียรติ หล้าบรรเทา

๕. นายลม รัดชา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี ๒๕๔๒ - ๒๕๔๕

๖. นายอ่อนตา เสียงเพราะ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๒ คนคือ นายคดี สุขสร นายวันดี ดวงเนต สมาชิก อบต. ๒ คนคือ นายสวาท สุทธิสนและนายคำมูล บุญจันทร์

ปัจจุบันก็ยังมิมีผู้นำที่ไม่เป็นทางการคือ เฒ่าจำประจำหมู่บ้าน คือ พ่อใหญ่คำ คำหลง ซึ่งเป็นลูกเขยพ่อใหญ่ตา ผิงาม ส่วนต้นเฒ่าแก่ตุลาการในหมู่บ้าน (อาวุโส) คือ พ่อใหญ่มัย สุทธิสน และพ่อใหญ่โส หล้าบรรเทา ซึ่งพ่อโสเองก็จะทำหน้าที่เป็นทั้งหมอดู (หมอพราหมณ์) และหมอสมุนไพรประจำหมู่บ้าน

ด้านกลุ่มองค์กรในชุมชน คือ กลุ่มอาชีพทอผ้าไหม ธนาคารข้าวเปลือก กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกรทำนา มีระบบการณาปณะกิจสงเคราะห์ระดับหมู่บ้าน โดยการบริจาคสุราครอบครัวยุติ ๑ ขวด หรือบางครัวเรือนก็จะออกเป็น ๑๐๐ บาทต่อครัวเรือน และระบบณาปณะกิจสงเคราะห์ระดับตำบล

ด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ชาวบ้านม่วงน้อยนับถือศาสนาพุทธทั้งหมดบ้าน ๑ แห่ง คือวัดบ้านม่วงน้อย ก่อตั้งวัด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ สมัยกำนันทูลย์ เป็นกำนันตำบลสามขา กิ่ง อ.โพธาราย ความเชื่อของชุมชน ภูมิบ้าน(ปู่ตา)

ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านม่วงน้อยในอดีต มีคณะหมอลำชื่อคณะเพชรล้ามูล ส.สังวาล ไทอีสาน ส.รุ่ง อรุณศิลป์

ประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน คือ

- บุญข้าวจี เดือน ๓ (คุ้มข้าวใหญ่)
- บุญผะเหวด

ในอดีตมีวัฒนธรรมในการลงแขกช่วยเหลือกันชุมชน เช่น ลงแขกเกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นบ้าน ปัจจุบันนั้นเริ่มหายไปปรับไปตามกระแสนิยม

ด้านเศรษฐกิจในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ประกอบอาชีพรองคือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ ตามลำดับ รายได้ประชากรในหมู่บ้านจึงมีรายได้เฉลี่ย ๒๕,๑๐๐ ต่อคนต่อปี (ข้อมูล จปฐ)

ด้านการศึกษา ในอดีตเคยมีการก่อสร้างโรงเรียนแต่ไม่มีครูสอนก็เลยยกเลิก ปัจจุบันไม่มีโรงเรียนส่วนใหญ่เด็กในหมู่บ้านไปเรียนที่บ้านปลาคุณและบ้านหมากยาง คนในชุมชนเรียนจบ ป.๖ เป็นส่วนใหญ่ ป.๔ มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ปวช. ปวส. ปริญญาตรี ตามลำดับ

ด้านสาธารณูปโภค

มีถนน รพช.๑ สาย คอนกรีต ๕ ซอยในหมู่บ้าน ถนนลูกรัง ๒ สาย โทรศัพท์ ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๑๓๓ ครัวเรือน สถานีอนามัยไม่มี ประปาหมู่บ้าน ๑ แห่ง ก่อสร้างเมื่อปี ๒๕๓๕ หน่วยงาน รพช.สร้าง

◎ ข้อมูลป่าชุมชนดงภูดิน ต.หนองแค อ.ราชสีห์ จ.ศรีสะเกษ

๑. ข้อมูลชุมชนรอบป่าชุมชนดงภูดิน

ป่าดงภูดินตั้งอยู่ในอาณาเขตของชุมชน ๔ หมู่บ้าน เขตพื้นที่ตำบลหนองแค อำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษ ที่เข้าไปใช้ประโยชน์และดูแลรักษาป่าดงภูดิน คือ

๑. บ้านฝิ่ง หมู่ ๔

๒. บ้านฝิ่ง หมู่ ๑๔

๓. บ้านเพี้ยมาตร หมู่ ๓

๔. บ้านเหล่าโค่น หมู่ ๑๐

๑.๑. บ้านฝิ่ง หมู่ ๔

ประวัติความเป็นมา

ครั้งแรกจากการเล่นขานต่อกันว่า ประมาณ ๒๐๐ ปี มาแล้วบริเวณป่าดงภูดินเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่อยู่อย่างหนาแน่น เป็นจำนวนมาก มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งต่อมา คุณพระชนะ ซึ่งเป็นผู้มีตำแหน่งขุนนางและมีฐานะ เดิมอยู่บ้านห้วย อำเภอราชสีห์ ซึ่งอยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำมูลได้ใช้ช้างเป็นพาหนะเดินทางมาตั้งถิ่นฐานที่อยู่ใหม่ เมื่อเดินทางมาถึงก็ได้สำรวจและเห็นว่าบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ จึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ และต่อมาญาติของ คุณพระชนะ ก็ได้เดินทางมาอยู่ด้วยกัน โดยปลูกต้นไม้กระบองเพชร เป็นรั้วแสดงอาณาเขตและต้นไม้ยาว หรือต้นไม้ที่หล่อด้วยใบบริเวณรอบๆ บ้าน และต่อมาชาวบ้านจากถิ่นต่างๆ ก็ได้อพยพเข้ามาอยู่จนเกิดเป็นชุมชนใหญ่บนป่าดงภูดิน ตั้งชื่อว่าบ้านฝิ่ง การเข้ามาอยู่ครั้งแรกไม่สามารถทราบข้อมูลได้บ้านฝิ่งนั้น ต่อมาได้แยกหมู่บ้านแต่ยังอยู่ในบ้านเดียวกัน คือ แยกเพิ่มเป็น หมู่ ๑๔

อดีตบ้านฝิ่ง หมู่ ๔ ตำบลหนองแค อำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษ มีผู้นำ(ผู้ใหญ่บ้าน) มาแล้ว ๑๔ คน คือ

๑. หลวงพระชนะ สงคราม

๘. นายสง นรสาร

๒. หลวงราชสี

๙. อาจารย์ไธ นรสาร

๓. หลวงพรม

๑๐. นายสมัย ศิลารักษ์

๔. นายฮ้วยลี

๑๑. นายหนา นรสาร

๕. อาจารย์พิมพ์

๑๒. นายเลื่อน ลังวร

๖. อาจารย์ศิลา มณีนิล

๑๓. นายเสริม นรสาร

๗. นายอำตา อาจหาญ

๑๔. นายประดิษฐ์ นรสาร / อดีตกำนันตำบลหนองแค

ระบบเครือญาติในชุมชน ชุมชนบ้านฝิ่ง มีระบบเครือญาติมากที่สุด คือ ผู้มีนามสกุล

นรสารผู้มีนามสกุล ศิลารักษ์ ผู้มีนามสกุล หารชัย ปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด ๖๘๖ คน ชาย ๓๔๑ คน หญิง ๓๔๕ คน จำนวน ๑๓๖ ครัวเรือน

ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	บ้านมะยาง	มีระยะทาง	๕ กิโลเมตร
ทิศใต้	จด	แม่น้ำมูล	มีระยะทาง	๑๐๐ เมตร
ทิศตะวันออก	จด	บ้านเพี้ยมาต	มีระยะทาง	๒๐๐ เมตร
ทิศตะวันตก	จด	ลำน้ำเสียว	มีระยะทาง	๒ กิโลเมตร

มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูงค่อนข้างเรียบไปทางทิศตะวันออกจำนวนเนื้อที่ทั้งหมด ๖,๕๐๐ ไร่ พื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ ๓๐๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ประมาณ ๓,๒๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะประโยชน์ ประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน บ้านฝั่งทรัพยากรป่าไม้คือ ป่าดงภู (ปูด้า ตั้งอยู่ทางทิศใต้ริมแม่น้ำมูล) ป่าดงภูดิน ตั้งอยู่ทิศใต้ของหมู่บ้าน ป่าดงบ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 200 ไร่ 1 ป่า การเข้าไปใช้ประโยชน์ ในอดีต และปัจจุบัน คือ หาของป่า เช่น เห็ด ไม้ใช้สอย หาฟืน เผาถ่าน หาเครือ ป่าดงบ้านนั้นไม่สามารถเลี้ยงสัตว์ได้เพราะป่าดงบ้านมีพันธุ์ขึ้นอยู่หนาแน่น และไม่มีหญ้าหรืออาหารวัวควาย

ทรัพยากรน้ำมี แม่น้ำมูล อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้าน ลำน้ำเสียว อยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน หนองโดน การใช้ประโยชน์ คือในอดีตหาปลา กุ้งปู และหอยริมฝั่ง – หนองขอน เลี้ยงสัตว์ในอดีตชาวบ้านตกกล้าดำนาตาม – กุดแคน – กุดน้ำใส ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ แต่ปัจจุบันไม่ได้ตกกล้าเพราะว่าตั้งแต่มีเขื่อนราษีไศล น้ำก็จะท่วมทุกปี ก็เลยไม่มีชาวบ้านลงไปทำเพราะกลัวน้ำท่วม

สังคมการเมือง-การปกครอง ระบบการปกครองของชุมชนจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านปัจจุบัน คือ นาย วิรัช นรสาร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ นายอารีย์ มะนัยนิลและนายจาลึก มะลิงามสมาชิกอบต. นายสมพร พรหมคุณ นางอำพร ห้วยจันทร์ ผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ นายสิงห์ จำเริญ เป็นผู้อาวุโส นายประดิษฐ์ นรสาร อดีตผู้ใหญ่บ้านและกำนันตำบลหนองแค แม่ใหญ่จำเป้า เป็นเทียม(ร่างทรงประจำหมู่บ้าน

กลุ่มองค์กรในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กลุ่มสตรี อาสาสมัครสาธารณสุข

สภาพทางเศรษฐกิจในชุมชน ชุมชนบ้านฝั้ว หมู่ ๔ ประกอบอาชีพหลักคือ การทำนา อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย คิดเป็นร้อยละ ๕๐% อาชีพรับจ้าง ต่างถิ่น เช่น กรุงเทพฯ / ต่าง จังหวัด รายได้ประชากรต่อครัวเรือน เฉลี่ยประมาณ ๒๑,๕๐๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านการศึกษา สถานศึกษาในชุมชนไม่มีจะต้องไปศึกษาที่โรงเรียนบ้านเพี้ยมาด

ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดหนึ่งแห่งชื่อวัดบ้านฝั้ว และมีความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อ เช่น เจ้าพ่อคงภูดิน เจ้าพ่อคงภูแดง ปู่ตา ผีฟ้า แม่ธรณี (ภูมิตั้ง) และมีพิธีบวงสรวงเจ้าพ่อ จะมี การเลี้ยงในแต่ละปี ๆ ละ ๒ ครั้ง จะมีการเลี้ยงเจ้าครั้งที่ ๑ วันพุธแรกของเดือนเมษายน ครั้งที่ ๒ วันพุธของเดือน ๑๑ หลังออกพรรษา นอกจากจะมีงานบุญผะเหวด บุญกุ่มข้าวใหญ่

ด้านสาธารณูปโภค มีถนนหลวงสาย ๒๐๘๖ ๑ คสล. ๖ สาย ลูกวัง ๔ สาย ประปา ๑ แห่ง ตู้โทรศัพท์สาธารณะ ๓ ตู้ มีไฟฟ้าครบทุกครัวเรือน ๑๓๖ ครัวเรือน

การใช้ประโยชน์จากป่า ชาวบ้านฝั้วได้พึ่งพาทรัพยากรป่า เช่น ป่าบุ่งป่าทามและป่าคงภู ดินปัจจุบัน คือ เก็บของป่า เช่น เก็บเห็ด เก็บเห็ด เลี้ยงสัตว์ หาแมลง หาสมุนไพร การเก็บเห็ด ตายหรือกิ่งไม้ จะเก็บตลอดปี จากเดือน ๑ – ๑๒

การเก็บเห็ด เช่น เห็ดปลวก แดง ใหญ่(ตาบ) ไก่น้อย สายน้ำ เห็ดเข้าใจ เห็ดหน้าแหล่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดขอน เห็ดระโงก เช่น เห็ดระโงกขาว/ เหลือง การเก็บก็จะเริ่มเก็บในช่วงฤดูฝน จากเดือน ๖ – ๑๐

การเลี้ยงสัตว์นั้นจะเลี้ยงตลอดปี เช่น วัว ควาย จากเดือน ๑ – ๑๒

การหาแมลง เช่น กิ๊บนูน แมลงช้าง ไช้แดง การเก็บแมลงก็จะเริ่มเก็บจากเดือนเมษายน ช่วยปลายเดือน – เดือน ๘

การหาสมุนไพรในอดีตนั้นมีคนหาเก็บหาตลอดปีแต่ปัจจุบันนั้นไม่มีเนื่องจากผู้เฒ่าผู้แก่ใน ชุมชนนั้นไม่ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับลูกหลาน แต่ถึงอย่างไรก็ยังพอมีผู้คนมาเก็บ สมุนไพรอยู่บ้างแต่มาจากถิ่นอื่น

การเก็บหาของป่าในป่าคงภูดินนั้นก็จะเก็บไว้เพื่อกิน เหลือกินก็จะขาย แหล่งที่ขาย คือ ใน ชุมชน ตลาดอำเภอรายีไสล

๑.๒ บ้านฝั้ว หมู่ ๑๔

เดิมบ้านฝั้ว หมู่ ๑๔ ตำบลหนองแค อำเภอรายีไสล จังหวัดศรีสะเกษ ได้เป็นบ้านเดี่ยว กันกับบ้านฝั้ว หมู่ ๑๔ ต่อมาบ้านฝั้วได้มีการแยกหมู่บ้านในปี พ.ศ. ๒๕ ได้มีการแต่งตั้งผู้นำขึ้นมา เพิ่มตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ส่วนด้านเศรษฐกิจในชุมชนก็ไม่ได้แตกต่างจากบ้านฝั้ว หมู่ ๑๔ เช่น ด้านการศึกษา ศาสนาและสังคม และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าหรือความเป็นมาของ ประวัติหมู่บ้านเองก็ตาม มีประชากร ๑๔๘ ครัวเรือน แยกเป็นชาย ๓๖๔ คน หญิง ๓๔๕ คน รวม ๗๐๙ คน

สภาพทางเศรษฐกิจ บ้านฝิ่ง หมู่ ๑๔ มีอาชีพหลัก คือการทำการเกษตร ทำนา เป็นอาชีพหลัก เลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง รับจ้างต่างถิ่น และมีการค้าขายในชุมชนเป็นบางส่วน ประมาณ ๒ % ของครัวเรือนทั้งหมด รายได้ต่อประชากร เฉลี่ย ๒๑,๕๐๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคม การเมือง การปกครอง ระบบการปกครองของหมู่บ้านจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. ปัจจุบันผู้นำทางการ คือ ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นาย รมย์ ศิลารักษ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายหวน มณีนิล นายสนอง มณีนิล สมาชิก อบต.นายไพฑูรย์ โถทอง นายบุญเทียน มณีนิล

ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ นายสิงห์ จำเริญ นายประดิษฐ์ นรสาร ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านและอดีตกำนัน แม่ใหญ่จำเริญ เป็นร่างทรง (เทียมประจำหมู่บ้านฝิ่ง ๔ – ๑๔)

ด้านการศึกษา บ้านฝิ่ง หมู่ ๑๔ ไม่มีโรงเรียนต้องไปเรียนที่โรงเรียนบ้านเพียมาตร มีวัด ๑ แห่ง คือ วัดบ้านฝิ่ง

ด้านองค์กรในชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนเงินล้าน กขคจ. กลุ่มสตรี กลุ่มอาสาสมัครสุขภาพ

ด้านประเพณีวัฒนธรรม วัฒนธรรมความเชื่อ เช่น เจ้าพ่อคงภูดิน เจ้าพ่อคงภูแดง ปู่ตา ผีฟ้า แม่พระธรณี (ภูมบ้าน) งานประเพณี บวงสรวงเจ้าพ่อ จะมีการเลี้ยงในแต่ละ ๆ ละ ๒ ครั้ง การเลี้ยงครั้ง ๑ คือ วันพุธแรกของเดือนเมษายน การเลี้ยงครั้ง ๒ คือ วันพุธแรกของเดือน ๑๑ หลังออกพรรษา และยังมีการบุญประเพณี บุญคุ้มข้าวใหญ่ บุญผะเหวด ในช่วงเดือน ๓ – ๔ – ๕

วัฒนธรรมในการช่วยเหลือ ในอดีตจะมีการลงแขกเกี่ยวข้าว ดำนา แต่ปัจจุบันนั้นมีน้อยลง ซึ่งเป็นไปตามกระแสสังคมที่กำลังจะเปลี่ยนไป

ด้านสาธารณูปโภค มีถนนหลวงสาย ๒๐๘๖ ๑ สาย มีถนน คสล. ๔ สาย มีถนนลูกรัง ๕สาย ตู้โทรศัพท์ ๒ ตู้ มีประปา ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๑๔๘ ครัวเรือน

การใช้ประโยชน์

บ้านฝิ่ง หมู่ ๑๔ ได้พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติจากป่าคือ ป่าบุ่งป่าทาม และป่าดงภูดิน คือ ๑. เก็บหาของป่า เลี้ยงสัตว์ หาเห็ด สมุนไพร แมลงต่างๆ เก็บเห็ด เช่นหาเห็ดขาวบ้านจะเก็บเห็ดตายและกิ่งไม้ตลอดปี จากเดือน ๑ – ๑๒ เผาถ่าน เก็บเห็ด เช่น เห็ดปลวก ปลวกแดง ตาบ ปลวกไก่อ้น้อย ปลวกสายน้ำ เห็ดเข้าไค หน้าแหล่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดระโงก เช่น ระโงกขาว เหลือง ขาว บ้านจะเริ่มเก็บจากเดือน ๖ – ๑๐ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย จะมีการเลี้ยงตลอดปี ๑ – ๑๒ การหาแมลง เช่น กิณุน แมลงช้าง ไชมอดแง การเก็บของป่าก็จะเริ่มเก็บจากเดือน เมษายน ช่วยปลายเดือนถึง เดือน ๘ การเก็บสมุนไพร นั้นในอดีตมีคนเก็บตลอดปี แต่ปัจจุบันนั้นไม่มีการสืบทอด การเก็บหาของป่านั้นชาวบ้านจะเก็บไว้เหลือกันก็จะขายในชุมชนและตลาดอำเภอราษีไศล

๑.๓ บ้านเพี้ยมาตร

ประวัติความเป็นมา

ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในอดีตว่าคนโบราณนั้นมีความเชื่อเรื่องเวทมนต์ คาถา เครื่องรางของขลัง และภูมิพิศาสง และมืองค์ความรู้เรื่องการตั้งถิ่นฐานก่อนจะอพยพมาตั้งถิ่นฐาน จะมีการเดินทางมาปลูกต้นไม้เพื่อเสี่ยงทายดูก่อนว่าต้นไม้ที่เจริญงอกงามก็จะถือว่าเป็นอุดมสมบูรณ์ ถ้าต้นไม้ตายหรือเหี่ยวลงก็แสดงว่าบริเวณดังกล่าวนั้นไม่อุดมสมบูรณ์

และจากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าว่า บ้านเพี้ยมาตรนั้นย้ายมาจากบ้านห้วย อำเภอรามัญไสล ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ตรงข้ามกับบ้านฝ้างและบ้านเพี้ยมาตรปัจจุบันซึ่งอยู่คนละฝั่งของแม่น้ำมูล

ในอดีตนั้นได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านที่ตรงบริเวณหัวภูสุด (หรือท่าทรายพนมศักดิ์ปัจจุบัน) หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าโนนแดง บริเวณฝั่งโนนแดงนี้ยังมีตำนานเล่าขานกันต่อมาว่า “มีปากถ้ำขนาดใหญ่” มีเมืองอยู่ใต้บาดาล เรียกว่า เมืองลุ่มประชาชนที่อยู่บนพื้นดินเรียกว่า “เมืองเทิง” ทั้งสองเมืองต่างเดินทางไปมาหาสู่กันมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ไทเมืองลุ่มได้มายืมหูกยืมฝีมจากเมืองเทิงไปทอผ้าอยู่เสมอ จนต่อมารั้งหนึ่งหนุ่มเมืองเทิงไม่ซื่อสัตย์ต่อเมืองลุ่มจึงบอกเลิกพิธีต่างๆ และเกิดความบาดหมางพิถใจกับเมืองเทิง และแล้วเมืองเทิงก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นในเมืองขึ้นจนอยู่ไม่ได้ก็เลยอพยพมาอยู่บ้านเพี้ยมาตร ปัจจุบันตัววัดตะนะ(มาต) เป็นผู้มาก่อนตั้งบ้านเพี้ยมาตร ซึ่งในอดีตตรวจบริเวณบ้านเพี้ยมาตรนั้น เป็นป่าดงดิบมีสัตว์ใหญ่อาศัยอยู่ เช่น ช้าง เสือ ละมั่ง เก้ง กวาง หมูป่า ฯลฯ เนื่องจากเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์เมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมา (ยุคแรก) บ้านเพี้ยมาตรมีผู้นำคนแรกคือ หลวงรัตนะ ที่อพยพมาจากบ้านห้วย

ปัจจุบันบ้านเพี้ยมาตร มีประชากร ๑๓๗ ครัวเรือน ชาย ๓๒๕ คน หญิง ๓๔๗ รวม ๖๗๒ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	บ้านโนนสูง	มีระยะทาง ๔ กิโลเมตร
ทิศใต้	จด	บ้านเหล่าโดน	มีระยะทาง ๒ กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	จด	บ้านปลาขาว	มีระยะทาง ๔ กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	จด	บ้านฝ้าง หมู่ ๔	มีระยะทาง ๒๐๐ เมตร

มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูง มีลักษณะเป็นคอนสูง ฤดูแล้งจะแล้งมาก ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมไม่ เนื่องจากเป็นที่สูง เนื้อที่ทั้งหมด ประมาณ ๓๗๐๐ ไร่ แยกเป็นทั้งหมดบ้าน ๒๕๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ๒๓๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณะ ๕๕๐ ไร่

สภาพเศรษฐกิจ บ้านเพี้ยมาตร มีการประกอบอาชีพทำการเกษตร เป็นอาชีพหลัก อาชีพรอง คือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง ค้าขายในชุมชน รายได้เฉลี่ยต่อคน ๒๓,๑๘๓ บาทต่อคนต่อปี (ข้อมูลจปฐ.)

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง ปัจจุบันบ้านเพี้ยมาตร ระบบการเมืองการปกครองจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข อาสาพัฒนาชุมชน ประชาคมหมู่บ้าน และในอดีตก็มีการปกครองกันคือ ผู้นำหมู่บ้านที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กล่าวคือ

๑. หลวงรัตนะ ที่ย้ายมาจากบ้านห้วย
๒. ท้าวคำสิงห์ บัวศรี ย้ายมาจากอุบลราชธานี
๓. หลวงโครต ไม่ทราบนามสกุล
๔. นายโสม เป็นลูกของนายฮ้อยปิ่น หลานของท้าวคำสิงห์ บัวศรี
๕. นายเกษ บัวศรี ซึ่งเป็นหลานของท้าวคำสิงห์
๖. นายบุตรดี สุทวัน เป็นลูกหลานของหลวงโครต
๗. นายพรหม บัวศรี เป็นน้องชายของนายเกษ
๘. นายอ่อน บัวศรี เป็นลูกหลานของนายบุตรดี สุทวัน
๙. นายอ่อนตา บัวศรี เป็นลูกหลานของนายพรหม บัวศรี
๑๐. นายสอนสุทวัน เป็นลูกหลานของนายอ่อน สุทวัน
๑๑. นายคำตา จำปาพันธ์ เป็นลูกหลานของนายอ่อน
๑๒. นายประสงค์ สุทวัน เป็นลูกหลานของนายสอน
๑๓. นายสวาท สุทวัน เป็นลูกหลานของนายอ่อน

ปัจจุบัน คือ ผู้ใหญ่บ้าน นายสังวาลย์ สุมาวัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน นายสมจิตร สุทวัน นางพัชระ กัณหา สมาชิก อบต.คือ นายสมเกียรติ เจือจาน นายสุภาพ มະນัณนิล

ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ นายสมบุญ หารชัย ตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ นายบุญเลิศ ดีโพนรัมย์ เป็นหมอสูตรประจำหมู่บ้าน

องค์กรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนร้านค้า กลุ่มกองทุนเงินล้าน

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ บ้านเพี้ยมาตร มีป่าไม้ อยู่ ๒ แห่ง คือ ป่าดงภูแดง มีเนื้อที่ ๔๓๗ ไร่ ป่าดอนปู่ตา มีเนื้อที่ ๕ ไร่ ปัจจุบัน เหลือประมาณ ๒ ไร่ ในอดีตการเข้าไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน คือ การเข้าไปมาอยู่หากัน แบ่งปันชาวบ้านหรือเครือญาติ หรือนำไปแลกสิ่งของกับเพื่อนบ้าน เช่น เห็ดหน่อไม้ ฟืน เกือบผัก หาเครือไม้ใช้สอย หรือไข่มดแดง และสามารถเลี้ยงวัวควายในป่าดงภูแดงได้ จนถึงปัจจุบันและยังเป็นที่พักสัตว์ในช่วงฤดูน้ำหลาก แหล่งน้ำหนองเพี้ยมาตร หนองตาหวด แม่น้ำมูล ป่า ป่าดงภูแดง ป่าดอนปู่ตา

ด้านการศึกษา มีโรงเรียน ๑ แห่ง คือ โรงเรียนบ้านเพี้ยมาตร คนในหมู่บ้านเรียนจบประถมต้น เป็นอันดับหนึ่ง รองมาคือ มัธยมศึกษาและปริญญาตามลำดับ

ด้านประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดชื่อวัดบ้านเพี้ยมาตร ปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดชื่อ พระครูธรรมมากร (หลวงพ่อดี นับโยม) คนในหมู่บ้านมีความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อคงภูดิน คงภูแดง ปู่ตา ลำผีฟ้า พระแม่ธรณี

ประเพณีที่สำคัญคือ บวงสรวงเจ้าพ่อคงภูแดง ปู่ตา และ บุญผะเหวด คຸ້ມຂ້າວใหญ่ การบวงสรวงเจ้าพ่อจะมีการเลี้ยงในแต่ละปีๆละ ๒ ครั้งคือ วันพุธ แรกของเดือนเมษายน วันพุธแรกของเดือน ๑๑ หลังออกพรรษา บุญผะเหวดและบุญคຸ້ມຂ້າວใหญ่ จะทำในเดือน ๓ – ๔

ด้านสาธารณูปโภค

- มีถนนสาย ๒๐๘๖ ผ่าน	๑	สาย
- มีถนน คสล. ในหมู่บ้าน	๓	ซอย
- ถนนลูกรัง	๔	ซอย
- ประปาหมู่บ้าน	๑	แห่ง
- อนามัย	๑	แห่ง
- โรงพยาบาลที่อำเภอ	๑	แห่ง
- โทรศัพท์สาธารณะ	๒	ตู้

การใช้ประโยชน์จากป่า

บ้านเพี้ยมาตร ใช้ทรัพยากรจากป่าบุ่งป่าทาม และป่าดงภูแดง เช่น การเก็บหาของป่า คือ เก็บเห็ด เห็ดถ่าน เก็บเห็ด เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และแมลงต่างๆ เช่น กิ๊นูน ผัก เช่น ผักเม็ก ตั้ว สมุนไพร เก็บเห็ด เห็ดถ่าน ชาวบ้านจะเก็บเห็ดที่ตายแล้วหรือกิ่งไม้ขนาดเล็กในป่าทามและป่าภูแดงตลอดปีจากเดือน ๑ - ๑๒ เก็บเห็ด เช่น เห็ดปลวก ปลวกแดง ตาบ ปลวกไถ่น้อย ปลวกสายน้ำ เห็ดเข้าไค หน้าแหล่ เห็ดน้ำหมาก เห็ดระโงก เช่น ระโงกขาว เหลือง ชาวบ้านจะเริ่มเก็บจากเดือน ๖ – ๑๐ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย จะมีการเลี้ยงตลอดปี ๑ – ๑๒ การหาแมลง เช่น กิ๊นูน แมลงช้าง ไชมแดง การเก็บของป่าก็จะเริ่มเก็บจากเดือน เมษายน ช่วยปลายเดือนถึง เดือน ๘ การเก็บสมุนไพร จะเก็บตลอดปี แต่ปัจจุบันนั้นขาดการสืบทอด การเก็บหาของป่านั้นชาวบ้านจะเก็บไว้เหลือกันก็จะขายในชุมชนและตลาดอำเภอรามไสล

๑.๔. บ้านเหล่าโดน หมู่ ๑๐

ประวัติความเป็นมา

คำว่าเหล่าโดน ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่นี้เป็นป่าใหญ่ที่ติดต่อกับป่าดงภูแดงและป่าดอนโจทย์ เป็นลักษณะโนนสูงสลับกับที่ราบลุ่ม เนื้อที่ประมาณ ๒๐ ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ มีป่าไม้เบญจพรรณ ส่วนมากจะเป็นไม้พยุง ไม้แดง ไม้เต็ง ขึ้นอยู่หนาแน่น

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ชาวบ้านเพี้ยมาตรได้เข้ามาบุกเบิกเมื่อทำไร่ พื้นที่แห่งนี้จึงถูกตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่และจับจองเป็นเจ้าของ ซึ่งในอดีตก่อนปี ๒๕๐๐ ได้มีคนจีทูต (กูทราด) ที่หนีมาจากบ้านเพี้ยมาตร เพราะสมัยนั้นชาวบ้านรังเกียจจึงหนีมาอยู่ตอนนี้

คอนเหล่าโคนเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์มากเดิมเป็นเทือกป่าแนวเดียวกับป่าดงภูแดง ภูดิน และคอนโจด ป่าเหล่านี้จะเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านนั้นต้องพึ่งพาทรัพยากรในการอยู่อาศัยและเป็นพื้นที่ติดต่อแม่น้ำมูล พอหาปลาได้มาก็จะมาแขวะเก็บผักหาเห็ดที่ติดกับแม่น้ำมูลพอหาปลาได้ก็จะมาแขวะเก็บผัก หรือของป่าอื่นในคอนเหล่าโคนนี้

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ นายสอน สุทวัน อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านเพี้ยมาตร เห็นว่าต่อไปบ้านเพี้ยมาตรนั้นจะคับแคบ ไม่พอกับที่อยู่อาศัยของชาวบ้านที่จะขยายต่อไปในอนาคต ประกอบกับโนนเหล่าโคนก็เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งหมู่บ้าน สภาพป่าก็เริ่มเสื่อมโทรมมากแล้ว จึงได้พาลูกหลานอพยพออกไปตั้งบ้านใหม่ แรกๆ ก็มีเพียงหลังเดียว

ต่อมาก็มีลูกหลานจากบ้านเพี้ยมาตรออกตามามากขึ้น นายสอนและครอบครัวก็ได้มีการแบ่งที่ดินให้ลูกหลานที่ตามมานั้นให้คนละเท่าๆ กัน และจากการย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ของบ้านเหล่าโคนชาวบ้านมักจะเรียกว่า “บ้านน้อย” ในขณะนั้นการปกครองยังขึ้นอยู่กับบ้านเพี้ยมาตร และต่อมาก็ได้มีการขอตั้งซื้อบ้านใหม่และแยกหมู่บ้านออกจากบ้านเพี้ยมาตร ชื่อว่าบ้านสวนสันตติงตามชื่อผู้มาก่อตั้ง การมาก่อตั้งบ้านใหม่ในสมัยนั้น คือสมัยจอมพลถนอมขจรวันต์ ณ วันที่ ๒ เดือน ๔ ปีชวด ตามเอศกเพลง ชาวสามโมง

ซึ่งการตั้งหมู่บ้านมีคนสำคัญในการจัดตั้งหมู่บ้านทั้งหมด ๗ คน แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่สำคัญแตกต่างกันดังนี้

๑. พ่อสอน สุทวัน เป็นประธานใหญ่ฝ่ายปรึกษา
๒. พ่อฝัน อิทรจักร เป็นสารวัดหรือมกทายก มีหน้าที่ประกาศวันสำคัญในหมู่บ้าน
๓. พ่อสร้อย ประกายทอง เป็นคนสำคัญหัวหน้าป่าเพื่อตั้งหมู่บ้าน
๔. พ่อน้อยหรือจำปา มณีนิล เป็นคนสร้างศาลากลางบ้าน
๕. พ่ออ่อน นรสาร เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเพี้ยมาตร
๖. พ่อจำปา มณีนิล เป็นคนจุดบพพระมิ่งได้
๗. นายนิล กัญญา เป็นจำหมู่บ้าน
๘. นายพุ่ม ภาชู เป็นจ่ารอง
๙. นายคำตา จำปาพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านจากบ้านเพี้ยมาตร

ปัจจุบันบ้านเหล่าโคนมีจำนวนประชากรทั้งหมด ๖๗ ครัวเรือน แยกเป็นชาย ๑๗๓ คน หญิง ๑๖๘ คน รวม ๓๔๑ คน

ที่ตั้งอาณาเขต

ทิศเหนือ	จด	บ้านปลาขาว	มีระยะทาง ๕ กิโลเมตร
ทิศใต้	จด	บ้านลำน้ำมูลบ้านห้วย	มีระยะทาง ๔ กิโลเมตร
ทิศตะวันออก	จด	บ้านคอนงูเหลื่อม	มีระยะทาง ๓ กิโลเมตร
ทิศตะวันตก	จด	ป่าดงภูดิน	มีระยะทาง ๒ เมตร

มีเนื้อที่ทั้งหมด ๔๒๐๐ ไร่ ที่ตั้งหมู่บ้าน ๑๕๐ ไร่ ที่ทำกิน ๓,๖๑๐ ไร่ ที่สาธารณะ ๕๒๐ ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ดอน ซึ่งติดกับป่าบุ่ง-ป่าทามทางด้านทิศใต้ มีการแบ่งเป็นล็อกๆ คล้ายบ้านจัดสรร ง่ายเป็นระเบียบ และมีการแบ่งพื้นที่หมู่บ้านไว้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ (ชาวบ้านเรียกว่าสวนหลวง)

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ทุ่งหนองไส้เดือน หนองหัวเข้า แม่น้ำมูล ป่า ดอน ไร่ ภูดิน สวนหลวง

สภาพเศรษฐกิจ ชาวบ้านเหล่านี้มีการประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตร มีการเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพรอง และรับจ้างนอกฤดูกาล ขั้บรับจ้าง รายได้เฉลี่ย ประชากร ๒๔,๓๔๐ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง

ผู้นำทางการเมือง	๑. นายสอน สุทวัน	ผู้ใหญ่บ้านเพียมาตร
	๒. นายคำดา จำปาพันธ์	ผู้ใหญ่บ้านเพียมาตร
	๓. นายอ่อน นรสาร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเก่า
	๔. นายสา ประกายทอง	ผู้ใหญ่บ้าน

ผู้นำไม่เป็นทางการ	๑. พ่อฝั้น อินธิจักร	เป็นสารวัดหรือมัคทายก
	๒. นายนัน กัณกา	เป็นจำ
	๓. นายพุม พาชู	รองจำ

ผู้นำปัจจุบัน	๑. นายกองจันทร์	ผู้ใหญ่บ้าน
	๒. นางราตรี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
	๓. นายอดุลย์ ชุมจิตร	อบต.
	๔. นายอภิรักษ์ สุขาวรรณ	อบต.

ผู้นำไม่เป็นทางการ	๑. นายพุม พาชู	เป็นเฒ่าประจำหมู่บ้าน
	๒. นายทองสา ประกายทอง	ผู้อาวุโส (อดีตผู้ใหญ่บ้าน)

ด้านการศึกษา

บ้านเหล่าโคนเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กและตั้งใหม่ ยังไม่ถึง ๕๐ ปี ไม่มีโรงเรียนเด็กมาเรียนที่โรงเรียนบ้านเพียมาตร มีวัด ๑ แห่ง ชื่อวัดบ้านเหล่าโคน คนในชุมชนเรียนจบ

ประถมต้น เป็นอันดับหนึ่ง

มัธยมศึกษาต้น เป็นอันดับสอง

อนุปริญา เป็นอันดับสาม

ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ เจ้าพ่อภูดิน เจ้าพ่อพระเกษเจ้าราชดงภูแดง ปู่ตา ประเพณีที่สำคัญคือ ทำบุญบ้าน เดือนสาม เดือน สี่ บุญผะเหวด บุญข้าวก่ำ เดือน ๓ เลี้ยงศาลเจ้าพ่อดงภูดิน เดือน ๕ เดือน ๑๑ แข่งเรือเดือน ๑๑ เลี้ยงปู่ตา เดือน ๕ และ เดือน ๑๑

การใช้ประโยชน์จากป่า

บ้านเหล่าโคน ซึ่งอยู่ติดกับป่าบุ่ง-ป่าทาม และป่าดงภูแดง ชาวบ้านจะสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่สองแห่งได้ตามความเหมาะสมกับฤดูกาลการใช้ประโยชน์มีดังนี้

การเก็บหาของป่า เช่น ฟืน เผาถ่าน หาเห็ด เกี้ยวหญ้า ไช้มัดแดง หายาสมุนไพร เลี้ยงสัตว์ การหาฟืน ชาวบ้านจะใช้กิ่งไม้เล็กๆ ไม่ตายแล้วตลอดทั้งปี การหาเห็ด เช่น เห็ดปลวก เห็ดเห่าไคร เห็ดหน้าแหล่ เห็ดน้ำมาก เห็นกระด้าง จากเดือน ๖ – ๘ การเกี้ยวหญ้าคา จากเดือน ๑๒ – ๓ ไช้มัดแดง จากเดือน ๓ – ๖ การเลี้ยงสัตว์ ตลอดปี การหายาสมุนไพร ในอดีตจะหาตลอดปี แต่ปัจจุบันนั้นการสืบทอดเลยไม่มีคนมาหามากนัก

ด้านสาธารณูปโภคในชุมชน มีถนนเข้าหมู่บ้านจากบ้านเพียมาตร ๑ สาย (ถนนลูกรัง) ถนน คลส. ในหมู่บ้าน ๑ สาย ถนนลูกรังในหมู่บ้าน ๔ สาย ประปาหมู่บ้าน ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๖๗ ครัวเรือน

◎ ข้อมูลพื้นฐานป่าชุมชนโนนยาง ต.คอนแวนต์ อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์

ป่าโนนยาง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลหนองแวนต์ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันได้มีการก่อสร้างวัดป่าอยู่ที่ป่าชุมชนโนนยาง ชื่อวัดป่าธรรมนิเทศ บ้านฝาง การเข้าไปใช้ประโยชน์ของชาวบ้านป่าโนนยางนั้นมีทั้งหมด ๑๑ หมู่บ้าน ได้แก่

๑. บ้านบึง หมู่ ๑	๒. บ้านบึง หมู่ ๕	๓. บ้านหาญฮี หมู่ ๓
๔. บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒	๕. บ้านหาญฮี หมู่ ๑๖	๖. บ้านยาง หมู่ ๑๓
๗. บ้านหนองน้ำใส หมู่ ๑๑	(บ้านหนองนกเจ้า)	๘. บ้านหนองหัน หมู่ ๕
๙. บ้านโนนกลาง หมู่ ๔	๑๐. บ้านนาง หมู่ ๑๐	๑๑. บ้านโนนทรายน้อย หมู่ ๖

แต่การเข้าไปใช้ประโยชน์กันอย่างเข้มข้นและในการดูแลรักษาป่าโนนยางอย่างจริงจังคือ บ้านบึงหมู่ ๕ รองลงมาคือ บ้านบึง หมู่ ๑ บ้านโนนยาง บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ และหมู่ ๑๖ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ป่ามากที่สุด สำหรับหมู่บ้านอื่นที่ห่างไกลออกไปก็จะเข้ามาใช้ประโยชน์เป็นบางฤดูกาล

ข้อมูลชุมชนรอบป่าชุมชนโนนยาง

๑. บ้านบึง

ประวัติความเป็นมา

บ้านบึงก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๗ ประมาณ ๑๕๐ ปี พ่อขุนบุตรราช กลับบัว เป็นคนมาอยู่เป็นคนแรก ซึ่งบ้านเดิมเป็นคนบ้านห้วย ตำบลบัวห้วย อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ สาเหตุที่อพยพมาอยู่ เนื่องจากบ้านห้วยในสมัยนั้นผู้คนก็มากมีที่ดินไม่เพียงพอ จึงได้เดินทางเพื่อไปหาที่ทำกินใหม่ ในเมื่อมาบ้านหนองน้ำเห็นความอุดมสมบูรณ์ มีทำเลที่กว้างขวางเหมาะสมกับการทำนา เพราะมีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ด้วย ชื่อว่าหนองบึง คำว่า “บึง” นั้นเป็นชื่อเก่าชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นตามหนอง จึงเรียกว่า หนองบึง จากการที่มาพบหนองน้ำที่มีปู ปลา กุ้ง หอย ที่หากินได้ง่ายก็เลยตัดสินใจก่อสร้างขึ้นอยู่บนที่โนน ซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านปัจจุบันต่อมาก็มีลูกหลานอพยพตามมาและมาจากบ้านธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ จึงได้ร่วมกันตั้งชื่อหมู่บ้านขึ้นมาตามชื่อหนองน้ำ เรียกว่า บ้านบึง ขึ้นอยู่กับตำบลธาตุยังไม่มีแยกตำบล จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าว่าบ้านบึงแต่ก่อนบ้านบึง หมู่ ๒ ตำบลธาตุ มีการตั้งหมู่บ้านก็มีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านด้วย ในการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านในสมัยก่อนนั้น ทางราชการก็จะมาแต่งตั้ง และโดยมองว่าบุคคลใดในหมู่บ้านที่มีคนเคารพและมีอิทธิพลในหมู่บ้านก็จะแต่งตั้งเองเลย เพื่อให้ผู้นำปกครองหมู่บ้านในช่วงที่บ้านบึงนั้นขึ้นอยู่กับตำบลธาตุ มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกคือ นายโกด , นายหล้า บุญรัตน์ , นายคำ ละคร เป็นผู้ใหญ่บ้านคนที่ ๓ ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงแยกตำบลประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้มีการแบ่งเขต

การปกครองขึ้นใหม่ในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดสุรินทร์ ทำให้บ้านบึงนั้นจึงได้ขึ้นกับตำบลคอนแตร พ.ศ. ๒๔๘๒ ก็ได้มีการแยกหมู่บ้านบึงให้เป็น ๒ หมู่ คือ บ้านบึง หมู่ ๑ และ ๕

ปัจจุบันบ้านบึงหมู่ ๑ มีประชากร ๕๔ ครัวเรือน ชาย ๓๖๕ คน หญิง ๓๕๑ คน รวม ๗๑๖ คน บ้านบึงหมู่ ๕ ประชากร ๑๓๓ ชาย ๔๐๘ คน หญิง ๔๓๖ คน รวม ๘๔๔ คน

ที่ตั้งอาณาเขต บ้านบึง หมู่ ๑ และหมู่ ๕

- ทิศเหนือ จด แม่น้ำมูลบ้านคงแดง ระยะทาง ๑๐ กม.
- ทิศใต้ จด บ้านขลุงและบ้านหนองลิยอ ระยะทาง ๖ กม.
- ทิศตะวันออก จด บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒, ๑๖ ระยะทาง ๑ กม.
- ทิศตะวันตก จด บ้านยาง หมู่ ๑๓ ระยะทาง ๕๐๐ เมตร

ลักษณะพื้นที่ เป็นพื้นที่โนนราบ ต่ำไปทางทิศเหนือสภาพพื้นที่ติดกับทุ่งนา มีหนอง บึง ใหญ่ และพื้นที่ป่าบุงป่าทามเป็นพื้นที่ราบลุ่มน้ำจะท่วมในฤดูน้ำหลาก ของทุกปี เนื้อที่ทั้งหมด บ้าน บึงคือ หมู่ ๑ ที่ตั้งหมู่บ้าน ๕๐ ไร่ ที่ทำกิน ๑๗๐๐ ไร่ ที่สาธารณะ ๒๘๗๑ ไร่, หมู่ ๕ ที่ตั้งหมู่ บ้าน ๑๑๐ ไร่ ที่ทำกิน ๒๗๖๕ ไร่ ที่สาธารณะ ๒๘๘ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ หนองบึง กุดโค้ง กุดบักสี แม่น้ำมูล ป่า ป่าโนนยาง ป่า สักเก่า ป่าโนนเขมร ป่าโนนกุดเนือก

สภาพทางเศรษฐกิจ บ้านบึงหมู่ ๑ หมู่ ๕ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักคือการทำนา อาชีพรองคือการค้าสัตว์ รับจ้างนอกฤดูการทำนา ค้าขายในชุมชนตามลำดับ รายได้เฉลี่ย บ้านบึง หมู่ ๑ ๒๔,๕๑๕ ต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยบ้านบึง หมู่ ๕= ๑๕,๒๐๕ ต่อคนต่อปี

การเมืองการปกครอง บ้านบึง หมู่ ๑ มีการปกครองจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน

ผู้นำในอดีต คือ

๑. นายโคด

๒. นายคำหล้า บุญรัตน์

๓. นายคำ ละคร

๔. นายแดง นุกูล เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๐๖

๕. นายทา แทนศิลา เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๐๖ – ๒๕๑๐

๖. นายแสง สอนพิณิจ เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๑๒ – ๒๕๓

๗. นายสุขสันต์ แทนศิลา เป็น ผบ.จากปี พ.ศ. ๒๕๓๐ –

๒๕๓๒

ผู้นำไม่เป็นทางการ พ่อพัด แทนศิลา อายุ ๘๔ ปี เป็นจำประจำหมู่บ้าน พ่อบุญดี ไยเมือง เป็นผู้อาวุโสในชุมชน

บ้านบึงหมู ๕ หลังจากบ้านบึงได้แยกหมู่บ้านมาเป็นหมู ๕ การปกครองก็จะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสาธารณสุข กรรมการ ประชาคม

ผู้นำในอดีตที่เป็นทางการ ๑. นายบุญ ผิวงาม เป็นปี พ.ศ. ๒๕๓๒- ๒๕๓๔ ๒. นาย กาสี รมริน เป็นปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๔๒ ๓. นายบุญหลง แท่นศิลา เป็นปี พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๖

ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านคือ ๑. นายสุข บุตรดี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๑. นายชาญชัย สร้อยกุลเรือ ๒. นายพิมพ์พา แท่นศิลา สมาชิก อบต. ๑. นายสอน พรหมชาติ ๒. นายทองรินทร์ จันทร์ท่า

ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ ๑. พ่อปัด แท่นศิลา อายุ ๘๔ ปี เป็นจำหมู่บ้าน ๒. พ่อบุตรดี ใจเมือง ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน

การศึกษา บ้านบึงหมู ๑ หมู ๕ มีโรงเรียน ๑ แห่งชื่อโรงเรียนบ้านบึง คนในหมู่บ้านเรียน จบ ประถมต้น เป็นอันดับที่ ๑ เรียนจบมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นอันดับ ๒ เรียนจบอนุปริญาตรี เป็นอันดับ ๓

ประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดบ้านบึง หมู ๑ ชื่อวัด ถ้าศรีบ้านบึง วัดบ้านธรรมนิเวศ หมู ๕ ชื่อวัดป่าธรรมนิเวศ วัฒนธรรมความเชื่อ ปู่ตา (ภูมิบ้าน) ประเพณีสำคัญ บุญผีบ้าน เดือน สาม เดือนสี่ บุญผะเหวด เดือนสี่ เลี้ยงปู่ตา เดือนห้า เดือนหก วัฒนธรรมในการให้ความช่วยเหลือ ในอดีตมีการให้ความช่วยเหลือ เช่น ประเพณีลงแขก เช่น ทำนา เกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นเล้า แต่ ปัจจุบันคงเหลือ เฉพาะการขนข้าวขึ้นเล้าเท่านั้น

ด้านสาธารณูปโภค บ้านบึงหมู ๑ มีถนนทางหลวงชนบท ๗ สาย ถนน คลส. ๒ สาย ลูกวัง ๖ สาย ประปา ๑ แห่ง ไฟฟ้าครบทุกหลังคาเรือน ตู้โทรศัพท์ ๒ ตู้

ด้านสาธารณูปโภคบ้านบึง หมู ๕ มีถนนทางหลวงชนบท ๑ สาย ถนน คลส. ๑ สาย ลูกวัง ๔ สาย ประปา ๑ แห่ง ไฟฟ้า ๑๒๘ ครัวเรือน ขาด อยู่ ๕ ครัวเรือน ตู้โทรศัพท์ ๑ ตู้

การใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน

ลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์โดยทั่วไปจะเป็นการเข้าไปเก็บของป่าตามธรรมชาติ ตาม ถุดูการ เพื่อเป็นอาหารและดำรงชีพ เช่น เห็ด หน่อไม้ มันแขง หมากผีพรวน หมากยาง ผักส้ม โมง ผักเม็ก ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอยต่างๆ คือ ฟืน เครื่องไม้ทำเครื่องจักสาน และจับสัตว์บางชนิด ปัจจุบันมีการจับสัตว์น้อยลง เนื่องจากมีกฎหมายห้ามของป่าชุมชนและประชากรเป็นเขตอภัยทาน และชาวบ้านได้ลงไปต้มเกลือ

๒. บ้านยาง หมู่ ๑๓

ประวัติความเป็นมา

ในอดีตพ่อใหญ่ครูทอง หงษ์อินทร์ พร้อมเมียชื่อย่อและพ่อใหญ่จันทอง ได้อพยพมาจากบ้านยางใหญ่ อำเภอรามิไสล จังหวัดศรีสะเกษ มาก่อตั้งบ้านเองเมื่อปี ๒๔๖๑ สาเหตุที่ย้ายมาอยู่ที่นี้คือ ทำนาที่บ้านยางใหญ่ไม่ได้ผลเพราะปลูกข้าว ทำให้ทำนาไม่ได้ผล ก็เลยออกเดินทางมาหาพื้นที่ใหม่เพื่อทำนา มาเห็นโนนยางก็เลยตั้งหมู่บ้านอีกสาเหตุนี้ ก็คือ เป็นที่ที่อุดมสมบูรณ์ใกล้หนองน้ำหาปลากินง่ายการตั้งชื่อว่ายาง คือ มีต้นยางขนาดใหญ่อยู่ตรงบริเวณบ้านนั้นมาก ปัจจุบันก็ยังมียู

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๘ – ๒๔๘๙ ชาวบ้านยางก็ได้เกิดโรคระบาดชื่อว่าโรคฝีดาษเกือบทั้งหมู่บ้านทำให้ผู้คนล้มตายอย่างมากเกือบ ๒๐๐ คน และคนบ้านใกล้เคียงนั้นเกิดความการรังเกียจ บางคนต้องอพยพไปปลูกกระท่อมอยู่ทุ่งนา การเกิดโรคระบาดนั้นได้ทำให้พระนั้นเสียชีวิตและการตายของชาวบ้านเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านได้ช่วยกันเอาศพไปไว้ที่ป่าช้า จากการตายของผู้มาทางการก็ได้ออกมาให้ความช่วยเหลือ จึงจะตามควบคุมโรคได้ก็หลายปี และมีการมาปลูกเพื่อป้องกันให้กับเด็กๆ แรกเกิดและที่โรงเรียน ต่อมาเมื่อปลายปี ๒๔๘๘ ก็ได้แยกหมู่บ้านออกจากบ้านบึงจนถึงปัจจุบัน บ้านยางหมู่ ๑๓ มีประชากร ๘๗ ครัวเรือน ประชากร ๕๓๔ คน ชาย ๒๖๐ คน หญิง ๒๗๔ คน

ที่ตั้งหมู่บ้าน

ทิศเหนือ	จด	แม่น้ำมูล	ระยะทาง ๑๐ กม.
ทิศใต้	จด	เขตบ้านนางเภา	ระยะทาง ๒ กม.
ทิศตะวันออก	จด	เขตบ้านบึง หมู่	ระยะทาง ๒๐๐ ม.
ทิศตะวันตก	จด	เขตบ้านหนองน้ำใส	ระยะทาง ๕๐๐ เมตร

ลักษณะทางกายภาพ ภูมิประเทศ เป็นพื้นที่โนนสูงลาดเอียงไปทางทิศเหนือมีหนองน้ำ อยู่กลางทุ่งทางทิศเหนือ มีถนนตัดผ่านกลางหมู่บ้าน ลักษณะหมู่บ้าน ทอดยาวตามถนน

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณชุมชน น้ำ หนอง บึง หนองน้ำใส ป่า ป่าโนนยาง ป่าช้า

ด้านเศรษฐกิจชุมชน ชาวบ้านยางหมู่ ๑๓ ประกอบอาชีพหลักคือการทำเกษตร ทำนา อาชีพรอง คือ การเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และอาชีพรับจ้างนอกฤดูการทำนาและอาหารจากป่า บึง-ป่าทามเป็นอาหาร รายได้ประชากร เฉลี่ย ๑๗,๗๖๗ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง บ้านยางมีโครงสร้างการปกครอง คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. กรรมการหมู่บ้าน ประชาคมหมู่บ้าน อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ผู้นำในอดีต ๑. นายคำ ละคร ผู้ใหญ่บ้านบึง ๒. นายมี ยางงาม ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ๑. นายบัวลา สอดสี ๒. นางเปลี่ยน สิงห์คำ
สมาชิก อบต. ๑. นายสุบัน ร่วมจิตร ๒. นายทองดี เกษศิริ
ผู้นำไม่เป็นทางการ - นางท่อน สิงห์คำ เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน

ด้านการศึกษา บ้านยาง เป็นหมู่บ้านขนาดกลางก่อตั้งหลังบ้านบึงจึงไม่มีโรงเรียนเล็กๆ เดินไปโรงเรียนบ้านบึงระยะทาง ๕๐๐ เมตร มีวัดชื่อวัดครุฑบ้านยาง คนในหมู่บ้านจบการศึกษาชั้นประถม อันดับ ๑ จบมัธยมศึกษา อันดับ ๒ จบอนุปริญา

ด้านสาธารณูปโภค ถนนหลวงชนบท ๗ สาย ถนนลูกรัง ๓ ซอย ประปาใช้ร่วมกัน ๓ หมู่บ้าน ๑ แห่ง งบ อบต. ตู้โทรศัพท์ ๑ ตู้ ไฟฟ้ามิใช่ ๕๔ คราวเรือน

ประเพณีความเชื่อของคนในชุมชน หมอธรรม ผีฟ้า ปู่ตา ประเพณีที่สำคัญในหมู่บ้าน

บุญคุ้มข้าวใหญ่	เดือนสาม
บุญผะเหวด	เดือนสี่
บุญสงกรานต์	เดือนห้า ปีใหม่ไทย

วัฒนธรรมในการช่วยเหลือ ดำนาเกี่ยวข้าว ขนข้าวขึ้นเล้า ทูบข้าว ปัจจุบันก็เริ่มมีน้อยลง สาเหตุเกิดจากกระแสความนิยมแบบใหม่ มีเครื่องจักรเข้ามาแทนทำให้คนเริ่มทิ้งวัฒนธรรมดั้งเดิม

การใช้ประโยชน์จากป่า

ชาวบ้านยาง หมู่ ๑๓ ลักษณะการใช้ประโยชน์โดยทั่วไปจะเป็นการเข้าไปใช้จากพื้นที่ป่าบุ่ง ป่าทามเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากไม่มีป่าโคก การใช้ประโยชน์ คือ เข้าไปหาของป่าตามธรรมชาติ เพื่อเป็นอาหาร เช่น หาเห็ด หน่อไม้ มันแขง หมากผีพรวน หมากยาง ผักส้มโฮง ผักเม็ก ยาสมุนไพร ไม้ใช้สอยต่างๆ เช่น ฟืน และต้มเกลือหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว

๓. บ้านหาญฮี

ประวัติความเป็นมา

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒-๑๖ ตำบลคอนแตร อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา พ่อขุนประภาส หอมจันทร์และนายเสน บัวศรี นายสุข หอมจันทร์ และหลวงวิเศษ ซึ่งเป็นเครือญาติกัน เดิมอยู่บ้านโคก อำเภอกุฑมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ ได้ชวนกันอพยพเพื่อที่จะหาแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ พอเดินทางด้วยเกวียน และมาถึงทุ่งหาญฮี เห็นมีหนองน้ำและทำเลดีก็ได้นอนพักแรม ค้างคืนอยู่กลางโนนหาญฮี พอตื่นมาก็ได้ชักชวนกันตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงนั้น และต่อมาได้มีลูกหลานนั้นอพยพตามมาและคนในแถบตำบลธาตุได้เข้ามาอยู่ช่วยกันถางป่าหาหญ้าโหมงเพื่อทำนา เนื่องจากสมัยก่อนบ้านในเขตบริเวณทุ่งหาญฮี ทุ่งบึงนั้นเป็นแหล่งที่มีกลุ่มนักเลง

ชุกชุมมาก ชอบมาขโมยต้อนวัว-ควายไปขายที่เมืองล่างอยู่เสมอ ทางหน่วยงานราชการก็ได้เข้ามาจัดตั้งผู้นำ(ผู้ใหญ่บ้าน) แต่ก่อนการแต่งตั้งผู้นำจะไม่ได้คัดเลือกเอง ทางราชการก็จะมาสืบเสาะหาว่าผู้ใดในบ้านนั้นๆเป็นผู้ที่มีอิทธิพลเป็นนักเลงใหญ่ก็จะแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน เช่น พ่อใหญ่สุขหอมจันทร์ เมื่อประมาณ ปี ๒๔๘๗ ถึง ๒๕๐๔ บ้านหาญฮีขึ้นกับตำบลธาตุ อำเภอรตนบุรี และเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ทางหน่วยงานราชการก็ได้มีการแบ่งเขตการปกครองใหม่ ก็เลยได้ขึ้นกับตำบลคอนแตร ในเวลาต่อมาบ้านหาญฮีได้ขยายขยายครัวเรือนมากขึ้น ก็ได้ขึ้นการแบ่งเขตการปกครองในหมู่บ้านให้เป็น ๓ หมู่ในหมู่บ้านเดียวกัน จนถึงปัจจุบันการแบ่งหมู่บ้านครั้งแรก ปี ๒๕๑๖ ครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๕๑๕

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ มีประชากร ๖๕ ครัวเรือน แยกเป็นชาย ๒๐๔ คน แยกเป็นหญิง ๒๒๕ คน รวม ๔๒๙ คน

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๖ มีประชากร ๘๐ ครัวเรือน ชาย ๒๗๓ คน หญิง ๓๒๐ คน รวม ๕๙๓ คน

ที่ตั้งหมู่บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖

ทิศเหนือ	จด	แม่น้ำมูล
ทิศใต้	จด	เขตบ้านโนนสูงตำบลยางสว่าง
ทิศตะวันออก	จด	เขตบ้านหนองตอ
ทิศตะวันตก	จด	เขตบ้านบึง หมู่ ๕

ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศเหนือ มีทุ่งหนองหาญฮีอยู่ทางทิศเหนือหมู่บ้าน และป่าบุ่ง-ป่าทามที่ลักษณะลาดลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก

พื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖ พื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ประมาณ ๓๕๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ๒,๕๐๐ ไร่ พื้นที่สาธารณประโยชน์ ๔๕๐ ไร่ รวม ๓,๓๐๐ ไร่

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำได้แก่ แม่น้ำมูล กุดปิดสี หนองหาญฮี กุดชีควาย กุดฝัดดอก กุดแคน กุดจิบ กุดฮางเดี่ยว กุดแคนล่อง ฯลฯ ป่าไม้ ได้แก่ ป่าโนนยาง ป่าโนนเขมร ป่าโนนกุศเอก

สภาพเศรษฐกิจในชุมชน ชาวบ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖ มีอาชีพหลัก คือ การทำนา เป็นอาชีพหลัก อาชีพรองคือการเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว-ควาย ค้าขาย ในชุมชน และรับจากนอกฤดูการทำนา รายได้เฉลี่ยประชากร หมู่ ๑๒ ต่อคน ๑๕,๘๕๓ บาทต่อคนต่อปี รายได้เฉลี่ยประชากร หมู่ ๑๖ ต่อคน ๒๒,๓๕๗ บาทต่อคนต่อปี

ด้านสังคมการเมืองการปกครอง ระบบการเมืองการปกครองของชุมชนจะมีผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต. อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุข ประชาคมหมู่บ้าน

ผู้นำในอดีต นายสุข หอมจัน, นายเสม บัวศรี, นายชม ร่วมจิตร, นายสีทา รมรัตน์, นายพรม มา คำมัย, นายถัน คำจุน, นายกัญญา บุญเจริญ, นายสุต ภูรินทร์, นายหัด วรรณ นายประสาน โกยทรัพย์, นายฉลอม เพ็ญจันทร์ และนายโฮม ศรีบาน

ผู้นำในปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้าน นายจันทร์ พันธทา หมู่ ๑๒ ผู้ช่วยนายจิตร พรมทา และนายกัญญา แก่นศิริ สมาชิก อบต. คือ นายพิชิต ร่วมจิตร นายบุญเลิศ สุวรรณวงษ์

ผู้นำไม่เป็นทางการ พ่อหัด วรรณ เป็นตุลาการหมู่บ้าน พ่อสังข์ สาธุสินธุ์ เป็นหมอ สูตรประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและแม่ใหญ่รับ อินทร์พันธ์ เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน

บ้านหาญฮี หมู่ ๑๖ ผู้ใหญ่บ้านคือ นายมานิต นันทาม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ นายมา สวัสดิ์ และนายกำเพียง เกษศิริ และ สมาชิก อบต. นายชำนาญ ไชยสร, นายอุดม แสนโคตร

ผู้นำไม่เป็นทางการ คือ พ่อพรมสี ชมชื่น เป็นผู้อาวุโส(หมอสูตร) พ่อประสาน โกยทรัพย์ เป็นตุลาการในหมู่บ้าน แม่ใหญ่แพง คำจุน เป็นเจ้าประจำหมู่บ้าน

ด้านการศึกษา มีโรงเรียนห่างจากหมู่บ้าน ๑๐๐ เมตร ระดับการศึกษาของคนในหมู่บ้าน เรียนจบการศึกษาประถมศึกษามากที่สุด

ประเพณีวัฒนธรรม วัฒนธรรมความเชื่อ มีวัดรวมกัน ๓ หมู่ ๑ วัด ชื่อวัดบ้านหาญฮี ตั้งอยู่ทางทิศเหนือในหมู่บ้าน คนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีและนั้บถือ คือ ผีปู้ตา และหมอลำผีฟ้าปี ละ ๑ ครั้ง เพื่อรักษาชาวบ้านในชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวบ้านจะทำประกอบพิธีในเดือนหกข้าง ขึ้นของทุกปี

ประเพณีสำคัญบุญข้าวกั เดือนสาม บุญผด เดือนสี่ บุญสงกรานต์ เดือนห้า เมษายน (ปี ใหม่ไทย)

วัฒนธรรมในการช่วยเหลือในอดีต มีการลงแขกคานา เกี่ยวข้าว หนวดข้าว ขนข้าวขึ้นเล้า ปัจจุบัน ลงแขกมีเหลือในการลงแขก ขนข้าวขึ้นเล้า หรือ ลงแขกสีข้าวที่ใช้เครื่องจักรใหม่แทนการ หนวดข้าว

ด้านสาธารณูปโภค มีถนนหลวงชนบท ๑ สาย ผ่านไปอำเภอ คลส. ในหมู่ ๑๒ – ๑๖ มี ๘ สาย ประปา ๑ แห่ง ตู้โทรศัพท์ ๔ ตู้ ไฟฟ้า หมู่ ๑๒ ๖๕ คราวเรือน ไฟฟ้า หมู่ ๑๖ ๘๐ คราวเรือน

การใช้ประโยชน์จากป่า

ชาวบ้านหาญฮี หมู่ ๑๒ – ๑๖ ลักษณะการเข้าไปใช้ประโยชน์โดยทั่วไปจะเป็นการเข้าไป ใช้ประโยชน์จากป่าบุ่ง-ป่าทามเป็นส่วนใหญ่ และป่าโนนบางบางครั้ง เช่น การหาของป่าธรรมชาติ เพื่อเป็นอาหาร ที่เหลือก็จะขายหรือแบ่งปันเพื่อนบ้าน เช่น หาเห็ด ยาสมุนไพร หน่อไม้ มันแขง หมากผีพรวน หมากยาง ผักส้มโอง ผักเม็ก ผักติ้ว และไม้ใช้สอย เช่น ฟืน และมีการลงไปต้มเกลือในพื้นที่ป่าบุ่งป่าทามหลังฤดูการเก็บเกี่ยว

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

๑ ข้อมูลพื้นฐานการจัดการป่าตามกุดเป่ง

ประวัติความเป็นมา

ประมาณปี ๒๔๕๓ พ่อของนายทัน แหวนหล่อ พ่อของนายมี บุญเต็ม พ่อนายจู้ สุขารมย์ พ่อใหญ่ต้อย มาก่อตั้งหมู่บ้านโค่นจิก ต.สามขา อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด โดยเลือกทำเลที่เหมาะสมคือ ใกล้แหล่งน้ำ นั่นคือ บ้านโค่นจิก ได้ลงไปทำมาหากินในป่าบุงป่าตาม เช่น เลี้ยงสัตว์ และทำนา ในป่าตาม ซึ่งทำในหนองน้ำขนาดใหญ่ในช่วงเดือนสาม เดือนสี่ ของทุกปี เนื่องจากเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่จึงไม่สามารถทำได้เพราะน้ำมันลึกจึงได้ชักชวนลูกหลานไปช่วยกันเป่งน้ำออกเพื่อที่จะทำนาตามในช่วงเดือนสาม เดือนสี่ เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า นาแขง และในช่วงฤดูน้ำลดก็จะมีการลงต้อนลูกหลานของบุคก็ได้สืบทอดมรดกติดต่อกันจนถึงทุกวันนี้ และลูกหลานจึงได้เรียกหนองน้ำนั้นว่า “กุดเป่ง”

- ในช่วง ๒๔๗๖ ได้มีข้อพิพาทเรื่องสิทธิในการทำประโยชน์ระหว่างกลุ่มของพ่อใหญ่มี บุญเต็ม พ่อใหญ่ต้อย พ่อใหญ่ทันและลูกหลานกับชาวบ้าน ต.ด่าน อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ ชื่อพ่อใหญ่เอหาข้อตกลงกันไม่ได้ จึงได้เดินทางไปที่ อ.สุวรรณภูมิ เพื่อให้นาย อำเภอดัดสิน นายอำเภอก็ได้ตัดสินให้ชาวบ้านโค่นจิกเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินบริเวณกุดเป่งเพราะอยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด พ่อใหญ่เอจึงยอมตามนั้น

- ในช่วงปี ๒๕๑๓ - ๒๕๑๖ นายใบ หอมกลิ่น ผู้ใหญ่บ้านทำงานได้นำไม้ใส่เกวียนไปปักแนวเขตเพื่อกันเป็นที่พักสัตว์เพราะสาเหตุที่ชาวบ้านได้จับจองที่เพื่อทำนาตามกลัวไม่มีที่เลี้ยงสัตว์จึงได้กันพื้นที่ป่าตามกุดเป่งไว้

- ในช่วงปี ๒๕๑๘ ทางได้ราชการจึงได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่พักสัตว์ เนื้อที่ประมาณ ๑,๕๐๐ ไร่

ปี ๒๕๒๘ ได้องค์กรพัฒนาเอกชน (ศูนย์พัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้) ได้ลงมาพัฒนาหมู่บ้านยากจนเพื่อแก้ไขปัญหายากจน บ้านเป้าหมายคือ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด ได้พาชาวบ้านไปศึกษาดูงานหลายที่เช่น จ.นครสวรรค์ ขอนแก่น เชียงใหม่ ชาวบ้านก็เกิดแนวคิดที่จะรักป่าและอนุรักษ์ป่าไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ๔ หมู่บ้าน

ปี ๒๕๓๒ ได้มีการเริ่มตั้งกรรมการออกกฎระเบียบในการใช้ประโยชน์ ในช่วงแรกชาวบ้านที่มีการทำประโยชน์ในบริเวณป่าทามกุดเป่งไม่ยอม ก็มีผู้นำ กรรมการได้ไปประชุมชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้ใหญ่กุด ภูลี แม่ใหญ่ดี พ่อใหญ่ที ที่เป็นผู้นำประโยชน์ในบริเวณป่าทามกุดเป่ง เข้าใจถึงยอมออกมาและประกาศเป็นป่าอนุรักษ์กุดเป่งใช้ประโยชน์ร่วมกัน ๔ หมู่บ้าน

ประมาณ ปี ๒๕๓๒ เริ่มมีการใช้รถไถเข้าไปบุกกรุกเป็นที่ทำกินถาวร คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน ๔ หมู่บ้านจึงได้ปรึกษาหารือและหามาตรการเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกันให้ถึงลูกหลานต่อไป จึงร่วมกันออกกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้าน ประกาศจัดตั้งเป็น

"ป่าชุมชน " ของ ๔ หมู่บ้าน

๒. ลำดับเหตุการณ์สำคัญ

ความเป็นมาของการอนุรักษ์ป่าทามกุดเป่ง เนื่องจากชาวบ้านที่อยู่ติดกับบริเวณป่าทามกุดเป่งมีความต้องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจากป่าทามกุดเป่งมีมากขึ้น ด้วยการตัดทอนอย่างไม่ยั้งคิด ทำให้เกิดปัญหาสูญเสียพื้นที่ป่าทามเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การบุกกรุกทำลายพื้นที่ป่าทามด้วยเครื่องมือจักรกล (รถไถ) มีมากขึ้น

ปี ๒๕๓๒ ชาวบ้านในเขตตำบลยางคำ อำเภอโพธาราม ได้เห็นสภาพดังกล่าวที่เกิดขึ้น เมื่อมีชาวบ้านจากหลายพื้นที่ถูกล่าเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าทามกุดเป่ง อันเป็นแหล่งหากินของชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน มีบ้านท่างาม บ้านเหล่าข้าว บ้านคอนสำราญ และบ้านคอนจิก ต.ยางคำ อ.โพธาราม จ.ร้อยเอ็ด คณะกรรมการหมู่บ้านทั้ง ๔ หมู่บ้าน เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจึงได้ปรึกษาหาแนวทางป้องกันการบุกเบิกพื้นที่อย่างถาวร โดยมีมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID) ให้แนวคิดการจัดการป่าทามโดยองค์กรชาวบ้าน ในรูปแบบของป่าชุมชน ซึ่งมีการสำรวจพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่ และได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น ๒ ส่วน โดยใช้ร่องน้ำกุดเป่งเป็นแนวเขตดังนี้

๑. เขตพื้นที่ส่วนบนของร่องน้ำกุดเป่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๑๐๐ ไร่ เป็นเขตพื้นที่ทำกินและใช้สอยของชาวบ้าน

๒. เขตพื้นที่ส่วนล่างของร่องน้ำกุดเป่งมีเนื้อที่ประมาณ ๑,๙๐๐ ไร่ เป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์

ปี ๒๕๓๓ คณะกรรมการป่าทามกุดเป่งจัดกิจกรรมการปลูกป่าร่วมกันระหว่าง สภาตำบล ซึ่งมีกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิชาวบ้านใน ๔ หมู่บ้าน และมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID) เข้าร่วม

ปี ๒๕๓๔ มีกิจกรรมปลูกป่าทามกุดเป่งเพื่อฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำโครงการในระดับอำเภอโพธิ์ทราย ปลูกป่าหลายพื้นที่ เช่น โนนน้ำเกลี้ยง ป้อมหลู ป่าดงกุ่ม และป่าทามกุดเป่ง เป็นต้น โดยมีคณะกรรมการป่ากุดเป่ง ผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านและหน่วยงานราชการในระดับอำเภอ เด็กนักเรียนโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว มหาวิทยาลัยขอนแก่นและมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID) เข้าร่วม และในปี ๒๕๓๔ เริ่มมีการดำเนินก่อสร้างเขื่อนกั้นลำน้ำมูล คือ โครงการฝายราษีไศล ที่ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ

ปี ๒๕๓๕ มีการสัมมนาทรายจีนและบุกรุกพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง คณะกรรมการป่ากุดเป่ง กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านใน ๔ หมู่บ้าน ต่อรองให้มีการหยุดดำเนินการสุบทรายในบริเวณดังกล่าว และได้มีการหยุดการดูดทรายในบริเวณพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง และไม่มีกิจกรรมดูดทรายในพื้นที่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปี ๒๕๓๖ เขื่อนราษีไศลสร้างเสร็จ เริ่มมีการกักเก็บน้ำ น้ำเริ่มท่วมป่าทุ่งป่าทาม และที่ทำกินของชาวบ้าน รวมทั้งป่าทามกุดเป่งซึ่งมีระดับความสูงประมาณ เมตร

ปี ๒๕๓๗ เขื่อนมีการกักเก็บน้ำมากขึ้น น้ำท่วมป่าทุ่งป่าทาม ชาวบ้านเดือดร้อน มีการประสานงานกับผู้นำ อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ และ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ เพื่อหาแนวร่วมให้ผู้ได้รับผลกระทบเขื่อนลดระดับน้ำลง

ปี ๒๕๓๘ เขื่อนราษีไศลกักเก็บน้ำปริมาณเพิ่มมากขึ้น น้ำท่วมป่าทุ่งป่าทาม และที่ทำกิน (นาทาม) ของชาวบ้าน ผู้ที่ได้รับผลกระทบฝั่ง อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ และ อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด ได้ร่วมกับสมัชชาคนจนเรียกร้องให้ผู้ได้รับผลกระทบเขื่อนลดระดับน้ำลง และขอค่าชดเชยในที่ทำกินและค่าเสียโอกาส

ปี ๒๕๓๙ เขื่อนราษีไศलयังคงกักเก็บน้ำ น้ำท่วมป่าทุ่งป่าทาม และที่ทำกินทั้งในเขตทามและเขตทุ่ง ชาวบ้านผู้ที่ได้รับผลกระทบดังกล่าวได้ร่วมกันเข้าร่วมกับสมัชชาคนจนเรียกร้องให้รัฐบาลเสียค่าชดเชยในที่ทำกินให้ ผลยังมีคำตอบไม่ชัดเจน

มีการทำกิจกรรมร่วมกันคือ การปลูกป่าเสริมในป่าทามกุดเป่งโดยมีชาวบ้านผู้ที่ได้รับผลกระทบ ๓ จังหวัด เป็นเจ้าภาพ และสมาชิกจากสมัชชาคนจนทั่วประเทศเข้าร่วม มีมูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID) โครงการทามมูล กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานราชการในระดับอำเภอ โดยมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นประธาน

- มีการสำรวจพื้นที่เพิ่มเติมในเขตป่ากุดเป่ง และทำแผนผังป่าให้ชัดเจน
- มีการเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนป่าทามกุดเป่งชุดใหม่
- มีการปรับปรุงกฎระเบียบในการปฏิบัติร่วมกัน
- มีกิจกรรมเรื่องการส่งเสริมอาชีพ เช่น กิจกรรมการทอเสื่อของแม่บ้าน การเพาะชำกล้าไม้ เป็นต้น

ปี ๒๕๔๐ ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบความเดือดร้อนจากการกักเก็บน้ำของเขื่อนราษีไศล เดินทางไปเรียกร้องค่าชดเชยที่หน้าทำเนียบรัฐบาล และคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของ พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ ได้มีมติ ครม. ให้ส่งจ่ายค่าชดเชยกับชาวบ้านผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนราษีไศล คือ อ. รัตนบุรี จ. สุรินทร์ อ. ราษีไศล จ. ศรีสะเกษ และ อ. โพนทราย จ. ร้อยเอ็ด ในที่ดิน ๑,๑๕๔ แปลง พื้นที่เสียหายจำนวน ๑๑,๓๕๘ ไร่ ๓ งาน ๕๐ ตารางวา ไร่ละ ๓๒,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้นจำนวน ๓๖๓,๔๘๔,๐๐๐ บาท

ปี ๒๕๔๑ คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง ตัวแทนจากชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน โครงการทามมูล จ. สุรินทร์ มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ (GRID) และ ศูนย์ฝึกอบรมวิทยาศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) ร่วมกันประเมินสำรวจทรัพยากรในป่าทามชุมชนกุดเป่ง โดยวิธีการตีแปลงวัดความหนาแน่นของพันธุ์ไม้ ศึกษาการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆของชุมชนทั้ง ๔ หมู่บ้านในป่าทามกุดเป่ง การจัดทำแผนที่ป่าทามกุดเป่ง และการวางแผนการจัดการป่าทามกุดเป่งทั้ง ๒ ส่วนคือ พื้นที่ในเขตอนุรักษ์และเขตพื้นที่ใช้สอย

ปี ๒๕๔๒-๒๕๔๕ โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล และคณะกรรมการร่วมทำแผนการจัดการป่าทามกับ ๔ หมู่บ้านเพื่อยกระดับการเรียนรู้ของคณะกรรมการและพัฒนาป่าทามกุดเป่งให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและผู้สนใจ โดยได้รับงบประมาณจากกองทุนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม โดยมีแผนงานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าทามคือ

ปี ๒๕๔๓ ชาวบ้านเรียกร้องให้เปิดประตูเขื่อนราษีไศล จนสำเร็จและมีการเปิดประตูเขื่อนราษีไศลตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๔๓ และเกิดภาวะน้ำท่วมป่าทามครั้งใหญ่เป็นระยะเวลานาน ชาวบ้านใน ๔ หมู่บ้านต้องประสบปัญหาน้ำท่วม จนต้องอพยพโยกย้ายไปอยู่ที่สูง ที่นาได้รับความเสียหาย ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ป่าทามกุดเป่งจมอยู่ใต้น้ำ ทำให้พันธุ์ไม้หายชนิดต้องสูญพันธุ์และเหลือน้อย วันที่ ๑๑-๑๕ ม.ค ๒๕๔๓ คณะกรรมการป่าทามกุดเป่งร่วมกับสมาชิก อบต. ชาวบ้านประมาณ ๒๔ คน ได้ไปศึกษาดูงานเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนองค์กรท้องถิ่น ที่ภาคใต้ คือ ป่าพรุ จ. สุราษฎร์ธานี ชุมชนเจ้าไหม จ. ตรัง ชุมชนเกาะยาว จ. พังงา และแลกเปลี่ยนแนวคิดเรื่องการจัดทำธุรกิจท่องเที่ยวและธนาคารชุมชน ที่หมู่บ้านคีรีวง จ. นครศรีธรรมราช หลังจากนั้นวันที่ ๒๕ ก.ย ๒๕๔๓ คณะกรรมการป่าทามกุดเป่ง ได้ไปศึกษาดูงานเรื่อง รูปแบบขั้นตอนและแนวคิดการจัดทำศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ที่เขตห้ามล่าผืนป่าพนม อ. นาเชือก จ. มหาสารคาม

ปี ๒๕๔๔ คณะกรรมการป่าทามกุดเป่ง ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้านร่วมกับโครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล ได้ไปศึกษาดูงานเรื่องการจัดทำเวิร์กช็อปอนุรักษ์ที่บ้านชะจอม ต. นาโพธิ์กลาง อ. โขงเจียม จ. อุบลราชธานี และการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติรวมทั้งกิจกรรมในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ที่อุทยานแห่งชาติผาแต้ม อ. โขงเจียม จ. อุบลราชธานี หลังจากกลับมา เริ่มสำรวจพื้นที่เส้นทางศึกษา

ธรรมชาติ และพื้นที่ก่อสร้างศูนย์ศึกษาธรรมชาติและหอสังเกตการณ์ ป่าทามชุมชนกุดเป่ง และมีการดำเนินการก่อสร้างจนเสร็จ และมีหน่วยงาน รัฐ องค์กรเอกชน องค์กรชาวบ้าน ได้มาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าทามชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านหลายครั้ง

ปี ๒๕๔๕ คณะกรรมการป่าทามกุดเป่งได้ทำพิธีเปิดศูนย์ศึกษาธรรมชาติป่าทามกุดเป่ง วันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๔๕ โดยมีปลัดจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นประธานในพิธี และมีผู้เข้าร่วมงานเป็นตัวแทนจาก กองทุนสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม ป่าไม้จังหวัดร้อยเอ็ด หน่วยงานราชการจากอำเภอโพธิ์ทราย ชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ คณะกรรมการป่าทามกุดเป่งและโครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล เป็นเจ้าภาพร่วม

หลังจากนั้น เดือนมิถุนายน คณะกรรมการป่าทามกุดเป่ง ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน คณะครู นักเรียนโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล และองค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ ได้ร่วมกันปลูกป่า เพื่อเสริมป่าโดยพืชพื้นเมือง ร่วมกันเพื่อเป็นการฟื้นฟูป่าทามกุดเป่งให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วันที่ ๑๑-๑๒ มิ.ย ๒๕๔๕ โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล คณะกรรมการป่าทามกุดเป่ง สมาชิก อบต. ชาวบ้าน ในพื้นที่ ๕ อบต. คือ อบต.ยางคำ - อบต.ท่าหาดยาว อ.โพธิ์ทราย จ.ร้อยเอ็ด อบต.คำ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ อบต.คอนแวนต์ อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์ ได้ศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทบาทองค์กรท้องถิ่นในการสนับสนุนการจัดการทรัพยากรโดยองค์กรชุมชนร่วมกับอบต.นาโพธิ์กลาง อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี

๒๕๔๕ - ๒๕๔๗ คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง ได้จัดกิจกรรมสรุปบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ให้มีกรรมการเพิ่มเป็นบ้านละ ๑๐ คน องค์ประกอบของกรรมการคือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย อบต. ให้เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง

๒. ให้มีกรรมการเครือข่ายบ้านละ ๒ คน เรียกว่าคณะกรรมการบริหาร

๓. มีแผนงานในการจัดการป่าดังนี้

- ทดลองในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- ประชุมทำความเข้าใจ ๔ ชุมชนเป็นหลัก
- แผนพัฒนาองค์กรเครือข่าย ๔ หมู่บ้าน

ปี ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗ ได้มีนักเรียนมาเข้าค่าย มีคณะมาศึกษาดูงานทั้งไทยและต่างประเทศได้ทำกิจกรรมปลูกป่าเสริมร่วมกับทางโรงเรียนบ้านเหล่าข้าว อบต.ยางคำ/ผู้นำชุมชน ได้มีการจัดผ้าป่าเพื่อการระดมทุนในการดูแลรักษาป่า มีกิจกรรมแข่งกีฬาชายหาด เช่น วอลเลย์บอล สร้างกิจกรรมร่วมกัน มีการแสดงนิทรรศการ จากการทำกิจกรรมทอดผ้าป่ามีคนมาศึกษาดูงานทำให้เครือข่ายองค์กรชาว

บ้านมีป่าทามกุดเป่ง มีกองทุนอยู่ ๒๑,๐๐๐ บาท ได้การประชุมชี้แจงร่วม ๔ หมู่บ้าน ทำให้ผู้นำ กรรมการ ชาวบ้าน เริ่มเข้าใจ

ปัจจุบันคณะกรรมการเครือข่ายได้จัดทำแผนงานเพื่อเสริมศักยภาพองค์กรเสนอต่อสำนัก ศูนย์หลากหลายทางชีวภาพ กรมส่งเสริมคุณภาพและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

๓.สภาพทั่วไป

สภาพพื้นที่ป่า เป็นป่าทามในบริเวณที่ราบน้ำท่วมถึง มีการสะสมของดินตะกอนของแม่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมป่าทามประมาณ ๓-๔ เดือน ตามระบบธรรมชาติ ทุกปี ในพื้นที่ป่าทามจะมีลักษณะลุ่มดอนสลับกับเนินก่ ประกอบด้วย กุด เลิง ส่อง ดอน เช่น หนองบัก ทา หนองอีตู๋ (เรียกตามชื่อเจ้าของหนอง) ส่อง (ร่องน้ำ) เช่น ส่องน้ำตาด ส่องไผ่ ส่องแสง ฯลฯ พันธุ์ไม้ เป็นป่าไม้พุ่มสลับกับไม้ยืนต้น เรียกตามภาษาท้องถิ่นว่า ป่าบุงป่าทาม ชนิดไม้เป็นพันธุ์ไม้พุ่มส่วนใหญ่เช่น เสี้ยว ฝ้ายน้ำ หูลิง นมวัว สลับกับไม้ยืนต้น เช่น หว้า กางสูง สามพันตา พอก ฯลฯ สภาพดินเป็นดินเหนียว มีสีดำเนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์จากตะกอนของแม่น้ำที่พัดพามาในฤดูน้ำหลาก สัตว์ สัตว์ที่อยู่อาศัยในป่าทามกุดเป่งส่วนใหญ่เป็นสัตว์ขนาดเล็ก เช่น ไก่ป่า งูเห่า นก หนู ฯลฯ

ขนาดพื้นที่ พื้นที่ป่าทามกุดเป่งมีพื้นที่ทั้งหมด ๓,๐๐๐ ไร่ แบ่งพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์ ๑,๕๐๐ ไร่ เขตป่าใช้สอย ๑,๕๐๐ ไร่ สถานภาพของป่า เป็นพื้นที่ป่าสาธารณะตามกฎหมาย

๔.ที่ตั้งและอาณาเขตป่าทามกุดเป่ง

ป่าทามกุดเป่ง ที่ชาวบ้านช่วยกันอนุรักษ์ให้เป็นป่าชุมชนนั้น ประกอบด้วยกุดเป่ง อยู่ในเขตพื้นที่ของ ๔ หมู่บ้านคือ บ้านเหล่าข้าว บ้านท่างาม บ้านดอนสำราญ และบ้านดอนจิก ตำบล ยางคำ อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ประมาณ ๓,๐๐๐ ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จรดเขตพื้นที่ทำกินบ้านดอนจิก
ทิศใต้	ติดลำน้ำมูลฝั่งอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์
ทิศตะวันออก	ติดลำน้ำมูล อ.ราษีไศลและป่าทามท่าหลวง ต.ด่านอ.ราษีไศล
ทิศตะวันตก	ติดลำน้ำมูล ป่าทามโนนหนองเป็น อ.รัตนบุรี จ.สุรินทร์

๕. ลักษณะภูมิฐานในป่าทามกุดเป่ง

บริเวณพื้นที่ป่าทามกุดเป่ง มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง (Flood Plain) ลักษณะทั่วไปค่อนข้างแบนเรียบ ลักษณะดินโดยทั่วไปเป็นดินตะกอนเกิดจากการพัดพามาทับถม

ของสายน้ำหลาก ชาวบ้านบริเวณป่าทามได้มีการจำแนกลักษณะภูมิสถานบริเวณพื้นที่ป่าทาม ตามความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีดังนี้

๑. **บึงและทาม (Flood Plain)** เป็นภูมิสถานของพื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ฤดูฝนที่เกิดช่วงน้ำหลากไหลล้นท่วมฝั่งแม่น้ำ น้ำจะไหลบ่าท่วมพื้นที่ลุ่มริมฝั่งน้ำแผ่ออกเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ส่วนที่ถูกน้ำท่วมดังกล่าวเรียกว่า **“ทามมูล”** ภายในพื้นที่ทามไม่ได้ราบเรียบสม่ำเสมอกันหากแต่มีลักษณะที่เนินที่ลุ่มและมีน้ำเซาะขังตลอดปี เพราะเป็นแอ่งหนองน้ำ บึงหรือกุด พื้นที่ส่วนที่ลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแหล่งลักษณะต่างๆ นี้เรียกว่า บึง (Low Flood Plain) ดังนั้น ทามจึงหมายถึงที่ราบน้ำท่วมถึงโดยทั่วๆ ไป ส่วนบึงเป็นสถานเฉพาะบริเวณหนึ่งบริเวณใดของทามที่ลาดลุ่มต่ำต่อเนื่องกับแหล่งน้ำหรือทางน้ำ เช่นบึงริมกุดเป่ง กุดตาเป่า

๒. **กุดหรือหล่ง** เป็นภูมิสถานที่เด่นของป่าทามกุดเป่ง พบกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงร่องลำแม่น้ำมูลตามวัฏจักรการไหลของช่วงระยะต่างๆ ทำให้แม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน แนวธารทางน้ำเก่า เรียกว่า กุด บางแห่งกลายสภาพเป็นหนอง บึง มี ๒ ลักษณะ คือ กุดที่มีน้ำตลอดทั้งปี เพราะกำเนิดใหม่ลักษณะจึงคงสภาพคล้ายลำน้ำอยู่มากและฤดูน้ำฝนร่องน้ำจะต่อเนื่องกับแม่น้ำปัจจุบัน เช่น กุดเป่ง กุดตาเป่า กุดเป่ง ซึ่งมีข้อมูลด้านกายภาพ กุด ดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	กุดทิง	กว้าง ๔๐ ม. ยาว ๒,๐๐๐ ม. ลึก ๓ ม.		ใช้ทำการเกษตร หารปลา	ใช้สอย
๒	กุดตาลอด	กว้าง ๔๐ ม. ยาว ๑๒๐ ม. ลึก ๑.๕๐ ม.		หารปลา หอย กบ ฯลฯ	ใช้สอย
๓	กุดสม	กว้าง ๘๐ ม. ยาว ๕๐ ม. ลึก ๒.๕๐ ม.		หารปลา หอย กบ ฯลฯ	ใช้สอย
๔	กุดตาเป่า	กว้าง ๓๕ ม. ยาว ๑๐๐ ม. ลึก ๒.๐ ม.		หารปลา หอย กบ ฯลฯ	อนุรักษ์
๕	กุดเป่ง	กว้าง ๑๐๐ ม. ยาว ๔๕๐ ม. ลึก ๔-๕ ม.		หารปลา หอย กบ ฯลฯ	อนุรักษ์
๖	กุดสามขา	กว้าง ๘๐ ม. ยาว ๑๒๐ ม. ลึก ๒.๕๐ ม.		หารปลา หอย กบ ฯลฯ	ใช้สอย

๓. เลิง คือ ลักษณะภูมิฐานที่ลาดลุ่ม โลง ๆ ลาดต่ำลงไปสู่ผิวหน้าของแม่น้ำมูลหรือของ กุด ฉะนั้นพื้นที่ช่วงลาดลุ่มต่อเนื่องกับน้ำ หากเกิดน้ำขึ้นจะท่วมก่อน เกิดน่านน้ำเว้ากว้างต่อกับมูลกุด หรือหนอง ถ้าฝนตกบริเวณเลิงที่ค่อย ๆ ลาดสูงขึ้นสามารถทำนาได้ เช่น ส่วนต้นของเลิงจะแคบเข้า ต่อเนื่องกับภูมิประเทศที่เป็นสอม เช่น บริเวณ เลิง นายทน (เรียกตามชื่อเจ้าของพื้นที่เดิม) เลิงกก พลับ มีข้อมูลภาพถ่ายเลิงดังต่อไปนี้ด้านกายภาพ เลิง

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	เลิงอีเค็ด	๔๐ ไร่	ตั้งอยู่ระหว่างหนองกุดทิง กับโนนฝั่งแม่น้ำมูล	ทำนา เลี้ยงสัตว์ หารองป่า	ใช้สอย
๒	เลิงสองไร่	๔-๖ ไร่	ลาดเอียงอยู่ระหว่างสองไฮ กับกุดเป่ง	เลี้ยงสัตว์ เก็บเห็ด มันแขง	อนุรักษ์
๓	เลิงป่าเสียว	๓๐๐ ไร่	ลาดเอียงระหว่างริมฝั่งแม่น้ำมูล กับโนนกกพลับลอยต่อกับโนน ร่องแสง	เลี้ยงสัตว์ เก็บเห็ด มันแขง	อนุรักษ์
๔	เลิงกกพลับ	๑๒๐ ไร่	ลาดเอียงอยู่ระหว่างโนนกกพลับ กับโนนหนาแท่ง	เลี้ยงสัตว์ เก็บเห็ด มันแขง	อนุรักษ์
๕	เลิงกกแห่	๖๐ ไร่	ลาดเอียงไปทางร่องปากเชื่อมกับ หาดทรายกุดเป่ง	เลี้ยงสัตว์ เก็บเห็ด มันแขง	อนุรักษ์

๔. คุยและกู เป็นพื้นที่ที่มีความสูง ๓๐-๕๐ เซนติเมตร กว้าง ๓-๕ เมตร หรือมากกว่านั้น ทอด ยาวเป็นสันคันดิน หรือแนวเนินดินบนที่ราบทุ่งทามที่ทอดยาวไปตามสายน้ำทั้งร่องน้ำปัจจุบันหรือ ร่องน้ำในอดีต ระหว่างคุยทั้งสองข้างจะเป็นที่ลาดลุ่มของกุดหรือสอม เป็นสันคันดินกว้างตั้งแต่ ๑๐ เมตร แต่ถ้าสันคันดินมีขนาดเล็กแคบ เพราะอยู่ในระหว่างร่องน้ำที่ไหลเชื่อมระหว่างกุดหรือกุดกับ แม่น้ำปัจจุบัน เรียกว่า คุ เกิดจากการเคลื่อนตัวของสันคันดินธรรมชาติ (Natural Levee) ในลักษณะ Swale หรือการเกิดน้ำในวัฏจักรต่าง ๆ ทำให้คันดินริมฝั่งในอดีตเกิดเป็นคุย แนวยาวกลายเป็นเนิน ดินที่สูงของที่ราบทาม ส่งผลให้ระบบนิเวศของพืชบางส่วนเป็นพืชบก ชาวบ้านใช้ประโยชน์ใน การจับปลา เรียกว่า "คุต้อน" ในพื้นที่กุดเป่งอยู่บริเวณ ร่องป่าไม้และร่องใหญ่ มีข้อมูลข้อมูลจากการ สํารวจด้านกายภาพ คุยโนน ดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	คุยกกพอก	กว้าง ๓-๕ ม. ยาว ๔๐๐ ม. ลึก ๑.๒๐ ม.	เป็นพื้นที่มีแนวยาวตลอดโนน	เส้นทางศึกษาธรรมชาติ	อนุรักษ์
๒	คุยโนนกกหว่า	กว้าง ๓-๘ ม. ยาว ๕๐๐-๗๐๐ ม. ลึก ๒ ม.	เป็นคุยที่มีแนว	เลี้ยงสัตว์ ทำนา ขุดมันแขง	ใช้สอย
๓	คุยโนนกุดตาเป่า	กว้าง ๓-๕ ม. ยาว ๓๐๐ ม. ลึก ๑.๕๐ ม.	เป็นคุยที่พื้นที่ราบเรียบ	เลี้ยงสัตว์ ขุดมันแขง	อนุรักษ์
๔	คุยโนนกกพลัย	กว้าง ๓-๖ ม. ยาว ๒๕๐ ม. ลึก ๒ ม.	เป็นคุยเชื่อมระหว่างเลิงกับหนองกกพลับ	เลี้ยงสัตว์ ขุดมันแขง	อนุรักษ์
๕	คุยโนนหนามแท่ง	กว้าง ๓-๔ ม. ยาว ๒๒๐ ม. ลึก ๑-๒ ม.	เป็นแนวติดต่อกับเลิงเชื่อมต่อกับร่องใหญ่	เลี้ยงสัตว์ ขุดมันแขง	อนุรักษ์
๖	คุยโนนร่องแสง	กว้าง ๓-๕ ม. ยาว ๘๐๐ ม. ลึก ๒ ม.	เป็นแนวยาวจากเลิงป่าเลียวถึงแม่น้ำมูน	เลี้ยงสัตว์ ขุดมันแขง	อนุรักษ์

ข้อมูลด้านด้านกายภาพ ๑ (คูต่อน)

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	คูต่อนกุดเป่ง	กว้าง ๑ ม. ยาว ๓๕ ม. สูง ๕๐ ซม.	เป็นคันคูที่เปิดช่องว่างไว้ตรงกลาง	ลงต้อนดักปลาในฤดูน้ำลดของนามสกลแขวนหล่อ บุญเต็ม	อนุรักษ์
๒	คูต่อนสองไผ่	กว้าง ๒๐-๕๐ ม. ยาว ๓๐ ม. สูง ๖๐ ซม.	เป็นคูที่เปิดช่องว่างไว้ตรงกลางและขอบทั้งสองข้าง	ลงต้อนสกลแขวนหล่อ บุญเต็ม	อนุรักษ์
๓	คูต่อนสองป่าไม้	กว้าง ๕๐ ม. ยาว ๑๕ ม. สูง ๑ ซม.	เป็นคูต่อนเปิดช่องว่างไว้ของทั้งสองด้าน	ลงต้อนดักปลาของพ่อใหญ่	อนุรักษ์
๔	คูต่อนสองกกแห่	กว้าง ๔๐ ม. ยาว ๒๕ ม. สูง ๒๐ ซม.	เป็นคูต่อนขนาดเล็กที่เปิดช่องว่างไว้กลางเพื่อใส่เครื่องมือดักปลา	ลงต้อนดักปลาของพ่อใหญ่สงบ	อนุรักษ์
๕	คูต่อนกุดตาลอด	กว้าง ๔๐ ม. ยาว ๔๐ ม. สูง ๔๐-๑๐๐ ซม.	เป็นคูต่อนที่เปิดช่องว่างไว้กลางและขอบทั้งสองข้างเพื่อใช้เครื่องมือดักปลา	ลงต้อนดักปลาของพ่อใหญ่ นั้น บ้านดอนสำราญ	อนุรักษ์

๕. **หอย** ลักษณะภูมิฐานที่เป็นที่ลาดลุ่มแนวยาวอยู่ระหว่างคูหรือที่ดอนที่เนินเรียกหอย เช่น หอยนาแซง หอยทำนาทาม บางแห่งถูกกัดกลายสภาพเป็นหอย

๖. **มาบ** คือ พื้นที่ระหว่างคูหรือคูขนาดเล็ก ขนาบด้วยคูสองข้าง ตรงกลางเป็นที่ลุ่มแนวยาวขนานกับคูหรือบริเวณกลางของหอยเรียกว่า มาบ

๗. **ฮ้อง** ลักษณะคล้ายมาบแต่เล็กและแคบกว่ามีกุดเก่า มีคูขนาบสองข้างและมีน้ำไหล เรียก ฮ้องหรือร่องน้ำ บางแห่งมีน้ำขังตลอดทั้งปี แต่บางแห่งน้ำแห้งในฤดูแล้ง เป็นแหล่งใส่ไขจับสัตว์น้ำ เช่น ร่องไฟ ร่องป่าไม้ ด้านกายภาพสอง (ร่อง)

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	สองน้ำตาด	กว้าง ๓-๕ ม. ยาว ๒๕๐ ม. ลึก ๒ ม.	ร่องน้ำมีน้ำไหลผ่านในฤดูน้ำหลากอยู่ระหว่างหนองเต่งคู่-กุดตาเป่า	ลงต้อนในฤดูน้ำหลาก	แนวเขตอนุรักษ์
๒	สองไฮ	กว้าง ๒-๕ ม. ยาว ๒๕๐ ม. ลึก ๑.๕๐ ม.	ร่องน้ำมีน้ำไหลผ่านในฤดูน้ำหลากอยู่ระหว่างหนองโนนกับเลิง		แนวเขตอนุรักษ์
๓	สองไฟ (ร่องไฟ)	กว้าง ๕-๑๕ ม. ยาว ๔๐๐ ม. ลึก ๒ ม.	ร่องน้ำมีน้ำไหลผ่านในฤดูน้ำหลากอยู่ระหว่างหนองโนนยางกับโนนกอไฟ		แนวเขตอนุรักษ์
๔	สองป่าไม้	กว้าง ๕-๑๐ ม. ยาว ๔๐๐ ม. ลึก ๒ ม.	ร่องน้ำมีน้ำไหลผ่านในฤดูน้ำหลากอยู่ระหว่างหนองโนนป่าไม้กับโนนร่องไฟ		แนวเขตอนุรักษ์
๕	สองร่องใหญ่	กว้าง ๑๐-๕๐ม. ยาว๓๐๐ม. ลึก ๓-๔ ม.	ร่องน้ำที่มีน้ำขังตลอดปีเป็นบางช่วง ๆ อยู่ระหว่างโนนร่องใหญ่กับโนนหนามแท่งเชื่อมกับโนนร่องแสง		แนวเขตอนุรักษ์
๖	สองแสง	กว้าง ๒๐-๕๐ ม. ยาว ๔๐๐ ม. ลึก ๒.๕๐ ม.	ร่องน้ำที่มีน้ำขังตลอดปีเป็นช่วงอยู่ระหว่างโนนหนามแท่งกับคูโนนร่องแสงติดกับหาดทราย		แนวเขตอนุรักษ์
๗	สองแห่	กว้าง ๔-๑๐ ม. ยาว ๒๐๐ ม. ลึก ๑.๕ ม.	ร่องน้ำมีน้ำไหลผ่านฤดูน้ำหลากอยู่ระหว่างคูโนนร่องใหญ่กับคูโนนกกแห่		แนวเขตอนุรักษ์

๘	สองร่องปาก	กว้าง ๕-๑๐ ม. ยาว ๒๐๐ ม. ลึก ๑.๕๐ ม.	ร่องน้ำที่มีน้ำขังเป็นช่วง ๆ อยู่ระหว่างโนนสองปากกับโนนหาลาลงตอนหาดทราย		แนวเขตอนุรักษ์
๙	สองเฒ่าไผ่ (จู่)	กว้าง ๕-๑๐ม. ยาว ๔๐๐ ม. ลึก ๓ ม.	ร่องน้ำมีน้ำขนาดปานกลางกับสองกุดตาลอดอีกต้นเชื่อมกับหนองสามง่าม	ทำนาทาม หาลา	เขตใช้สอย

๘. ปาก ลักษณะภูมิฐานที่กุด, หลง, ช่อง หรือร่องน้ำไหลตกหรือหรือไหลบรรจบกับอีกแหล่งน้ำหนึ่ง เช่น , ปากเป้ง

๙. โนนทาม, ดอนทาม เป็นภูมิประเทศที่เป็นที่สูงของทาม น้ำมักจะไม่ท่วม หรือนานครั้งจะเกิดน้ำท่วมถึง จึงเป็นแหล่งที่ชุมชนของสัตว์ในฤดูน้ำหลาก ลักษณะพืชพันธุ์จะประกอบด้วยพืชพันธุ์ยืนต้นปะปนมาก เช่น ตะเคียน, ยาง, สะแบง, พอก พบกระจายอยู่ทั่วไปทั้งบริเวณทั้งบริเวณ มีความสูงกว่าริมฝั่งน้ำที่อยู่ใกล้ที่สุด ๑-๒ เมตร เช่น โนนกกพอกซึ่งมีข้อมูลด้านกายภาพ โนน ดอนทาม ดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	โนนหนองจอก	๓๐ ไร่	สูงราบเอียงทอดยาวจากโนนกกมั่งถึงกุดตลอด	เลี้ยงสัตว์ ลำสัตว์ หาของป่า	ใช้สอย
๒	โนนพังคี่	๒๐ ไร่	สูงราบเอียงไปทางหนองเฒ่าทอง	“-----”	“-----”
๓	โน น ก ก หว่า	๘๐ ไร่	สูงตั้งอยู่ริมฝั่งกุดเป่งทอดยาวถึงโนนร่องปาก	“-----”	“-----”
๔	โนนกกมั่ง	๖๐ ไร่	สูงราบเอียงริมฝั่งหนองปักทาดึงโนนหนองจาน	“-----”	“-----”
๕	โนนบวคความ	๒๐ ไร่	สูงรอบเรียบเสมอริมฝั่งกุดทิงด้านเล็งอีถึงหนองพังคี่ทางคูณ	“-----”	“-----”
๖	โนนร่องปาก	๘ ไร่	สูงราบเรียบร้อยริมฝั่งร่องปากถึงสองกุดตาลอด	“-----”	“-----”
๗	โนน ก ก พลับ	๑๕ ไร่	สูงราบเอียงอยู่กลางระหว่างเล็งกกพลับกับหนองกกพลับ	เลี้ยงสัตว์ หาของป่า	อนุรักษ์
๘	โนนกุดตาเป่า	๑๓ ไร่	สูงราบลุ่มมีกุดตาเป่าอยู่กลางโนน มีศูนย์ศึกษาอยู่ริมฝั่งกุดตาเป่ามีแนวยาวไปถึงโนนกกพอก	เลี้ยงสัตว์	“-----”

๘	โน น ก ก พอก	๔๐ ไร่	สูงมีแนวยาวต่อจากโนนกุศตาป่า ถึงปากกุดเป่ง	เลี้ยงสัตว์ เส้นทาง ศึกษาธรรมชาติ หา ของป่า เห็ดหน่อ-ไม้ มันแซง	“-----”
๑๐	โนนหนาม แท่ง	๗ ไร่	สูงเป็นราบต่ำไปทางร่องแสงมี แนวยาวจากเชิงป่าเสียวถึงโนน ร่องใหญ่	เลี้ยงสัตว์ หาของป่า เห็ด หน่อไม้ มันแซง	“-----”
๑๑	โนน ร่อง ใหญ่	๑๕๐ ไร่	สูงราบเอียงจากร่องแสงถึง เชิงกกแห่		“-----”
๑๒	โนน ร่อง แสง	๒๕๐ ไร่	สูงราบเอียงทั้งสองด้านคือคันหาด ทรายและด้านร่องแสง		“-----”

๑๐. หนอง มีลักษณะเป็นหนองน้ำธรรมชาติ ขนาดไม่ใหญ่เท่ากุด บางแห่งมีน้ำขังตลอดปี
บางแห่งไม่มีน้ำ ซึ่งมีข้อมูลด้านกายภาพดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	หนองอีวีก	๖ ไร่ ลิก ๘๐-๑๒๐ ช.ม.	น้ำขังตลอดปี ใหญ่ ยาว	ทำนา เก็บผัก ผัก หยา ปลา	ใช้สอย
๒	หนองจอก	๑๐ ไร่ ลิก ๕๐-๘๐ ช.ม.	น้ำขังตลอดปี ใหญ่ ปานกลาง	ทำนา เก็บผัก ผัก หยา ปลา	“-----”
๓	หนองโนนวิ	๑ ไร่ ลิก ๖๐ ช.ม.	เป็นหนองน้ำอยู่กลาง โนน	ทำนา เก็บผัก ผัก หยา ปลา	“-----”
๔	หนองบักทา (เต่าตุ้)	๖ ไร่ ลิก ๘๐-๑๐๐ ช.ม.	เป็นหนองน้ำที่อยู่ใน อง	ทำนา หาปลา ฯลฯ	“-----”
๕	หนองกกมั่ง	๗ ไร่ ลิก ๘๐-๑๐๐ ช.ม.	เป็นหนองน้ำยาวขนาด ปานกลาง	ทำนา หาปลา ฯลฯ	“-----”
๖	หนองบักเหมี่ ยง	๓ ไร่ ลิก ๕๐-๘๐ ช.ม.	เป็นหนองน้ำยาวโค้ง ตรงกลาง	ทำนา หาปลา ฯลฯ	“-----”
๗	หนองนายนาง	๒ ไร่ ลิก ๔๐ ช.ม.	เป็นหนองน้ำยาวปาน กลาง	เลี้ยงสัตว์	“-----”
๘	หนองกกพลับ	๓ ไร่ ลิก ๔๐ ช.ม.	เป็นหนองน้ำยาวปาน กลาง	ใช้หาปลา ฯลฯ	อนุรักษ์

๘	หนองพังคิ	๒ ไร่ ลึก ๓๐ ซม.	เป็นหนองน้ำที่อยู่กลางโนน	ทำนา หาลา	ใช้สอย
๑๐	หนองเฒ่า ทองแดง	๔ ไร่ ลึก ๔๐ ซม.	เป็นหนองน้ำที่อยู่พื้นที่ เลิง	ทำนา	“-----”
๑๑	หนองโง	๑ ไร่ ลึก ๖๐ ซม.	เป็นหนองน้ำอยู่โนน กกมั่ง	ทำนา	“-----”
๑๒	หนองตางม	๒ ไร่ ลึก ๔๐ ซม.	เป็นหนองน้ำที่อยู่พื้นที่ เลิง	ทำนา หาลา หอย	“-----”
๑๓	หนองสามง่าม	๔ ไร่ ลึก ๕๐ ซม.	เป็นหนองน้ำที่อยู่ใน สองลักษณะเป็นหนอง สมแพ่ง	ทำนา	“-----”
๑๔	หนองนางยัง	๒ งาน ลึก ๘๐ ซม.	เป็นหนองน้ำที่อยู่ บริเวณโนนกกหว้า	ทำนา หาลา	“-----”

๖. ชนิดพันธุ์ไม้ที่พบในป่าทามกุดเป่ง

พบพรรณไม้ในพื้นที่ป่าทามกุดเป่งที่มีความหนาแน่น มากที่สุดคือ บึก เสี้ยว หว้า หนูลิง เกรียงป็น ฝ้ายน้ำ เหมือดแอ มีพืช ๖๗ ชนิด ดังต่อไปนี้

ลำดับ	ชื่อ	สถานที่พบ	การใช้ประโยชน์
๑	ต้นดุมวัว	โนน ชายหาด ริมกุด	ฟืน สมุนไพร ทำรั้วล้อมสวน
๒	ต้นหนามปลาชุก	โนน เลิง	ทำรั้วล้อมสวน หรือทาม
๓	ต้นนมวัว	โนน ริมหาด	ฟืน สมุนไพร ทำรั้วล้อมสวน หรือทาม
๔	เครือชูด	เลิง โนน ริมสอง	ใช้มัดรั้ว เครื่องจักรสาน เครื่องมือหาลา
๕	ต้นแห่	เลิง ริมหนอง ริมกุด	สร้างบ้าน ฟืน เผาถ่าน
๖	ต้นเบ็น	เลิง ริมหนอง ริมกุด	ฟืน เครื่องมือดักปลา เช่น กงลอบ
๗	ต้นฝ้ายน้ำ	เลิง โนน ริมสอง ริมกุด ริมหนอง	ฟืน สมุนไพร เป็นยาต้ม
๘	ต้นหนามหัน	ริมหนอง ริมสอง เลิง	สมุนไพร
๙	หนาม	เลิง ริมสอง	ทำรั้ว ยาสมุนไพร
๑๐	หญ้าหนาม	เลิง ริมหนอง ริมกุด โนน	อาหาร วัว ควาย
๑๑	เท้าน้ำ	โนน ริมหาด	ฟืน สมุนไพร ทำรั้วล้อมสวน ผักต่างๆ

๑๒	ต้นหนามก้างปลา	โนน เลิง	พีน สมุนไพร ทำรั้วล้อม สวนผักต่าง ๆ
๑๓	ต้นแสลง	โนน คุยโนน	สร้างบ้าน ทำนา
๑๔	ต้นแก	โนน เลิง	พีน
๑๕	ต้นสามพันตา	ริมสอง ริมหนอง ริมโนน ริมกุด	พีน สมุนไพรรักษาสัตว์
๑๖	ต้นกระโดนน้ำ	ริมสอง ริมหนอง เลิง ริมกุด	สมุนไพร ผัก ทำสีย้อมแห
๑๘	ต้นแสลง	ริมสอง ริมหนอง เลิง ริมกุด	พีน ผัก อาหารวัว ควาย
๑๙	ต้นทม	ริมกุด ริมหนอง	พีน สร้างบ้าน
๒๐	ต้นจัน	โนน ริมสอง	พีน สมุนไพร
๒๑	ต้นมะดัน	ริมโนน ริมสอง ริมหนอง ริมกุด	พีน สมุนไพร ใช้ใบปรุงกับต้มปลา
๒๒	ต้นหวาย	ริมกุด	เครื่องจักรสาน
๒๓	ต้นชี	ริมสอง ริมหนอง ริมกุด	สร้างบ้าน
๒๔	ต้นก้านเหลือง	ริมโนน โนน	ทำรั้วล้อมบ้านสวน ยอดใช้เป็นอาหาร
๒๕	ต้นไผ่ป่า	ริมสอง ริมหนอง ริมกุด	สมุนไพร ผลเป็นอาหาร
๒๖	ต้นห้าอู่	โนน เลิง	สมุนไพร
๒๗	ต้นหนามแท่ง	ริมสอง ริมหนอง ริมกุด	ผลเป็นอาหารนก ผลใช้เป็นยาสระผม
๒๘	ต้นน้ำเกลี้ยง	โนน เลิง	ผลเป็นอาหารนก ลำต้น และใบมีพิษต่อคน
๒๙	ต้นเหมียด	ริมโนน ริมสอง ริมหนอง ริมกุด	สมุนไพร
๓๐	ต้นแหกวาง	ริมกุด โนน	สร้างบ้าน ดอกพยอม ใช้นูชาพระ
๓๑	พะยอม	ริมโนน ริมสอง ริมหนอง ริมกุด	สร้างบ้าน
๓๒	ต้นพอก	โนน	สร้างบ้าน
๓๓	ต้นสมัง	โนน	สร้างบ้าน
๓๔	ต้นกะเบา	ริมหนอง ริมกุด	สมุนไพร
๓๕	ต้นเซเหว่า	โนน เลิง	สมุนไพร พีน
๓๖	ต้นน้ำจ้อย	โนน คุยโนน	สมุนไพร ผลเป็นอาหาร
๓๗	ต้นกระพี	โนน เลิง	พีน ผัก อาหาร วัว ควาย
๓๘	ต้นกล้วยน้อย	โนน คุยโนน	ผลเป็นอาหาร
๓๙	เครือตาเป่า	ริมกุด ริมหนอง	เครื่องจักรสาน ทำเครื่องมือหาปลา
๔๐	ต้นหมากเม้า	โนน เลิง	พีน ผลเป็นอาหาร
๔๑	เครือลิ้นแหด	โนน เลิง	สมุนไพร ยอดเป็นอาหาร

๔๒	เครือเขียง	โนน	สมุนไพร
๔๓	ต้นตาลมอด	เลิง ลิมโนน	สมุนไพร
๔๔	ต้นเกียงป็น	เลิง ลิมโนน	สมุนไพร เป็นเครื่องปรุงอาหาร
๔๕	เครือยานาง	เลิง ริมโนน ริมกุด	สมุนไพร
๔๖	ต้นเข็บข้าว	โนน เลิง	สมุนไพร
๔๗	จันทองขาว	โนน เลิง	สมุนไพร
๔๘	ต้นส้มลม	ริมหนอง ริมกุด โนน เลิง	สมุนไพร
๔๙	คู่อิ่ง	ริมหนอง ริมกุด ริมสอง	สมุนไพร ฟืน
๕๐	ผักการสอ	ริมหนอง ริมกุด เลิง	ผัก อาหาร
๕๑	ต้นสอแมว	เลิง ริมโนน	สมุนไพร
๕๒	ต้นหมายดอง	โนน ริมกุด ริมหนอง	สมุนไพร ทำรั้วล้อมสวน
๕๓	ต้นหูลิง	ริมหนอง ริมกุด โนน เลิง	ฟืน เครื่องจักรสาน เครื่องมือหาปลา
๕๔	ต้นหว้า	โนน เลิง	ฟืน สร้างบ้าน
๕๕	ต้นแคน	ริมโนน	สร้างบ้าน ทำเรือ ฟืน
๕๖	ต้นปึก	ริมสอง ริมหนอง ริมกุด เลิง โนน	ฟืน
๕๗	ต้นผีผ่วน	คุดโนน เลิง	เครื่องจักรสาน ผลกินเป็นอาหาร
๕๘	เครือขี้ไก่	ริมหนอง ริมกุด เลิง โนน	สมุนไพร ผัก
๕๙	หญ้าแฝก	โนน เลิง	อาหารวัว ควาย ทำไฟรหญ้าหมักเลี้ยง
๖๐	กก ผือ	หนอง กุด ที่มีน้ำขังตลอดปี	ทอเสื่อ จักสาน
๖๑	ผักโหมเหป	หนอง กุด	ผักเป็นอาหาร
๖๒	ผักบักจับ	หนอง กุด	ผักเป็นอาหารคน สัตว์
๖๓	ผักมีพาย	หนอง กุด	อาหาร
๖๔	เครือมันแขง	ริมหนอง ริมกุด เลิง โนน	อาหาร
๖๕	เห็ด ฯลฯ	ริมสอง ริมหนอง ริมกุด เลิง โนน	อาหาร
๖๖	ต้นลำแขง	ริมสอง ริมเลิง ริมกุด	ใช้ทำฝาแฉ่นเลิง
๖๗	หมากแขว	ริมกุด ริมหนอง	ผลไม้เป็นอาหาร

๗.การใช้ประโยชน์ของชุมชน

การใช้ประโยชน์ในอดีตของชุมชนคือ การปลูกข้าว ทำนา โดยใช้พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน เช่น ปลาข้าว เหลืองบุญมา นางบุญมา และทำไร่ เช่น ปลูกแตง ข้าวโพด ถั่ว ปอ นอกจากนั้นก็หาของ

ป่า เช่น เห็ด หาพื้น เผาถ่าน ขุดมัน หาเครือเถาวัลย์ หาปลา ล่าสัตว์ เช่น ไก่ป่า กระต่าย เก็บผักพื้นบ้านเช่น จีบ่อ กระโดน กระพี ไล่เอียน และเลียงวัวควาย

การใช้ประโยชน์ของชุมชนในป่าตามฤดูกาลในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เป็นการหาอาหารธรรมชาติเช่น เห็ดเหิง ผักธรรมชาติ ปลา หน่อไม้ เก็บพื้นเช่น ไม้หูลิง ฝ้ายน้ำ เลียงสัตว์ เช่น วัวควาย ฯลฯ เนื่องจากพื้นที่ป่าตามฤดูกาลเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ จึงกลายเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์สูงมาก ชาวบ้านต้องพึ่งพาผลผลิตจากป่าตามฤดูกาลเป็นส่วนใหญ่ในการดำรงชีวิต หมู่บ้านที่มีการพึ่งพาป่าตามฤดูกาลมากที่สุดคือ บ้านดอนสำราญและบ้านเหล่าข้าว บ้านดอนจิกและท่างาม ส่วนใหญ่จะตั้งชุมชนอยู่ติดกับป่าตาม จึงไปใช้ประโยชน์จากป่าตามใกล้เคียงกับหมู่บ้านของตนมากกว่า แต่ก็ยังเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าตามไกลเช่นกันแต่น้อย

๓.๑. การพึ่งพิงทรัพยากรจากป่าตามชุมชนตามฤดูกาล

การใช้ประโยชน์จากป่าตามฤดูกาลของชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน สามารถจำแนกได้ดังนี้

๓.๑.๑ เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์

ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้านจะใช้บริเวณป่าตามฤดูกาลเป็นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ เลียงวัว-ควาย เริ่มตั้งแต่ เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม ในช่วงก่อนฤดูน้ำหลาก ในเดือน กันยายน-พฤศจิกายน ไม่สามารถนำวัวควายเข้าไปได้เพราะน้ำจะหลากเข้าท่วมพื้นที่ ป่าตามฤดูกาลเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ มีหญ้าหรือพืชอาหารสัตว์มากมาย รวมทั้งมีแหล่งน้ำสำหรับวัว-ควายได้กินและนอนแช่อีกด้วย วิธีการเลี้ยงวัว-ควายในป่าตามฤดูกาล จะเป็นการเลี้ยงไปเช้ากลับเย็น ปล่อยให้ไปพร้อมกันหลายๆคอก ปล่อยให้เลี้ยงรวมกันกับเพื่อนบ้านหรืออาจปล่อยให้เลี้ยงเฉพาะวัว-ควายของตนเอง พื้นที่บริเวณที่ใช้สำหรับเลี้ยงวัว-ควาย คือ ในบริเวณป่าตามฤดูกาล กุดทิง ฯลฯ

ตารางที่ ๑.แสดงชนิดพืชพันธุ์ที่วัว-ควาย ใช้เป็นอาหาร

ชื่อพันธุ์พืช	ชื่อพันธุ์พืช
ผักกาดฮอ	เครือนางน้อย
เครือจี่จ้อ	ยอดอ่อนหญ้าแขง
เครือตาปลา	ใบคำพี
ใบคางสุ	ฝื่อ
หญ้าอ้อยหนู	ผักเพ็ชร์น้ำ
หญ้าหวาย	หญ้าต่าง

นอกจากนี้ป่าตามฤดูกาลยังมีเครือลิ้นแอด ใช้มัดคอกวัวหรือผูกคอกวัวป้องกันแมลงวัน หากสัตว์เป็นโรคเท้าปล่อยก็ใช้ยอดสะแบงคั้นผสมเกลือทิ้งไว้ให้เย็นแล้วสาขาวัววันละ ๒-๓ ครั้งก็

รักษาได้ มีคุณค่าต่อการเลี้ยงวัว-ควาย ทั้งอาหารอุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำกินของสัตว์ แหล่งแช่น้ำของสัตว์ และสะดวกกับเจ้าของโดยการเลี้ยงแบบปล่อยไปเข้ากลับเย็นปล่อยลงในป่าตามกุดเป่ง ที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ต่อสัตว์เลี้ยง และยังมียาสมุนไพรรักษาโรคให้สัตว์เลี้ยงอีกด้วย

๗.๑.๒.เป็นแหล่งอาหาร

การใช้ประโยชน์จากป่าตามกุดเป่งของชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้าน โดยจำแนกการใช้ประโยชน์จากป่าของชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้านได้ดังนี้

๗.๒.๑) พืชอาหารมี ๒๕ ชนิดที่เก็บหาจากป่าตามกุดเป่งชนิดของของป่าที่เก็บได้ตลอดปีมี ๕ ชนิด เช่น ผักแว่น ผักกระโดน ผักกระเจ็บ ผักโสมเห็บ ผักตบ ผักเกสรน้ำ หูลิง แก่นขม พืชอาหารบางส่วนที่เก็บได้เป็นฤดูกาลมีจำนวน ๑๖ ชนิด

ตารางที่ ๒ แสดงชนิดของป่าที่เก็บหาเป็นฤดูกาล

ชนิดของป่า	ช่วงเวลาที่เก็บหา
๑.ผักขี้ป่อ	มีนาคม-พฤษภาคม
๒.ผักอีหื่น	พฤษภาคม-สิงหาคม
๓.ผักเหมือด	มีนาคม-เมษายน
๔.ผักกำพี	มีนาคม-เมษายน
๕.ผักนางน้อ	กรกฎาคม-สิงหาคม
๖.ผักผีพวย	สิงหาคม-กันยายน
๗.ผักบัว	มิถุนายน-กรกฎาคม
๘.ผักกำ	มีนาคม-เมษายน
๙.หมากกระดัน	มิถุนายน-สิงหาคม
๑๐.หว้า	เมษายน-สิงหาคม
๑๑.หมากแซว	สิงหาคม
๑๒.หมากเหมา	กรกฎาคม-กันยายน
๑๓.หวาย	พฤษภาคม-กันยายน
๑๔.เผือก	สิงหาคม
๑๕.มัน	สิงหาคม
๑๖.หน่อไม้	พฤษภาคม-มิถุนายน
๑๗.ผักแว่น	ตลอดทั้งปี
๑๘.ผักกระโดน	ตลอดทั้งปี

๑๙.ผักกระชับ	ตลอดทั้งปี
๒๐.ผักโสมเขบ	ตลอดทั้งปี
๒๑.ผักตบ	ตลอดทั้งปี
๒๒.ผักกระเฉดน้ำ	ตลอดทั้งปี
๒๓.หูลิง	ตลอดทั้งปี
๒๔.แก่นขม	ตลอดทั้งปี
๒๕.ผักกาดหอ	ตลอดทั้งปี

ตารางที่ ๓ แสดงเห็ดที่เก็บได้จากป่าตามชุมชนกุดเป่ง

ชนิดของเห็ด	ช่วงเวลาที่เก็บหา
๑.เห็ดเทศ	มิถุนายน-กรกฎาคม
๒.เห็ดหัวหญ้า	มิถุนายน-กรกฎาคม
๓.เห็ดผึ้ง	พฤษภาคม-กรกฎาคม
๔.เห็ดเผาะ	พฤษภาคม-มิถุนายน

ตารางที่ ๔ แสดงผลไม้ที่เก็บได้ในป่าตามกุดเป่ง

ชนิดผลไม้	ช่วงเวลาที่เก็บหา
๑. หมากแซว	สิงหาคม-กันยายน
๒. มะดัน	สิงหาคม-กันยายน
๓. หมากเหม่า	สิงหาคม-กันยายน
๔. กล้วยน้อย	กรกฎาคม-สิงหาคม
๖. ห่าอีปู่	กรกฎาคม-สิงหาคม
๗. ผีพวน	กรกฎาคม-สิงหาคม
๘. หว้า	เมษายน-สิงหาคม
๙. หูลิง	ธันวาคม-พฤษภาคม
๑๐. เตี้ยไก่อ	กรกฎาคม-สิงหาคม
๑๑. พลับ	กรกฎาคม-กันยายน

๑๓. ส้มกุ่ม	พฤษภาคม-กรกฎาคม
๑๔. ชาเหว้า	พฤษภาคม-ตุลาคม
๑๕. เล็บแมว	พฤษภาคม-ตุลาคม
๑๖. สะمั่ง	เมษายน-กันยายน
๑๗. มันแขง	กันยายน-พฤษภาคม
๑๘. มะพร้าวอ่อน	พฤษภาคม-กันยายน
๑๙. กระเจี๊ยบ	ตลอดทั้งปี
๒๐. เครือส้มลม	พฤษภาคม-กันยายน

๓.๑.๓. เก็บหาไม้ใช้สอย พื้น ถ่าน

การใช้ไม้พื้น ชาวบ้านจะใช้ไม้พื้นจากป่าตามแทบทุกหลังคาเรือน ป่าตามกุดเป่งเป็นแหล่งเชื้อเพลิงที่สำคัญของชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้าน ที่ต้องเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ วิธีการเก็บพื้น ชาวบ้านจะทยอยเก็บไปเรื่อยๆ ในช่วงก่อนฤดูทำนา โดยเตรียมไว้ให้เพียงพอในช่วงระยะของการทำนา โดยการตัดพื้นจะไม่ตัดครั้งเดียวทั้งต้น จะตัดเฉพาะกิ่งที่มีขนาดพอดีกับการทำไม้พื้น กอหนึ่งประมาณ ๒-๓ กิ่งและเหลือกิ่งอีกส่วนไว้สำหรับเลี้ยงต่อและแตกพุ่มอีกครั้ง ชาวบ้านเรียกการตัดแบบนี้ว่า " การหยอน " หลังจากตัดไว้ประมาณ ๑-๒ ปี บริเวณป่าตามก็จะกลับสู่สภาพเดิมและสามารถตัดไปใช้ได้ อีก เพราะไม้ในป่าตามจะโตเร็ว ส่วนพื้นที่ตัดมาจะมีรวมกันเป็นมัดๆ แล้วขนใส่เรือพายมา โดยจะถูกนำมาเรียงไว้เป็นกองๆ ใต้ถุนบ้านหรือใต้ยุงฉางข้าว ครอบคร้วหนึ่งๆจะใช้ไม้พื้นประมาณ ๓-๗ รดไหลเดินตาม/ปี ไม้ที่นิยมใช้เป็นพื้นได้แก่ ไม้हुलिंग ไม้เสียว ไม้เนา น้ำ และไม้ก้านเหลือง เป็นต้น

การใช้เครื่องมือ ชาวบ้านจะนำเครื่องมือมาจักรสานเป็นเครื่องมือใช้สอยต่างๆ เช่น ตะกร้า เครื่องมือดักจับปลา และฝาเฟียก ใช้แทนเชือกมัดของต่างๆ เพราะทนต่อสภาพการแช่น้ำและมีความเหนียว คือ เครื่องชูด เครื่องตาปลา เครื่องลั่นแฮด และเครื่องจักโก เป็นต้น

๓.๒. การจับสัตว์น้ำและสัตว์บก

การจับปลา ป่าตามกุดเป่งจะมีระบบนิเวศที่มีความหลากหลาย ประกอบด้วย กุด สอง เลิง เวง บวก หนอง ซึ่งมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีพืชน้ำขึ้นหนาแน่นซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ของปลา ชาวบ้านจะหาปลาไว้บริโภคในครอบครัว และขายเป็นรายได้เสริม วิธีการจับปลาของชาวบ้านจะขึ้นอยู่กับความถนัด และเครื่องมือที่ใช้จับ เช่น มอง สุ่ม แห เขาะ ดุ่ม สวิง อวน ปืนผา ปืนแก๊ป จั่น หลุม สะดุ้ง ฟด เป็นต้น ชาวบ้านจะเข้ามาจับปลาในช่วงหลังน้ำลดคือ เดือน พฤศจิกายน - กันยายน

การหาหอย ป่าทามมีหอยหลายชนิด ทั้งที่พบในทามและตามหาดทรายของแม่น้ำมูล หอยที่พบในป่าทามถูกแบ่งมากที่สุด ได้แก่ หอยขม หอยโข่ง บริเวณที่พบมามากคือ ริมถูกแบ่ง แลตามร่องน้ำ เช่น ร่องใหญ่ ร่องป่าไม้ ฯลฯ โดยส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะมหาหอยในช่วงหน้าแล้ง ส่วนหอยที่พบมากในหาดทรายแม่น้ำมูลได้แก่ หอยทราย หอยกาบ หอยกิบก็(หอยบัว) และหอยลายเป็นต้น วิธีการหา

-ช่วงที่หอยอยู่ใต้ดิน(เข้างัย) จะใช้เสียมไปแะหรือโสกตามดินเพื่อหาหอย ประมาณช่วงเดือนธันวาคม-เดือนมกราคม

-ช่วงหน้าฝนหอยที่อยู่ใต้ดิน เมื่อมีน้ำขังหอยก็จะเริ่มไต่ขึ้นมาโดยเฉพาะ หอยขม ชาวบ้านก็จะไปจับตามกิ่งไม้ และใช้วิธีงมตามกิ่งไม้ ประมาณช่วงเดือนกันยายน-เดือนตุลาคม

การหาทกบ ทกบ หนอง บวก ในป่าทามถูกแบ่ง เป็นแหล่งอนุบาลเพาะพันธุ์กบได้เป็นอย่างดี กบในป่าทามจึงมีมากให้ชาวบ้านจับเป็นอาหารบริโภคในครอบครัว วิธีการหา/จับกบ การส่องกบ (ได้กบ) เริ่มฤดูฝนประมาณเดือนพฤษภาคม-เดือนกรกฎาคม ช่วงเวลากลางวันชาวบ้านจะออกไปส่องกบตาม บวง หนอง กุด โดยใช้ไฟฉายรัศเข้ากับที่ศรีษะ และใช้ไม้ดีดเหล็กแหลมที่ปลายไม้แทงกบที่ส่องได้ การใส่เบ็ดกบ ช่วงน้ำลดประมาณเดือนกรกฎาคม-เดือนกันยายน

ด้านชีวภาพ สัตว์ ๔๖ ชนิด

ลำดับ	ชื่อ	สถานที่พบ	การใช้ประโยชน์	วิธีการใช้ประโยชน์
๑	นกเจ้าดำ	ริมสอง ริมกุดในฤดูน้ำหลาก	อาหาร	ต้ม แกง ผัด
๒	นกเจ้าขาว	หนอง กุด ตลอดทุกฤดู	“	“
๓	นกเจ้าแดง	หนอง กุด ที่มีน้ำน้อย	“	“
๔	นกขอด	ตามพุ่มไม้ทั่วไป	“	“
๕	นกขอดตึก ๆ	ตามพุ่มไม้ทั่วไป	“	“
๖	นกแพทจิลุย	ตามพุ่มไม้ทั่วไป	“	“
๗	นกเก็ด	ตามไม้พุ่ม	“	“
๘	นกเขา	ตามไม้พุ่ม และไม้ยืนต้น	“	“
๙	นกเขาสาว	ตามต้นไม้ยืน ต้นเล็ก	“	“
๑๐	นกไก่อ้นา	หนอง กุด	“	“
๑๑	นกอีลุ้ม	หนองกุด	“	“
๑๒	นกกาเบน	ตามต้นไม้พุ่ม ริมสองหนอง	“	“

๑๓	นกกะปัด	ตามต้นไม้พุ่ม ริมสองหนอง	“	“
๑๔	นกแซว	ตามคุยโนนที่มีไม้พุ่มหนา	“	“
๑๕	ไก่ป่า	ตามต้นไม้ใหญ่ ร่องป่าไม้	“	“
๑๖	กระต่ายป่า	ริมสอง โนน	“	“
๑๗	ปลาอีไทย	หนอง กุด	“	“
๑๘	ปลาอีดำ	หนอง กุด	อาหาร	ต้ม ปิ้ง ผัดเผ็ด
๑๙	ปลานกเขา	หนอง กุด	“	“
๒๐	ปลาหาง	หนอง กุด	“	“
๒๑	ปลากด	หนอง กุด	“	“
๒๒	หอยโข่ง	หนอง กุด ริมสอง	“	“
๒๓	หอยจูป	หนอง กุด ริมสอง	“	“
๒๔	หอยลาย	หนอง กุด ริมสอง	“	“
๒๕	หอยกาบ	หนอง กุด ริมมูล	“	“
๒๖	หอยทราย	หนอง กุด ริมมูล	“	“
๒๗	หอยสบนก	หนอง กุด ริมมูล	“	“
ลำดับ	ชื่อ	สถานที่พบ	การใช้ประโยชน์	วิธีการใช้ประโยชน์
๒๘	หอยดับนวด	หนอง กุด ริมมูล	“	“
๒๙	เต่า	หนอง กุด ริมมูล	“	“

๗.๓ . สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

ในช่วงฤดูแล้ง น้ำในแม่น้ำมูลลดลง หาดทรายจะเริ่มปรากฏ โดยทอดตัวยาวตามลำน้ำ ชาวบ้านรอบๆ จะใช้พื้นที่บริเวณริมหาดทรายเป็นสถานที่พักผ่อน พบปะระหว่างผู้คนในชุมชน กินข้าวปาร่วมกัน ระหว่างเครือญาติโดยการหว่านแหหาปลาในแม่น้ำมูลเป็นอาหารมื้อเที่ยง และริมหาดทรายแม่น้ำมูลยังเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนเช่น การก่อกองทรายในเทศกาลสงกรานต์ ฯลฯ

ลำดับ	ชื่อ	ขนาดพื้นที่	ลักษณะพื้นที่	การใช้ประโยชน์	หมายเหตุ
๑	หาดทรายท่ายางโค	กว้าง ๕๐-๑๐ ม. ยาว ๑,๗๐๐ ม.	ราบเอียงจากคุยโนน ร่องแสงถึงลำน้ำมูล	ทำทางไปสร้าง บ้าน วัด	อนุรักษ์
๒	หาดทรายท่าร่อง ปาก	กว้าง ๕๐-๘๐ ม. ยาว ๑,๒๐๐ ม.	ราบเอียงจากคุย โนนกกเห่ถึงลำน้ำมูล	ทำทางไปสร้าง บ้าน วัด	อนุรักษ์

๘. คณะกรรมการป่าชุมชนกุดเป่ง

อดีต

ปี ๒๕๓๒ ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันจัดตั้งป่าชุมชนกุดเป่ง ในชุดแรกได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนกุดเป่งขึ้นจากชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนป่าชุมชนกุดเป่ง มีนายกลม ยงยุทธ ผู้ใหญ่บ้านบ้านท่าแกมเป็นประธาน และนายทองนาค แผ่นศิลา ผู้ใหญ่บ้านคอนจิก เป็นรองประธาน และมีผู้ใหญ่วัยบ้านทุกหมู่บ้านร่วมเป็นกรรมการ โดยวิธีการเลือกคือ การสมัครใจของผู้มีคุณสมบัติและมีการตั้งกฎระเบียบการอนุรักษ์ป่าชุมชนกุดเป่งในการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน

ข้อตกลง

๑. ห้ามตัดไม้ ถางป่าไถ่ไร่ เพื่อทำนาทำไร่ การโดยเด็ดขาด
 ๒. ห้ามตัดไม้เป็นเพื่อทำฟืน เผาถ่านโดยเด็ดขาด ยกเว้นไม้ตาย
 ๓. ห้ามเผาถ่านในบริเวณป่าอนุรักษ์กุดเป่ง
 ๔. ห้ามตัดไม้ทำเยาะ (รังดักปลา)
 ๕. หากมีผู้ฝ่าฝืน ทางคณะกรรมการและชาวบ้านจะดำเนินการอย่างเด็ดขาด
- มีขั้นตอนดังนี้

1. ตักเตือนในการกระทำผิดครั้งแรก
2. ปรับสินไหม โดยอัตราดังนี้
 - รถเข็น ปรับตั้งแต่คันละ ๕๐ – ๕๐๐ บาท
 - รถยนต์ ปรับคันละ ๑๐๐๐ บาท
 - เรือพาย ปรับลำละ ๒๕๐ บาท
 - ตัดไม้ทำเยาะ ๕๐๐ บาท
 - เผาถ่านในเขตอนุรักษ์ ปรับ ๓๐๐ บาท

คณะกรรมการ ๔ หมู่บ้าน ในอดีต

บ้านคอนจิก	๑. นายทองนาค	แผ่นศิลา	ผู้ใหญ่บ้าน
	๒. นายทองดี	คำด่าน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
	๓. นายสายรุ้ง	ขงยุทธ	
บ้านท่างาม	๑. นายกลม	ขงยุทธ	ผู้ใหญ่บ้าน
	๒. นายแก่น	เลื่อนทอง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
	๓. นายตา	พางาม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
บ้านเหล่าข้าว	๑. นายทา	ไซศิลา	ผู้ใหญ่บ้าน
	๒. นายเคน	ศรีสาวแห	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
บ้านคอนสำราญ	๑. นายจรัส	จันทร์เสนา	ผู้ใหญ่บ้าน
	๒. นายฝาย	เกสร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
	๓. นางผา	กองธรรม	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ในระยะต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมข้อตกลงโดยคำนึงถึงสิทธิของชุมชน ๔ หมู่บ้าน ในการใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น คือการปรับสินไหมในการกระทำผิดคณะกรรมการจะแบ่งให้แจ้ง ๒๐ % ของเงินค่าปรับ อีก ๘๐% ทางคณะกรรมการจะจัดเป็นกองทุนในการพัฒนาคุณภาพ นับตั้งแต่ประกาศเป็นป่าชุมชน เมื่อปี ๒๕๓๒ ชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้านได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ในการดูแลรักษาป่าตามคุณภาพนอกจากนี้ยังมีเข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าไม้เสริม และคอยเป็นหูเป็นตา คอยสอดส่องดูแลช่วยกัน

หลังจากนั้นมีการแต่งตั้งคณะกรรมการป่าอีกครั้งเป็นชุดที่ ๒ มีรายชื่อดังนี้

คณะกรรมการป่าตามชุมชนคุณภาพชุดที่ ๒

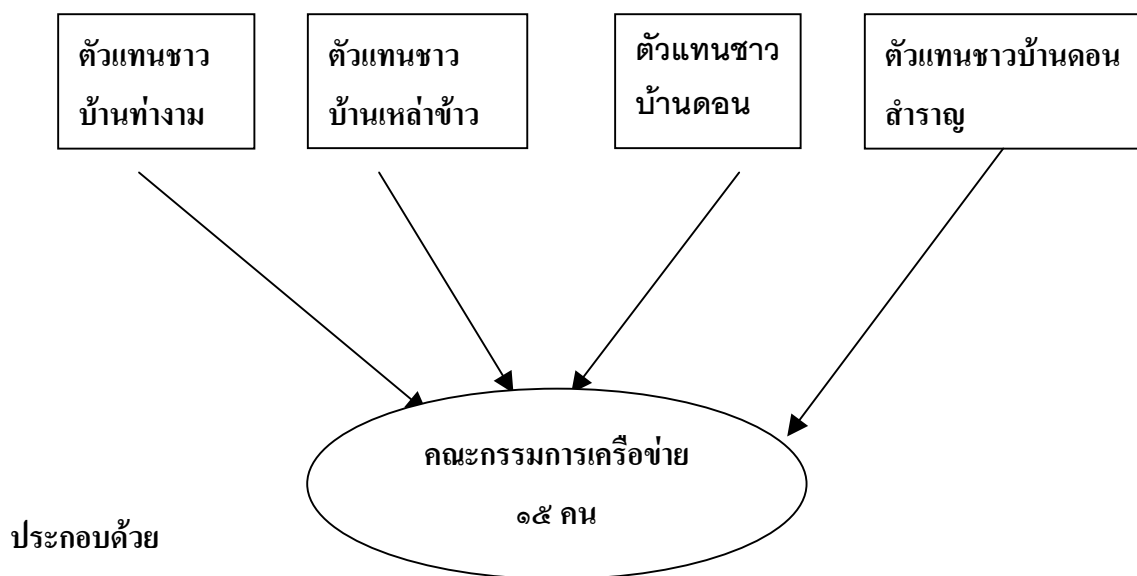
๑. นายบุญมี	มูลเซอร์	ประธาน
๒. นายทัศน	จันทร์ธรรมา	รองประธาน
๓. นายทองคำ	รินทร์ทอง	เลขานุการ
๔. นางบุปผา	กองธรรม	เหรัญญิก
๕. นายบุญทัน	พันธุ์ไผ่	กรรมการ
๖. นายสุด	ศรีคำ	กรรมการ
๗. นายทองดี	คำด่าน	กรรมการ
๘. นายโพธิ์	นิลจันทร์	กรรมการ

๕. นายที เพ็งโล กรรมการ
๑๐. นายทอง นาวา กรรมการ
๑๑. นายคำพันธ์ มากยิ่ง กรรมการ
๑๒. นายสมพร เมืองคุณกรรมการ

ปัจจุบัน

ในเดือนเมษายน ๒๕๔๔ มีการจัดเวทีประชุมย่อยในระดับชุมชนใน ๔ ชุมชน เพื่อปรึกษาหารือและมีการคัดเลือกคณะกรรมการป่าทามกุดเป่ง ขึ้นมาทำงานแทนคณะกรรมการชุดเดิม รวมถึงมีการระดมการจัดโครงสร้างคณะกรรมการในรูปแบบใหม่ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านละ ๑๐ ทั้ง ๔ หมู่บ้าน หลังจากนั้นเลือกคณะกรรมการตัวแทนจากทุกหมู่บ้านเข้ามาเป็นคณะกรรมการเครือข่าย ๔ หมู่บ้าน จำนวน ๑๕ คน โดยมีผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกอบต.บ้านละ ๑ คนเป็นที่ปรึกษา โดยการเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้หญิงเข้าจะต้องไปเป็นคณะกรรมการในแต่ละหมู่บ้านด้วย ซึ่งมีโครงสร้างดังนี้

โครงสร้างคณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง(ใหม่)

- ประธาน/รองประธาน - เลขานุการ
- เฝ้าดูฉลาก - กรรมการเครือข่าย
- ที่ปรึกษาและกรรมการเครือข่าย(โดยตำแหน่ง)

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง

๑. วางแผนการจัดการป่าทามชุมชนกุดเป่ง
๒. ประสานงานชุมชนกับหน่วยงานในท้องถิ่น ทั้งรัฐและองค์กรเอกชน
๓. ร่วมกับชุมชน ดูแลรักษาป่าทามกุดเป่ง

รายชื่อคณะกรรมการป่าตามชุมชนกุดเป่ง ทั้ง ๔ หมู่

รายชื่อคณะกรรมการบ้านท่างาม

๑. นายบุญมี มูลเชอร์ ประธาน
๒. นายคำพันธ์ มากยิ่ง รองประธาน
๓. นายทองใส ทวีสินธุ์ รองประธาน
๔. นายใหม่ สีสันต์งาม เลขานุการ
๕. นางยุพิน คำด่าน เหมัญญิก
๖. นายสถิตย์ ไชยแสนสวด กรรมการ
๗. นายยม ยงยุทธ กรรมการ
๘. นายไพบูลย์ ภูผาคุด กรรมการ
๙. นางพรทิพย์ จันทรธรรมา กรรมการ
๑๐. นายกลม ยงยุทธ ที่ปรึกษา
๑๑. นายเสริม หอมกลิ่น ที่ปรึกษา

รายชื่อคณะกรรมการบ้านเหล่าขาว

๑. นายเบา ศรีสาวแห ประธาน
๒. นายเสียม วิสัยนาม รองประธาน
๓. นายแล่ม คงโนนนอก รองประธาน
๔. นายทองคำ รินทร์ทอง เลขานุการ
๕. นายทอง นาวา เหมัญญิก
๖. นายสุนทร วงษ์หงษ์ กรรมการสายตรวจป่า
๗. นางสมพร ยืนยาว กรรมการ
๘. นายเจริญ สุจริต ที่ปรึกษา
๙. นายเกรียงเดช บุญประสิทธิ์ ที่ปรึกษา

รายชื่อคณะกรรมการบ้านดอนสำราญ

๑. นายจำรัส จันเสนา
๒. นางผา กองธรรม
๓. นายบุญทัน พันธุ์ไผ่
๔. นายทองนาค คำอ้วน
๕. นายบุญมา สันโสภา
๖. นายสมชาย คนดี
๗. นายอ่อนสา สุภาพ
๘. นายบุญล้อม เข้มสรวล
๙. นายสมศักดิ์
๑๐. นายทองฮวย สังข์เขารู
๑๑. นายไกรพล พวงทอง

รายชื่อคณะกรรมการบ้านดอนจิก

๑. นายพุด บุญเต็ม ประธาน
๒. นายสุทัศน์จันทรธรรมา รองประธาน
๓. นายจำปี บุญมั่น เลขานุการ
๔. นางวรรณภา สังเสน เหมัญญิก
๕. นายเบา แหวนหล่อ ประชาสัมพันธ์
๖. นายดาว บุญแก้ว กรรมการ
๗. นางลา ชำนาญงาน กรรมการ
๘. นายทองนาค แผ่นศิลา ที่ปรึกษา
๙. นายทองดี คำดี ที่ปรึกษา
๑๐. นายสมาน คงจันทิก กรรมการ

รายชื่อคณะกรรมการเครือข่ายป่าตามชุมชนกุดเป่ง

๑. นางผา	กองธรรม	ประธาน (บ้านคอนสำราญ)
๒. นายบุญมี	มูลเชอร์	รองประธาน (บ้านท่างาม)
๓. นายพุด	บุญเต็ม	เลขานุการและเหรัญญิก (บ้านคอนจิก)
๔. นายไพบูลย์	ภูผาคุด	ผู้ช่วยเหรัญญิก (บ้านท่างาม)
๕. นายคำพันธ์	มากยิ่ง	ผู้ประสานงาน (บ้านท่างาม)
๖. นายสุทิน	สามไชย	กรรมการ (บ้านท่างาม)
๗. นายสมชาย	คนดี	กรรมการ (บ้านคอนสำราญ)
๘. นายอ่อนสา	สุภาพ	กรรมการ (บ้านคอนสำราญ)
๙. นายเสงี่ยม	วิสัยนาม	กรรมการ (บ้านเหล่าข้าว)
๑๐. นายทองคำ	รินทร์ทอง	กรรมการ (บ้านเหล่าข้าว)
๑๑. นายสถิตย์	ไชยแสนสวด	กรรมการ (บ้านท่างาม)
๑๒. นายแจ่ม	คงโนนนอก	กรรมการ (บ้านเหล่าข้าว)
๑๓. นายดาว	บุญแก้ว	ผู้ใหญ่บ้านคอนจิกกรรมการและที่ปรึกษา
๑๔. นายอำนาจ	คำอ้วน	ผู้ใหญ่บ้านคอนสำราญกรรมการและที่ปรึกษา
๑๕. นายกลม	ยงยุทธ	ผู้ใหญ่บ้านท่างาม กรรมการและที่ปรึกษา
๑๖. นายเจริญ	สุจริต	ผู้ใหญ่บ้านเหล่าข้าวกรรมการและที่ปรึกษา

๕. กองทุนการจัดการป่า

ป่าตามชุมชนกุดเป่งมีกองทุนในการดำเนินงานอยู่ประมาณ ๒๑,๐๐๐ บาท ที่มาของกองทุนมาจากการบริจาค (ผ้าป่า) คณะศึกษาดูงาน ทุนหมุนเวียนจากการดำเนินการก่อสร้างศูนย์

มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนคือ คณะกรรมการเครือข่ายองค์ประกอบคือ

๑. นางผา	กองธรรม	ประธาน
๒. นายบุญมี	มูลเชอร์	รองประธาน
๓. นายพุด	บุญเต็ม	เลขา
๔. นายเสงี่ยม	วิสัยนาม	เหรัญญิก
๕. นายแจ่ม	คงโนนนอก	ผู้ช่วยเหรัญญิก
๖. นายไพบูลย์	ภูผาคุด	กรรมการ
๗. นายคำพันธ์	มาก ยิ่ง	ผู้ประสานงานในการดำเนินกิจกรรม

๘. นายสถิต ไชยแสนสวด	กรรมการ
๙. นายเบา ศรีสาวแห	กรรมการ
๑๐. นายใน ศรีงาม	กรรมการ
๑๑. นายทองคำ รินทร์ทอง	กรรมการ
๑๒. นางสาวไพรินทร์ เสาะสาย	เป็นที่ปรึกษา

การบริหารกองทุนในรูปแบบคณะกรรมการ มีประธานในการอนุมัติ เช่น ตามมติของกรรมการและมีการเปิดบัญชีที่ธนาคาร ธกส. และสหกรณ์โพนทราย โดยใช้ระบบในการเบิกถอน ๒ ใน ๓ การเบิกจ่ายจะต้องเป็นมติของกรรมการและคณะกรรมการ จะคืนเงินสดในมือได้ไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท

๕. องค์การภายนอกที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการเครือข่ายได้ประสานงานความกับองค์การภายนอกในอดีตและปัจจุบัน

๑. ในอดีต มูลนิธิประสานความร่วมมือทุ่งกุลาร้องไห้ บทบาทสร้างกระบวนการแนวคิด
 ๒. ศูนย์พัฒนาอบรมนวัตศาสตร์ชุมชนแห่งเอเชียแปซิฟิก บทบาทรวบรวมข้อมูลสร้างกฎระเบียบเดิม
 ๓. โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุมชนป่าทามมูล ประสานงบประมาณนักวิชาการ / รวบรวมข้อมูล
 ๔. กองทุนสิ่งแวดล้อม สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างทางศึกษาธรรมชาติ
 ๕. ปัจจุบัน อบต. โครงการฟื้นฟูพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามมูล กองทุนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- บทบาทหน้าที่ - รวบรวมข้อมูล หนุนเรื่องงบประมาณในการศึกษาองค์ความรู้
- อนุมัติงบประมาณในการสนับสนุน กรรมการป่า

๑๐. ข้อตกลงภายในชุมชน/ กฎระเบียบการอนุรักษ์ ป่าทามกุดเป่ง

ปี ๒๕๓๒ คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่งและชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน ได้มีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าทามกุดเป่ง โดยวิธีการระดมในเวทีประชุมในแต่ละหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าทามกุดเป่ง ต่างให้ความร่วมมืออย่างดี คอยเป็นหูเป็นตาดูแลตักเตือนกันเอง มีปัญหาบ้างจากคนต่างถิ่นซึ่งเหมารถกันมาเก็บของป่าไปขาย คณะกรรมการและชาวบ้านก็จะตักเตือนและแจ้งกฎระเบียบให้ทราบ

ข้อตกลงของชุมชนในการใช้ประโยชน์ในป่าทามกุดเป่ง

๑. ห้ามตัดไม้หรือทำลายต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง (ยกเว้นไม้ตายแล้วสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้) หากฝ่าฝืนปรับตามอัตราดังต่อไปนี้

- ตัดไม้ทำเยาะ (ที่ดักปลา) ปรับไม่เกิน ๒๕๐ บาท
- ตัดไม้ทำเรือพายหรือรถเข็น ปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท
- ตัดไม้ทำรถไถเดินตาม (รถอีแต๋น) ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐ บาท
- ตัดไม้ทำรถยนต์ ๔ ล้อขึ้นไป ปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐ บาท

๒. ห้ามเผาถ่านในบริเวณเขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง ฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท

๓. ห้ามจุดไฟเผาป่าหรือต้นไม้ในเขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง ฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๓๐๐ บาท

๔. ห้ามไถ ดาง หรือนุ้กเบิกพื้นที่ในเขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง ฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๕,๐๐๐ บาท

๕. ห้ามล่าสัตว์ (ไก่ป่า กระต่ายป่า) ในเขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง ฝ่าฝืนปรับไม่เกินตัวละ ๕๐๐ บาท

๖. ห้ามทำลายป่ายาอาณาเขตป่าอนุรักษ์กุดเป่ง ฝ่าฝืนปรับไม่เกิน ๕๐๐ บาท

นอกจากนี้ในปี ๒๕๔๔ คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่งได้จัดเวทีเพื่อวางแผนการจัดการป่า และร่างกฎระเบียบขึ้นมาใหม่เพิ่มเติม การดูแลรักษาป่าทามชุมชนกุดเป่ง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในป่าทามกุดเป่งอย่างมีคุณค่าและคำนึงถึงความยั่งยืนจนถึงรุ่นลูกหลาน โดยได้นำเสนอให้ อบต.ยางคำพิจารณาและประกาศใช้ ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงการพิจารณาเอกสาร เป็นฉบับที่ผ่านการรับรองจากเวทีประชุม ๓ หมู่บ้าน เรียบร้อยแล้ว ซึ่งกฎระเบียบในการดูแลป่าทามชุมชนกุดเป่งมีดังนี้

ระเบียบ

การดูแลรักษาป่าทามชุมชนกุดเป่ง

เพื่อให้ป่าทามชุมชนกุดเป่ง เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านเหล่าข้าว บ้านท่างาม บ้านคอนจิก และบ้านคอนสำราญ สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนไปจนชั่วลูกชั่วหลานทั้งเพื่อให้ป่าทามชุมชนกุดเป่ง เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า วิจัย ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาเกี่ยวกับป่าทามแม่น้ำมูล สำหรับชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน และคนทั่วไป

จึงสมควรให้มีการปรับปรุงระเบียบการดูแลรักษาป่าทามกุดเป่งฉบับเดิม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยความเห็นชอบร่วมกันของชาวบ้านทั้ง ๔ หมู่บ้าน ดังนี้

หมวดที่ ๑

หมวดทั่วไป

๑. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบการดูแลรักษาป่าทามชุมชนกุดเป่ง”
๒. ระเบียบนี้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันประกาศใช้ระเบียบนี้เป็นต้นไป
๓. ให้ยกเลิกระเบียบเดิม และให้ใช้ระเบียบนี้แทน
๔. ในระเบียบนี้

“เขตอนุรักษ์” หมายถึง ป่าทามกุดเป่งเนื้อที่ ๑,๕๐๐ ไร่ ทิศเหนือ จรด กุดเป่ง ทางทิศเหนือ (โนนกกหว้า) ทิศใต้ จรด แม่น้ำมูล ทิศตะวันตก จรด แม่น้ำมูล และทิศตะวันออก จรด ปากกุดเป่ง

“เขตใช้สอย” หมายถึง ป่าทามกุดเป่ง เนื้อที่ ๑,๑๐๐ ไร่ ทิศเหนือ จรด กุดทิง ทิศใต้ จรด โนนกกหว้า ทิศตะวันตก จรด ร่องน้ำตาด และทิศตะวันออก จรด ปากกุดเป่ง

“คณะกรรมการ” หมายถึง คณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง ซึ่งมี ๒ ระดับ คือ คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน และคณะกรรมการบริหารป่าทามชุมชนกุดเป่ง

หมวด ๒

สิทธิของชาวบ้าน

๕. ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าทามชุมชนกุดเป่ง ในเขตอนุรักษ์ได้ตามความเหมาะสม อาทิเช่น ชุดมันแซง เก็บผัก หาหน่อไม้ เก็บเห็ด ตัดฟืนไม้ตาย หายาสมุนไพร แห้วไข่มดแดง หาหอยหาปลา เลี้ยงสัตว์

๖. ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน สามารถเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่า เขตใช้สอยได้ตามอรรถาธิบายตามข้อตกลง ตามประเพณีเดิมของชุมชน

๗. ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษา เรียนรู้ ค้นคว้า วิจัย หรือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจได้

หมวด ๓

หน้าที่ของชาวบ้าน

๘. ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน ต้องช่วยกันดูแลรักษาป่าทามในเขตอนุรักษ์กุดเป่ง มิให้ถูกทำลาย และช่วยกันบำรุงรักษาให้เกิดความอุดมสมบูรณ์

๕. ชาวบ้าน ๔ หมู่บ้าน ต้องช่วยกันแนะนำ สร้างความเข้าใจให้กับบุคคลจากชุมชนอื่น ที่เข้ามาใช้ประโยชน์

หมวด ๔

คณะกรรมการ

๑๐. ให้มีคณะกรรมการป่าทามชุมชนกุดเป่ง ๒ ระดับ คือ

๑๐.๑ คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน จำนวนหมู่บ้านละ ๕ คน ซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งของชาวบ้าน แต่ละบ้าน ให้ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่ง ให้แต่ละหมู่บ้านพิจารณาเลือกบุคคลจากส่วนต่าง ๆ ร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย คือ พระสงฆ์ ครู-อาจารย์ ตำรวจชุมชน ผู้หญิง เยาวชน และบุคคลซึ่งเคยมีที่ทำกินในพื้นที่กุดเป่งมาก่อน

บุคคลดังกล่าวต้องมีคุณสมบัติ คือ

- (๑) เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ใน ๔ หมู่บ้าน
- (๒) ต้องได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน
- (๓) เป็นบุคคลที่มีความพร้อมในการทำงานเพื่อส่วนรวม
- (๔) เป็นผู้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ให้คณะกรรมการระดับหมู่บ้านเลือกกันเอง เป็นประธานหนึ่งคน รองประธานสองคน เลขานุการ เภรัญญิก และตำแหน่งอื่น ๆ ตามความจำเป็น

๑๐.๒ คณะกรรมการบริหารป่าทามชุมชนกุดเป่ง จำนวน ๑๐ คน มาจาก

- ตัวแทนคณะกรรมการระดับหมู่บ้าน หมู่บ้านละ ๒ คน
- ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลยางคำ ๒ คน

ให้คณะกรรมการบริหารป่าทามชุมชนกุดเป่ง เลือกกันเองเป็นประธานหนึ่งคน รองประธาน เลขานุการ เภรัญญิก และตำแหน่งอื่น ๆ ตามความจำเป็น

๑๑. เมื่อได้บุคคลเป็นคณะกรรมการเรียบร้อยแล้ว ให้คณะกรรมการทั้ง ๒ ระดับ ส่งรายชื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลยางคำ ภายใน ๑๐ วัน เพื่อให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีประกาศรับรอง

๑๒. คณะกรรมการระดับหมู่บ้าน และคณะกรรมการบริหารป่าทามชุมชน มีอำนาจหน้าที่ดังนี้

- (๑) ดูแลควบคุมให้การดูแลรักษาป่าตามชุมชนกุดเป่งเป็นไปตามระเบียบ
- (๒) ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและแผนงานป่าตามชุมชนกุดเป่งให้ชาวบ้านทราบอย่างต่อเนื่อง
- (๓) วางแผนกิจกรรม ร่วมกับทุกฝ่ายในการดำเนินงานตามแผน และบริหารงบประมาณ
- (๔) ประสานงานกับองค์กรท้องถิ่น วัด โรงเรียน และองค์กรภายนอกอื่น ๆ ดูแลรักษาป่าตามชุมชนกุดเป่ง
- (๕) เป็นตัวอย่างที่ดี ในการดูแลรักษาป่าตามชุมชนกุดเป่ง
๑๓. ให้คณะกรรมการทั้ง ๒ ระดับ จัดประชุมสามัญสามัญ ปีละ ๓ ครั้ง และสามัญสามัญตามความจำเป็น
๑๔. ให้คณะกรรมการทั้ง ๒ ระดับ อยู่ในวาระสมัยละ ๔ ปี
๑๕. คณะกรรมการหมดสภาพเมื่อ
- (๑) ตาย
- (๒) ลาออก
- (๓) ครบวาระสมัย
- (๔) พุฒสภาพจนไม่สามารถทำงานได้
- (๕) เมื่อเสียงเกินกึ่งหนึ่งของจำนวนครอบครัวแต่ละหมู่บ้าน มีมติให้ออก ถ้ายังไม่ มี คณะกรรมการชุดใหม่ ให้คณะกรรมการชุดเดิมรักษาการในตำแหน่งไปก่อน

หมวด ๕

ทุนดำเนินงาน

๑๖. ให้มีการจัดตั้งกองทุน เรียกว่า “กองทุนป่าตามชุมชนกุดเป่ง” ขึ้นสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน เพื่อจัดการป่าชุมชนกุดเป่งอย่างยั่งยืน
๑๗. เงินทุนได้มาจาก
- (๑) เงินบริจาคของชาวบ้านและบุคคลซึ่งมีความศรัทธา
- (๒) เงินสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและองค์กรภายนอก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล หน่วยราชการ องค์กรเอกชน
- (๓) จากการจัดกิจกรรมหารายได้ เช่น ทอดผ้าป่า ท่องเที่ยว ขายกล้าไม้ เป็นต้น
- (๔) เงินค่าปรับไหม
๑๘. กองทุนป่าตามชุมชนกุดเป่ง ใช้เพื่อกิจการต่อไปนี้

- (๑) สนับสนุนกิจกรรมจัดการพื้นที่ป่า เช่น ปลูกล้า ทำทางกันไฟ ทำแนวเขต เป็นต้น
- (๒) สนับสนุนกิจกรรมชุมชนเพื่อการดูแลป่า เช่น ค่าอาหารในการทำกิจกรรม
- (๓) ใช้จ่ายในการดำเนินงานของคณะกรรมการ เช่น ค่าอาหาร วัสดุอุปกรณ์ ค่าเดินทาง ค่าประสานงาน เป็นต้น

๑๕. ให้คณะกรรมการบริหารป่าตามชุมชนกุดเป่งเป็นผู้ดูแลกองทุน โดย

- (๑) เปิดบัญชีกับธนาคารให้มีบุคคล ๒ ใน ๓ เป็นผู้มีสิทธิเบิกจ่าย
- (๒) การใช้จ่ายทุกรายการต้องมีหลักฐานการใช้จ่าย
- (๓) ให้มีการจัดทำบัญชี รับ-จ่าย ให้เป็นปัจจุบัน
- (๔) ให้รายงานสถานการณ์การเงินของกองทุนแก่ที่ประชุมทุกครั้ง และรายงานต่อที่

ประชุมชาวบ้านทุกหมู่บ้านอย่างน้อย ปีละ ๑ ครั้ง

หมวด ๖

ข้อห้ามและบทลงโทษ

๒๐. ข้อห้ามปฏิบัติในเขตอนุรักษ์ป่าตามชุมชนกุดเป่ง

- (๑) ห้ามตัดไม้เป็น
- (๒) ห้ามตัดไม้เพื่อทำเยาะดักปลา
- (๓) ห้ามเผาถ่านหรือเผาป่าโดยเด็ดขาด
- (๔) ห้ามไถ ถาง บุกร้าง เพื่อการทำไร่ทำนา
- (๕) ห้ามทำลายป่าทุกชนิด
- (๖) ห้ามปลูกหรือเสพล้างเสพล้างติด ผิดกฎหมายทุกชนิด
- (๗) ห้ามดูดทรายเพื่อการค้า ในบริเวณริมตลิ่ง
- (๘) ห้ามยิงนก กระต่ายป่า ไก่ป่า

๒๑. บทลงโทษผู้ปฏิบัติฝ่าฝืนข้อห้าม

- (๑) ผู้ใดยิงปืนทำให้เกิดเสียงดังในเขตอนุรักษ์กุดเป่ง ปรับไม่เกิน ๕๐๐.- บาท
- (๒) ผู้ใดยิงไก่ป่า หรือกระต่าย ปรับตัวละ ๑,๐๐๐.- บาท
- (๓) ผู้ใดยิงนกทุกชนิด ปรับตัวละ ๕๐๐.- บาท
- (๔) ผู้ใดตัดไม้เป็น
 - ไม้เรียวเส้น ปรับไม่เกิน ๕๐๐.- บาท
 - ไม้เรียวเล็ก ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐.- บาท
 - ไม้เรียวขนาด ๔ ล้อมขึ้นไป ปรับไม่เกิน ๒,๐๐๐.- บาท

- (๕) ผู้ใดเผาถ่าน ปรับไม่เกิน ๕๐๐.- บาท
- (๖) ผู้ใดเผาป่าโดยจงใจทำลาย ปรับตั้งแต่ ๑,๐๐๐.- บาทขึ้นไป
- (๗) ผู้ใดไถ ถาง บุกเบิก ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐.- บาท
- (๘) ผู้ใดทำลาย - ป่ายใหญ่ ปรับไม่เกิน ๓,๐๐๐.- บาท
- ป่ายเล็ก ปรับไม่เกิน ๕๐๐.- บาท
- (๙) ผู้ใดดูถูกรายเพื่อการค้า ปรับตั้งแต่ ๑๐,๐๐๐.- บาทขึ้นไป
- (๑) ผู้ใดเสพหรือปลุกสิ่งเสพย์ติด ผิดกฎหมาย ปรับไม่เกิน ๑,๐๐๐.- บาท และนำตัวส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีตามกฎหมาย

๒๒. ขั้นตอนในการพิจารณาความผิดและลงโทษผู้ฝ่าฝืน

- (๑) คณะกรรมการป่าระดับหมู่บ้านหรือคณะกรรมการบริหารตักเตือนผู้ฝ่าฝืนครั้งที่ ๑
- (๒) คณะกรรมการป่าระดับหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการบริหารตักเตือนผู้ฝ่าฝืนครั้งที่ ๒ และประกาศทางหอกระจายข่าว
- (๓) ลงโทษผู้กระทำการฝ่าฝืนตามบทลงโทษ
- (๔) การพิจารณาขั้นตอนการลงโทษ ให้ขึ้นอยู่กับการใช้ดุลพินิจของคณะกรรมการ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงจารีตประเพณีที่ดำรงมาของท้องถิ่นด้วย
- (๕) การพิจารณาลงโทษให้กระทำที่บ้านผู้ใหญ่บ้านที่ผู้กระทำผิดอาศัยอยู่หรือบ้านประธานคณะกรรมการบริหาร
- (๖) ให้คณะกรรมการพิจารณาให้รางวัลนำจับแก่ชาวบ้านผู้แจ้งเบาะแสการกระทำผิดตามสมควร

๒๓. การแก้ไขระเบียบนี้กระทำได้เพื่อความเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยความเห็นร่วมกันของเสียงเกินกึ่งหนึ่งของชาวบ้าน ทั้ง ๔ หมู่บ้าน

ประกาศใช้ ณ วันที่เดือน.....พ.ศ.....

๓. บทเรียนในการจัดการป่าตามฤดูกาล

๓.๑. บทเรียนการจัดตั้งป่าชุมชน (ช่วงแรก)

ป่าตามฤดูกาล ก่อนที่จะมาเป็นป่าชุมชนในช่วงปี ๒๕๒๖-๒๕๒๘ ได้มีนักพัฒนาเอกชน (NGO) มูลนิธิประสานความร่วมมือทุ่งกุลาร้องไห้ เข้ามาเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้หมู่บ้านดอนสำราญเป็นหมู่บ้านในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความยากจนเป็นหมู่บ้านเป้าหมายหลัก บ้านเหล่าข้าว ยังหันทำงานดอนจิกนั้นเป็นหมู่บ้านขยาย ผู้เข้ามาเกี่ยวข้องคือ บุญเสริม เสียงสนั่น นายสมศักดิ์ แดงสกุล ได้เข้ามาประชุมชี้แจงโครงการร่วมกับ ผู้นำชาวบ้านดอนสำราญ และร่วมกันพัฒนาเพื่อแก้ไขหมู่บ้านยากจน เช่น นำพาชาวบ้านทำไร่นาสวนผสมและได้พาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน ทั้งกลุ่มผู้ชายและผู้หญิง

เป้าหมายในการศึกษาดูงาน คือ สร้างแนวความคิดเรื่อง การทำไร่นาสวนผสม เป็นการเกษตรเป็นหลัก

ผลที่เกิดขึ้น - ได้เห็นหมู่บ้านได้ประสบการณ์ได้เรียนรู้ กลับมาได้ริเริ่มก่อตั้งธนาคารข้าว มีการเลี้ยงไก่ไว้บริโภค ชาวบ้านขุดบ่อเลี้ยงปลาในนาข้าว

ต่อมาได้มีกลุ่มผู้หญิงไปศึกษาดูงานที่บ้านขวางโคก ชื่อ น้องย้อย น้องทรัพย์ น้องจ๊ะ และกลุ่มผู้หญิงบ้านดอนสำราญ ไปศึกษาเรื่องทอผ้าไหม ผลที่เกิดขึ้น หลังกลับมา ชาวบ้านตั้งกลุ่มทอผ้า โดยหางบประมาณมาให้ชาวบ้าน ชาวบ้านก็ช่วยกันออกสมทบ จนปัจจุบันนี้คือกลุ่มพรรณไม้ มีเงินหมุนเวียนอยู่ในกลุ่มประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

ต่อมาในปลายปี ๒๕๒๘ ได้มีการชักชวน ผู้นำรวมทั้งชาวบ้านผู้สนใจไปศึกษาดูงาน ๔ หมู่บ้าน คือ บ้านดอนสำราญ บ้านเหล่าข้าว บ้านท่างาม บ้านดอนจิก ร่วมกันไปศึกษาดูงานพร้อมกับ นายบุญเสริม นายสมศักดิ์ (NGO) ไปดูงานที่จังหวัด สระเชิงเทรา นครสวรรค์ เชียงใหม่ ไปดูงานเรื่อง การจัดการป่า

ผลที่เกิดขึ้น ชาวบ้านได้แนวความคิดของหมู่บ้านที่ไปศึกษาดูงาน ได้มีการปลูกป่าโนนน้ำเกลี้ยง ชาวบ้านห่อข้าวไปกินและชาวบ้านในหลายพื้นที่ให้ความร่วมมือ พร้อมทั้งราชการในพื้นที่อำเภอโพธารักษ์ก็ให้ความร่วมมือดีปี

ปีพ.ศ. ๒๕๒๙ ได้มีการประชุมร่วมกัน ๔ หมู่บ้าน ทำงานเหล่าข้าว ดอนสำราญ ดอนจิก สถานที่ประชุมที่บ้านผู้ใหญ่แก่น เลื่อยทอง ซึ่งการประชุมครั้งนั้น ก็มีแกนนำหลัก คือ นายจรัส จันทรเสนา นายทน ทันไม นายทา ไชยสีลา นายแก่น เลื่อนทอง และนายหมายไม่ทราบนามสกุล พร้อมด้วยตัวแทน ชาวบ้านหลายคน และ นักพัฒนาองค์กรเอกชน คือ นายบุญเสริม นายสมบุรณ์ ทองบุราณ นายประสาน ฝ่ายคำมี และได้มีการประชุมเวียนไปทั้ง ๔ หมู่บ้าน

ในการประชุมครั้งนั้น ก็คือการหารือแนวทางในการจัดการป่าอนุรักษ์ในที่ประชุมได้ตกลงกันเห็นชอบให้มีการทำป่าชุมชนในเขตพื้นที่ตำบลยางคำ คือพื้นที่ป่าตามฤดูกาล เพราะว่าเป็นป่าตาม

ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ทำเล (สาธารณะ) สาเหตุที่เลือกพื้นที่ป่าตามกุดเป่ง เพราะว่ามีชาวบ้านนอกพื้นที่มาเอาฟืน เช่น ตำบลด สามขา ตำบลดโพธิ์ทราย ฯลฯ ผู้นำและชาวบ้านกลัวว่าป่าจะหมดไปเพราะมีการารดสองและมาขนฟืน และต้องการให้เป็นที่พักสัตว์

จึงมีข้อตกลงร่วมกันให้มีกรรมการดูแลรักษาป่า มีข้อตกลงร่วมกันว่า ให้ผู้ใหญ่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และมีตัวแทนชาวบ้านหรือผู้ทรงคุณวุฒิ บ้านละ ๒ คน เป็นกรรมการข้อห้าม คือ ห้ามตัดไม้เป็น ห้ามตัดไม้ทำเบาะห้ามเผาป่า ห้ามทำตาม และได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบทุกหมู่บ้านและมีการทำหนังสือเวียนแจ้งให้หลายหมู่บ้านในพื้นที่รอบป่าตามกุดเขาได้ทราบว่าป่า กุดเขานั้นประกาศเป็นป่าอนุรักษ์

ในปี ๒๕๒๕ ช่วงกลางปี ชาวบ้านที่มีที่ทำกิน อยู่ในพื้นที่ป่าตามกุดเขาไม่เข้าใจ การอนุรักษ์ป่านั้นเป็นอย่างไร และกลัวว่าจะไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้ จึงเกิดการต่อต้านไม่ให้ทำเป็นป่าอนุรักษ์ คนที่ต่อต้านในช่วงนั้นคือ พ่อใหญ่อ่อนสี แม่ใหญ่ดี พ่อใหญ่กุด พ่อใหญ่แท่นได้ไปที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ร้องเรียนว่า ถ้าจะทำเป็นป่าอนุรักษ์นั้น พวกเขาเองจะหาหรือ ผู้นำและกรรมการ ๔ หมู่บ้าน ก่อนจึงจะให้คำตอบและในปีนั้นชาวบ้านทั้งครอบครัวก็ยังเข้าไปทำมาหากินต่อไป

ปี ๒๕๒๕ ช่วงปลายปี ผู้นำกรรมการป่า ๔ หมู่บ้านได้มีการประชุมกันเพื่อหาทางแก้ไข ปัญหา ข้อขัดแย้ง ที่ประชุมบอกว่ากั้นวันประชุมร่วมกันกับผู้คัดค้าน ต่อมาผู้ใหญ่หาพ่อใหญ่เขาและผู้นำ ๔ หมู่บ้าน ได้ร่วมกันประชุมร่วมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำได้ขอร้องเจ้าของที่ ๕ คน ผู้นำ ๔ หมู่บ้านได้ขอร้องว่าให้ช่วยกันเสียสละต่อส่วนรวม ขอให้ออกจากพื้นที่ตรงนั้นให้เห็นแก่ประโยชน์เพื่อลูกหลานในอนาคต เพราะต่อไปนั้นป่าตามนั้นจะหมดไปเพราะถูกทำลายมาก ป่าตาม คือพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ถูกบุกรุกเป็นที่ทำหรือทางป่าปลูกปกกันหมด นั้นจะไม่มีป่าตามให้ลูกหลานได้เห็นและได้ใช้ประโยชน์ต่อไป

ผลที่เกิดขึ้น ชาวบ้านบางคนก็เข้าใจ บางคนก็ยังไม่ยอมออกจากพื้นที่ หลงจากนั้นอีกหลายเดือน กรรมการป่าและผู้นำก็ได้เข้าไปขอร้องถึงบ้านของพ่อใหญ่อ่อนสี และพ่อใหญ่วัดพร้อมลูกหลาน และมีการให้เหตุผลและคุณประโยชน์ ของการอนุรักษ์ ชาวบ้านจึงยอมลดยออกจากป่า

ปี ๒๕๓๐-๒๕๓๒ หลังจากเจรจาได้แล้ว ชาวบ้านกรรมการป่า ผู้นำ ๔ หมู่บ้าน รวมทั้ง นักพัฒนาเอกชน ได้ร่วมกันหาสื่อร่วมกัน หาทางฟื้นฟูป่าหลังจากถูกทำลายไป ได้กำหนดแนวทางฟื้นฟูป่าโดยการปลูกป่าเสริม แล้วเชิญส่วนราชการเข้าร่วมเป็นประธานปลูกป่า คือ นายอำเภอ และรองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด และชาวบ้าน การปลูกป่าครั้งนั้นได้รับการสนับสนุนจากเกษตรอำเภอ สนับสนุนกล้าไม้ เช่น ต้นไม้ป่า ต้นแก ต้นยาง ต้นอะราง ฯลฯ ชาวบ้านร่วมกันห่อข้าวไปกินร่วมกัน ทางองค์กรพัฒนาเอกชนได้สนับสนุนงบประมาณค่าอาหารเที่ยง